

Sekavaa sakkia: katsaus Kallion nuorten väkivaltaan vuonna 1928

Pyry Sakari Repo

Pro gradu -tutkielma

Valtiotieteellinen tiedekunta

Talous- ja sosiaalhistoria

Huhtikuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Yhteiskunnallisen muutoksen maisterinohjelma	
Tekijä – Författare – Author Pyy Sakari Repo			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Sekavaa sakkia: katsaus Kallion nuorten väkivaltaan vuonna 1928			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Talous- ja sosiaalishistoria			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 18.4.2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 82	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkielman aiheena on julkisilla paikoilla tapahtunut nuorisoväkivalta Kallion kaupunginosassa Helsingissä vuonna 1928. 1900-luvun alussa nuorta väkivallantekijää kutsuttiin usein huligaaniksi tai sakilaiseksi. Työssä nuori väkivallantekijä pyritään näkemään kuitenkin ilman tällaista leimaa tai stereotypiaa. Tutkimuksen kohteena on paitsi väkivallantekijä myös itse väkivallanteko. Nuorten väkivaltaa tarkastellaan aikakaudelle leimallisten olosuhteiden kontekstissa. Tällaisia ovat väkivallan kasvu 1920-luvulla ja vuodet 1919-1932 voimassa ollut kieltolaki. Lisäksi työssä arvioidaan Kallion poliisipiirin mahdollisuuksia kontrolloida julkista tilaa. Itse väkivallantekoja lähestytään tarkastelemalla niiden rituaalisia piirteitä.</p> <p>Tutkielman pääaineisto koostuu Kansallisarkistossa säilytettävistä Helsingin poliisilaitoksen rikososaston kuulustelupöytäkirjoista. Kuulustelupöytäkirjoista kerätyllä tiedolla hahmotellaan nuoren väkivallantekijän ja väkivallanteon profiilia. Kuulustelupöytäkirjoista muodostuu myös kunkin väkivallatapauksen kuulustelukertomus. Tilannelähtöisessä tutkimusotteessa aineistosta havainnoidaan rituaalisia piirteitä. Metodologisena apuvälineenä tässä käytetään Pieter Spierenburgin ajatuksia väkivallan positiivisista ja negatiivisista rituaaleista. Rituaalien keskiössä on ajatus väkivallan kunniakoodista ja ruumiin symboliikasta. Toinen tutkielmassa käytettävä aineisto on Kallion poliisipiirin kirjelmät kaupungin poliisimestarille. Ne kertovat piirin julkisen tilan kontrolliongelmista, mikä osaltaan loi mahdollisuuksia väkivallantekoihin julkisilla paikoilla. Kolmantena aineistona tutkielmassa hyödynnetään vuonna 1931 valmistunutta Komiteamietintöä, jonka tehtävänä oli selvittää väkivallan kasvun syitä 1920-luvulla.</p> <p>Tutkielman keskeisin tulos on, ettei Kallion nuorten väkivallassa ollut juurikaan rituaalisia piirteitä. Tappeluissa ei noudatettu tasavertaisen puukkotappelen kunniakoodistoa, vaan tappelut olivat pääosin jo lähtökohtaisesti aseellisesti epätasapainoisia. Väkivalta oli paitsi kunniantonta myös paikoitellen raukkamaista. Koska kunniakoodistoa ei noudatettu, tappeluiden edetessä vastapuolen merkkejä tulkittiin väärin ja osapuolten roolit saattoivat vaihtua kesken tappelun. Väkivalta ei myöskään ollut symbolisesti nöyryyttävää tyylyttelyä missä tarkoitus ei ole vahingoittaa, vaan jopa hengenvaarallista ja kuolemaan johtanutta silmitöntä väkivaltaa.</p> <p>Väkivallan rituaalisten piirteiden vähyys selittyy ainakin osapuolten humalatilalla, mikä kuulustelupöytäkirjojen perusteella oli yleistä. Runsas alkoholinkäyttö ennen tappeluun ryhtymistä teki väkivallasta arvaamatonta ja impulsiivista. Aineiston nuoret eivät myöskään olleet kovinkaan kokeneita väkivallantekijöitä, sillä vain muutamalla oli pahoinpitelyitä kontollaan. Näin rituaalisia kunniakoodistoja oli mahdoton sisäistää, kun itse tappelukokemus puuttui. On todennäköistä, että perinteisten sakilaisten rinnalle muodostui satunnaisemmin väkivaltaan turvautuva nuorten joukko, joita valtaosa aineiston nuorista edustaa. Kenties kokeneemmat väkivallantekijät harjoittivat rituaalisempaa väkivaltaa tietoisesti salaisesti viranomaisten ulottumattomissa.</p>			

<p>Avainsanat – Nyckelord – Keywords</p> <p>Nuorisoväkivalta</p> <p>Huliganismi</p> <p>Julkinen väkivalta</p> <p>Rituaalinen väkivalta</p> <p>Kieltolaki</p> <p>Kallio</p>
<p>Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors</p> <p>Sakari Saaritsa</p>
<p>Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited</p> <p>Helsingin yliopiston kirjasto/Helda/E-thesis (opinnäytteet)</p>
<p>Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information</p>

1. JOHDANTO: NUORTEN VÄKIVALTARIKOLLISUUS 1920-LUVUN LOPULLA	5
2. Aiempi tutkimus.....	6
2.1 HULIGAANEJA VAI KAPINALLISIA - STEPHEN HUMPHRIES TUTKIELMAN INNOITAJANA.....	6
2.2 KYLÄTAPPELUISTA SAKILAIISIIN – SUOMALAINEN VÄKIVALLAN HISTORIAN TUTKIMUS.....	7
2.3 URBAANI NUORISOVÄKIVALTA	13
2.4 PITKÄNSILLAN POHJOISPUOLI JA SAKILAISET	15
3. RIKOLLISUUDEN JA KRIMINOLOGIAN HISTORIAA.....	16
3.1 RIKOLLISUUDEN KESKEISET SELITYSMALLIT	17
4. KESKEISET KÄSITTEET	20
4.1 HULIGAANEJA, SAKILAIISIA, SÖRKÄN SÄLLEJÄ	20
4.2 ALALUOKKA JA ALAMAAILMA.....	23
4.3 JULKINEN VÄKIVALTA JA KADUN JULKISUUS	25
5. AINEISTO, MENETELMÄT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	26
5.1 LÄHDEAINEISTOT	26
5.2 TUTKIMUKSEN RAJAUS	27
5.3 KUULUSTELUPÖYTÄKIRJAT LÄHDEAINEISTONA	28
5.4 TILANLÄHTÖINEN TUTKIMUSASETELMA	31
5.5 VÄKIVALTA RITUAALINA, KUNNIAKOOEINA JA RUUMIIN SYMBOLIIKKANA	32
5.6 SPIERENBURGIN POSITIIVISET JA NEGATIIVISET RITUAALIT	34
6. VÄKIVALTARIKOLLISUUDEN KASVU 1920-LUVULLA	36
6.1 VÄKIVALLAN KASVU TILASTOINA	36
6.2 VUODEN 1931 KOMITEAMIENTÖ JA HUOLI VÄKIVALLAN KASVUSTA.....	38
7. KALLION POLIISIPIIRIN RESURSSIT JA ALUEEN KONTROLLIONGELMAT	43
7.1 KALLION POLIISIPIIRIN NIUKAT RESURSSIT	43
7.2 RAVINTOLAEIÄMÄN LEVOTTOMUUS – TAPAUSESIMERKKINÄ AVENIDA -KAHVILA.....	47
7.3 JULKISEN TILAN KONTROLLOINTI.....	50
8. HULIGAANIA ETSIMÄSSÄ.....	52
8.1 VÄKIVALLANTEKIJÄN SOSIAALINEN PROFIILI.....	52
8.2 VÄKIVALLANTEON PROFIILI	54
8.3 HUMALAN ULOTTUVUUDET.....	56
9. TILANTEEN YTIMESSÄ - VÄKIVALTA RITUAALEINA	57
9.1 POSITIIVISET RITUAALIT: KUNNIALISEN PUUKKOTAPPELUN LÄHTÖKOHDAT JA KALLION VÄKIVALTA.....	58
9.2 NEGATIIVISET RITUAALIT JA RUUMIIN SYMBOLIIKKA	64
9.2.1 HENGENVAAARALLISET TAPAUKSET.....	65
9.2.2 KUOLEMANTAPAUKSET	68
9.2.3 VÄKIVALTA NÖYRYTTÄMISENÄ JA PUUKONKÄYTTÖTAIDOT	72
10. JOHTOPÄÄTÖKSET	76
LÄHDELUETTELO	79

1. Johdanto: nuorten väkivaltarikollisuus 1920-luvun lopulla

Helsingissä 1900-luvun alkuvuosikymmenien nuorisorikollisia kutsuttiin usein *”huligaaneiksi”* tai *”sakilaisiksi”*, jotka aikalaiset erottivat muista työläisistä esimerkiksi heidän pukeutumisellaan, kampauksellaan ja kehon kielellä. Tyypillisesti huligaanien elinpiiri liitettiin työläiskaupunginosiin Pitkäsillan pohjoispuolelle, erityisesti Sörkkaan, mutta heitä tavattiin myös Punavuorella, Esplanadilla, Töölössä ja kauempana Huopalahdessa ja Malmilla.¹ Katupoikien- ja tyttöjen elämään kuului tappelut, varkaudet ja näpistely, katukaupustelu, kerjääminen ja kengänkiillotus², juopottelu ja yleinen kaduilla lorviminen.³

Nuorisoon on historian saatossa kohdistettu aina toisaalta tulevaisuuden odotuksia ja toisaalta nuoret on nähty ongelmana, joka ei vastaa ylhäältäpäin annettuihin odotuksiin.⁴ Sotien välisenä aikana viranomaisia huolestutti kaupunkilaisnuorten joutilaisuus ja katuelämä, ja nuoria haluttiin kontrolloida paremmin esimerkiksi koulutuksen avulla.⁵ Vuosien 1905–1918 aikaista helsinkiläistä huliganismia tutkineen Kari Koskelan mukaan huliganismi nousi kansalliseksi keskusteluteemaksi vanhan talonpoikaisen ja topeliaanisen ihanteen murtuessa 1900-luvun alussa. Teollistuminen, työväenliikkeen ja työläiskaupungin osien synty osoittivat, ettei *”mitään yhtenäistä kansallishenkeä ollut olemassa”* ja että *”perinteinen rahvaan nöyryys oli tipotiessään”*.⁶

Tässä tutkielmassa nuorisoväkivaltaa tarkastellaan 1920-luvun lopun olosuhteissa. Tarkemmin kohteeksi otetaan vuosi 1928 ja alueellisesti juuri pahamaineinen Kallion kaupunginosa Helsingissä. Tutkielmassa perehdytään väkivaltarikollisuuden kasvuun 1920-luvulla ja pohditaan myös kieltolain suhdetta väkivaltaan. Koska tutkimuskohteena ovat julkisilla paikoilla

¹ Koskela 2002, 11.

² Kaarninen 2003, 225

³ Koskela 2002, 37.

⁴ Aapola & Kaarninen 2002,

⁵ Kaarninen 2003, 217-218.

⁶ Koskela 2002, 31-34.

tapahtuneet väkivallanteot, arvioidaan myös Kallion poliisipiirin mahdollisuuksia kontrolloida julkista tilaa aikakautena, jolloin erityisesti kieltolakirikokset työllistivät poliisia. Nuorta väkivallantekijää ei lähtökohtaisesti ajatella huligaaniksi tai sakilaiseksi, vaan lähdeaineiston kautta pyritään hahmottamaan väkivallantekijälle sosiaalinen profiili. Itse väkivaltatilanteiden analyysissä väkivaltaista käyttäytymistä lähestytään rituaalien kautta.

2. Aiempi tutkimus

2.1 Huligaaneja vai kapinallisia - Stephen Humphries tutkielman innoittajana

Innostuin nuorisoväkivallan tutkimisesta luettuani Stephen Humphriesin teoksen *Hooligans or Rebels? An Oral History of Working-Class Childhood and Youth 1889-1939* (1981). Humphries kuvaa muistitietoineiston avulla brittiläisen työväenluokan lasten ja nuorten kokemusmaailmaa ja selviytymisstrategioita luokkayhteiskunnassa ja sen instituutioissa.

Humphriesin teoreettisena lähtökohtana on revisionistinen marxismi. Humphries kritisoi sitä, että historiankirjoituksessa on jätetty huomioimatta kasvatus- ja rangaistuslaitosten suhde laajempiin sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin. Lasten ja nuorten historia on nähty luontaisena osana hyvinvoinnin ja edistyksellisten reformien kehitystä, jotka väijäämättä johtavat inhimillisempään kasvatukseen ja opetukseen. Humphriesin mukaan tällainen retoriikka peittää alleen kehityskulun, joka itse asiassa laajensi erilaisten kontrollilaitosten tarvetta kapitalistisen yhteiskunnan sääntelyyn ja uusintamiseen. Piiloon olivat jääneet myös työväenluokan lasten ja nuorten omat kokemukset ja reaktiot tähän kehityskulkuun, joiden selvittäminen onkin Humphriesin päätehtävä.⁷

Tutkimuksen keskiössä ovat erityisesti lasten ja nuorten luokkatietoisuuden ilmenemismuodot ja tietoisien vastarinnan osoittaminen porvarillisia instituutioita, kuten kouluja, kasvatustilaisuuksia

⁷ Humphries 1981, 2-3.

ja nuorisovankiloita kohtaan. Vastarinta oli Humphriesin mukaan aktiivista toimintaa; sellaista käyttäytymistä, joka kävi poikkeiloin ylhäältäpäin tulleen, porvarillisia instituutioita ja moraalikasvatusta edustavan maailmankuvan kanssa. Tämä ilmeni esimerkiksi häiriköimisenä luokahuoneessa tai kirkossa, koulusta pinnaamisena, koululakkoina, kepposina ja opettajan matkimisena. Nuorison pahantapaisuus ja kuriton käytös olivat luokkakonfliktin paljastavaa sitkeää ja aktiivista vastarintaa ja porvarillisten sääntöjen rikkomista.⁸

Humphries ulottaa luokkatietoisuuden osoittamisen myös nuorten katujengeihin. Etenkin 1930-luvun laman aikana nuorten joukkotyöttömyys toi yhä useampia nuoria jengien piiriin. Jengit muodostuivat usein kaupunginosittain tai tiettyjen etnisten tai uskonnollisten ryhmien mukaan. Niistä muodostui myös epävirallisia kontrollin välineitä, kun jotkut katujengit alkoivat suojella oman alueensa asukkaita. Jengit selvästikin korostivat yhteisöllisyyttä ja ryhmän sisäistä solidaarisuutta, kun taas porvarilliselle ajattelulle ne edustivat vaaraa ja turvattomuutta. Joutilaisuus ja kadulla lorviminen nähtiin jarruna kapitalismin kehitykselle.⁹

2.2 Kylätappeluista sakilaisiin – suomalainen väkivallan historiantutkimus

Karjalan Kannaksella vuosina 1885-1917 tapahtunutta väkivallan kasvua tutkinut Juha Rajala kiteyttää hyvin sinnikkään stereotypian suomalaisesta väkivallasta: väkivallan tekijä on mies ja hänen villitsijä alkoholi.¹⁰ Tämä mielikuva vaikuttaa vaivanneen myös varhaista väkivallan selittämistä Suomessa. Väkivaltaa on pidetty milloin huonon viinapään tuloksena, milloin suomalaiseen kansanluonteen kuuluvana perusominaisuutena. Tällaiset selitysmallit eivät syvemmän analyysin kannalta tarjoa kovinkaan hedelmällistä lähtökohtaa. ”Kansanluonnetta” on vaikea pitää minkäänlaisena staattisena pohjavireenä, johon ei vaikuttaisi lainkaan historian kulussa suuret tai pienemmätkään yhteiskunnalliset muutostekijät. Eteläpohjalaista puukkojunkkarikautta tutkineen Heikki Ylikankaan mukaan kansaluonteen selitysarvo johtaa

⁸ Humphries 1981, 1.

⁹ Mt., 174-208

¹⁰ Rajala 2004, 11.

hyödyttömään noidankehään: ”*eteläpohjalaiset tappelivat siksi, että he tappelivat*”.¹¹ Sen koommin kansanluonteella kuin alkoholin sietokyvylläkään on mahdotonta selittää väkivallan määrässä tapahtuneita ajallisia vaihteluita.

Tutkielmani tarkastelee väkivaltaa urbaanissa ympäristössä Helsingin Kalliossa 1920-luvulla, mutta tappelut olivat osa nuorten elämää jo ennen kaupungistumista. Suomalaisessa väkivaltatutkimuksessa on historiallisesti eroteltavissa muutama avainteos, jotka keskittyvät maaseudun väkivaltakulttuuriin. Nämä ovat Elina Haavio-Mannilan *Kylätappelut* (1958) ja Heikki Ylikankaan Pohjanmaan puukkojunkkareita käsittelevä tutkimus, joka jakautuu oikeastaan kahteen teokseen: *Väkivallanaallon synty: Puukkojunkkariuden alku Etelä-Pohjanmaalla* (1973) ja *Puukkojunkkareitten esiinmarssi: Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790-1825* (1976).

Haavio-Mannilan *Kylätappelut* on sosiologinen tutkimus Suomen kylätappeluinstituutiosta, jossa lähdeaineistona on muistitietokeruu aineisto. Tutkimuksen päähuomio kiinnittyy kylätappeluryhmän ja sen käyttäytymisen tutkimiseen. Tappeluryhmiä ja kyläyhteisöjä Haavio-Mannila käsittelee pienryhminä, joissa noudatetaan tiettyjä ryhmäelämän lakeja. Lisäksi Haavio-Mannila erottelee tappeluryhmät kylän tai pitäjän asukkaiden muodostamista ryhmistä, joita hän kutsuu viiteryhmiksi. Yksilöt samaistuvat ja haluavat tulla hyväksytyiksi näissä viiteryhmissä, joten he omaksuvat ryhmän arvot ja normit ja käyttäytyvät niiden mukaisesti. Niinpä nuorukaiset tappelevat esimerkiksi oman kylän puolesta tai kylän tytöistä. Kylätappeluita siis käytiin, koska kylän kunnia ja sen puolustaminen ovat arvoja, joita sosiaaliset normit velvoittavat puolustamaan.¹²

Haavio-Mannilan mukaan kylätappeluinstituutiolla oli ”*yleisesti hyväksytty, tunnustettu ja arvostettu asema kyläyhteisön piirissä*”.¹³ Kylätappeluiden seurauksena kylän yhteishenki ja nuorukaisryhmien kiinteys lisääntyivät. Usein tappeluiden syynä oli riita tytöistä. Pelkona oli, että oman kylän tyttö saattoi avioitua vieraan kylän pojan kanssa, ja näin ryhmän jäsen menetettäisiin toiselle ryhmälle. Sisäryhmäavioliittojen pysyvyys pyrittiin näin säilyttämään

¹¹ Ylikangas 1976, 24.

¹² Haavio-Mannila 1958, 1-2.

¹³ Mt., 137.

voittamalla tappelu. Lopuksi kylätappeluiden seurauksena Haavio-Mannila näkee kylien välisen dynaamisen tasapainon säilymisen. Toistuvat tappelut, koston kierre ja jatkuva kilpailu ulkoryhmän kanssa pitivät yllä vaihtuvaa tasapainoa ja takasivat näin kylätappeluinstituution jatkuvuuden.¹⁴

Talous- ja sosiaalishistorian oppiaineessa Elina Laakso on tuonut uudenlaista näkökulmaa Haavio-Mannilan tutkimukseen. Pro gradu -tutkielmassaan *Ajanvieteväkivalta ja sukupuoli* (2019) Laakson lähtökohtana on Haavio-Mannilan käyttämän aineiston, vuosina 1937 ja 1955 kerättyjen muistitietokeruun vastauksien uudelleentulkinta. Laakson mukaan Haavio-Mannilan tutkimuksessa kylätappeluista piiryy kuva miehisenä ilmiönä, eikä naisten roolia tappeluissa ole eritelty sen tarkemmin. Laakson tarkoitus on haastaa ja päivittää mielikuvaa, jonka mukaan miehet ja naiset suhtautuivat kylä- ja joukkotappeluihin samalla tavalla.¹⁵ Hän pyrkii esimerkiksi selvittämään millä tavoin naisten ja miesten kerrontatavat tappeluista erosivat toisistaan.

Laakso tuo suomalaisten kylätappeluiden kontekstiin mielenkiintoisen termin ”*ajanvieteväkivalta*” (*recreational violence*). Termi on peräisin irlantilaisesta väkivaltatutkimuksesta. Laakson mukaan suomalaiset joukko- ja kylätappelut muistuttivat jossain määrin eurooppalaisissa yhteiskunnissa esiintynyttä ajanvieteväkivaltaa, joissa tappeluita käytiin huvin vuoksi ja itse tappelun ilosta. Samankaltaisuuksia olivat esimerkiksi tappeluiden sijoittuminen maataloustöiden kannalta hiljaisiin ajankohtiin ja tappelua edeltävä vastustajan provosoiminen. Lisäksi puukon käyttöä pidettiin halveksittavana niin Irlannissa kuin Suomessakin.¹⁶

Heikki Ylikankaan tutkimuksen tavoitteena oli selvittää Etelä-Pohjanmaan ”*puukkojunkkarikauden*” tai ”*häjyjen ajan*” alkuprosessia. Ylikangas etsii tekijöitä, jotka synnyttivät Suomen historiassa tuon erikoisen ja erityisen pitkän henkirikosten väkivallankauden juuri tuolla alueella. Tutkimus kattaa vuodet 1790-1825, mutta puukkojunkkarikausi jatkui 1880-luvun puoliväliin asti.

¹⁴ Haavio-Mannila 1958, 130-145.

¹⁵ Laakso 2019, 4.

¹⁶ Mt., 19-20.

Ylikangas löytää väkivalta-aallon selittäviksi päätekijöiksi alueen taloudellisen kehityksen ja siihen olennaisesti liittyneen sosiaalirakenteen muutoksen. Ylikankaan tarkastelemalla ajanjaksolla oli havaittavissa henkirikosten osapuolien sosiaalisen aseman laskua, toisin sanoen laskevaa säätykiertoa. Laskeva säätykierto oli yleisempää syytettyjen kuin uhrien keskuudessa ja voidaan ajatella, että statusaseman laskulla ja siihen kohdistuvalla uhalla oli merkittävä yhteys väkivallan kasvuun. Ylikankaan mukaan aleneva säätykierto ”*purkautui fyysiseksi väkivaltaisuudeksi ja yleensä laittomuudeksi ja johti toisaalta paanomaiseen alkoholinkäyttöön ja jännitystä luovien riskialttiiden tilanteiden etsimiseen.*”¹⁷

Laskevan säätykierron lisäksi Etelä-Pohjanmaan omaleimainen taloudellinen kehitys antaa selittävänä tekijänä lisävoimaa väkivallan nousuun. Taustalla on alueen historiallisesti merkittävä rooli maan huomattavana tervantuotantoalueena. Tervanpoltto sitoi runsaasti työvoimaa, mutta tervasmetsien loppuminen ja viimeistään isojako antoivat tervataloudelle viimeisen kuoliniskun. Ylikangas kytkee väkivallan tervanpolton aikakauden taantumiseen. Asteittainen siirtyminen maanviljelyyn vähensi työvoiman tarpeita aikana, jolloin väestö kasvoi nopeasti ja syntyi niin sanottua liikaväestöä, eli alempien sosiaaliryhmien väestönkasvu. Viljanviljelyyn siirtyminen synnytti kuitenkin vauraita pohjalaisia pitäjiä, joissa tuotettiin ylijäämäviljaa. Ja juuri näillä alueilla puukkojunkkarius kukoisti. Ylijäämäviljan pitäjissä siis yhdistyi työvoimatarpeen väheneminen ja varallisuuserojen kasvu. Varallisuuserot taas lisäsivät taloudellista riippuvuutta ja tekivät laskevasta säätykierrosta erityisen tuskallista. Tähän päälle Ylikankaan mukaan viina – jota viljan ylijäämäalueilla oli toki helpommin saatavissa – stimuloi turhautumista, mikä purkautui aggressiona.¹⁸

Ylikangas tuo vielä yhden tekijän puukkojunkkarien esiinmarssin selittäjäksi, nimittäin eteläpohjalaisen *arvojärjestelmän*. Tuo arvojärjestelmä oli syntynyt tervakulttuurin kukoistuskauden aikana. Arvojärjestelmän ydinoppi oli se, että kukin on oman onnensa seppä, eikä menestymistä määritä sääty, suku tai peritty varallisuus. Tervanpoltto muovasi pohjalaisia yritteliäiksi ja edesauttoi sitä, että he pystyivät vaikuttamaan elämänsä kulkuun aikaisempia

¹⁷ Ylikangas 1976, 265.

¹⁸ Mt., 269-282.

sukupolvia paremmin. Arvojärjestelmä merkitsi myös ankaraa yksilöjen välistä kilpailua. Tämä kilpailumentaliteetti kuitenkin törmäsi yhteen vähenevien luonnonvarojen (ensin tervanpoltto, sitten peltoviljely) kanssa; yhä harvemmalle jäi menestymismahdollisuuksia. Kilpailuarvojen ja toisaalta erilaistuvan yhteiskunnallisen menestyksen (varallisuus- ja sosiaalierot) yhteentörmäyksessä päädyttiin väkivaltaan, kun kilpailussa tappiolle jääminen koettiin henkilökohtaisena epäonnistumisena. Väkivallan kausi jatkui pitkänä, koska yhteiskunnan epävirallinen kontrolli ei pystynyt sitä tehokkaasti estämään. Väkivalta väheni vasta kun epäviralliset sanktiot kovenivat ja rikollisia alkoi uhata suuret taloudellisten etujen menetykset.¹⁹

Haavio-Mannilan ja Ylikankaan tulkinnoissa puukkojunkkariajan syntytekijöistä on havaittavissa merkittäviä näkemyseroja. Haavio-Mannila lähtee siitä, että puukkojunkkarikauden alullepanija oli kylätappeluinstituution ”*huonontuminen*”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että erityisesti Pohjanmaalla syntyi uudenlaisia normeja, joiden mukaan puukonkäyttöä ja hurjuutta pidettiin arvossa, kun taas perinteisissä kylätappeluissa aseiden käyttö valvottiin tarkasti ja puukonkäyttöä halveksuttiin. Kylätappeluiden luonteeseen ei kuulunut henkirikosten teko. Haavio-Mannilan mukaan uudet puukkotappelunormit kumpusivat *yksilöllisyyden esiin murtautumisesta*. Tähän olivat kytköksissä kaksi tekijää, joiden myötä vanhakantainen kyläyhteisö hajosi. Henkinen murros merkitsi Snellmanin johdolla kansan nostamista modernin sivistyksen piiriin. Taloudellinen murros puolestaan vähensi kyläyhteisön merkitystä yksilön tärkeimpänä viitekehyksenä, kun yhteismaista luovuttiin ja liikenneyhteyksien paranemisen sekä teollistumisen myötä liikkuvuus lisääntyi. Kylätappeluinstituutio rappeutui puukkotappeluinstituutioksi, kun paikallaan pysyvä yhteiskunta alkoi muuttua liikkuvaksi.²⁰

Ylikangas kuitenkin kritisoi Haavio-Mannilan tulkintoja monilta osin. Ensinnäkin Haavio-Mannilan käyttämä lähdeaineisto on ajallisesti ongelmallinen, koska muistitieto keskittyy vuosisadan vaihteen kylätappeluihin. Miten siis puukkojunkkarius olisi voinut eriytyä kylätappeluinstituutiosta, jos itse puukkojunkkarien esiinmarssi on paljon varhaisempi ilmiö.

¹⁹ Ylikangas 1976, 284-293.

²⁰ Haavio-Mannila 1958, 149-158.

Ylikankaan mukaan myöskään kyläyhteisön hajoamisesta tai kylätappeluiden loppumisesta ei ole selkeää näyttöä, kuten ei siitäkään, että puukosta olisi tullut yleisin tappelu- tai murha-ase. Ongelmallisimpana Ylikangas pitää sitä, ettei Haavio-Mannila pysty selittämään miksi vanhat normit eivät enää kelvanneet tai sitä minkä vuoksi puukkojunkkari halusi tappaa, eikä vain lievästi vahingoittaa.²¹

Tuoreempaa maaseudun väkivaltahistorian tutkimusta edustaa Juha Rajalan väitöskirja *Kurittajia ja puukkosankareita* (2004). Rajala kohdistaa tutkimuksensa Kannaksen rajaseudulle vuosina 1885-1917, jolloin alueesta tuli yksi Suomen väkivaltaisimmista seuduista. Rajala selvittää erilaisia yksityisiä ja yhteisöllisiä väkivallan ilmenemismuotoja kiinnittäen samalla huomion kontrollivoimien puuttumiseen näihin väkivallantekoihin. Rajalan mukaan hän ”*pyrkii ymmärtämään väkivaltaa ja sen vastavoimia tekojen, tapahtumien ja osallisten tasolta*”.²² Rajalan mukaan väkivalta Karjalan Kannaksella tapahtui aalloissa, mutta kaiken kaikkiaan kasvu merkitsi sitä, että väkivaltaiselle väestönosalle väkivallasta tuli elämänmuoto ja identiteetin määrittäjä. Toistuva väkivalta vakiinnutti aggressiivisia käyttäytymismalleja. Väkivallasta tuli myös julkisempaa. Rajalan tarkastelujakson alkupuolella väkivallanteot keskittyivät pääosin yksityiseen elämänpiiriin, kuten talonisäntien perheväkivaltaan ja väkivallan taustalla oli esimerkiksi kurinpidollinen motiivi. Yleistyneen väkivallan painopiste oli kuitenkin julkisilla paikoilla, kuten kaduilla, teillä ja salakapakoissa. Rajalan mukaan uusi sosiaalinen tila vaihtelevine kontrollivoimineen sääteli väkivallan syntymistä, kehittymistä ja lopputulosta. Väkivalta oli pyrkimystä tämän tilan hallintaan.²³

Haavio-Mannilan ja Ylikankaan tapaan Rajala pohtii väkivallan suhdetta modernisoitumiseen ja yksilöllistymiseen, olisihan helppo mieltää tuo historiallinen kulku niin, että yksityinen ja yhteisöllinen väkivalta edustavat *vanhaa* väkivaltaa, jonka *uusi* julkinen väkivalta syrjäytti. Rajalan mukaan väkivalta ei kuitenkaan julkistuessaan yksilöitynyt, vaan ”*pikemminkin siihen tuli uusia kollektiivisia elementtejä kansallisten ja yhteiskunnallispoliittisten motiivien myötä*”.²⁴

²¹ Ylikangas 1976, 26-27.

²² Rajala 2004, 12.

²³ Mt., 366-371.

²⁴ Mt., 373.

2.3 Urbaani nuorisoväkivalta

Sellaiset suuret historialliset muutokset kuten modernisoituminen, kaupungistuminen ja teollistuminen sekä Haavio-Mannilan mainitsema yksilön esiin murtautuminen vaikuttivat väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Väkivallalle ja väkivallantekijälle annettiin uusia merkityksiä ja osaltaan väkivallantekijät omaksuivat uuden roolinsa. Muuttoliike kaupunkiin ei kuihduttanut perinteisiä maaseudun kylätappeluita, mutta kaupungissa tappelujen käyminen muutti luontoaan.

Helsinkiin muodostui 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä poikasakkeja, joiden myötä joukkotappeluja syntyi esimerkiksi kaupunginosien välille.²⁵ Katuelämään kuului uudenlainen julkinen väkivalta, jossa keskinäisten kahnausten lisäksi taisteltiin viranomaisten kanssa tilan haltuunotosta. Toisaalta kaupungissa oli todennäköisempää *yksilönä* harjoittaa väkivaltaa tai joutua väkivallanteen kohteeksi. Väkivallantekijät tulivat myös enemmän osaksi julkista ja yhä kiristyvää keskustelua työväenliikkeen ja porvarillisten puolueiden kesken. Jos aikaisemmin esimerkiksi kylätappeluinstituutio nähtiin positiivisena, yhteisöä sitovana väkivallan muotona, tuli sittemmin kontrollivoimien ja julkisten instituutioiden kehittyessä väkivallasta uhka yhteiskuntajärjestykselle. Kun väkivalta nähtiin yhä enemmän normeista poikkeavana käytöksenä, myös itse väkivallantekijä marginalisoitui.

Varhaista poikasakkien tutkimusta Suomessa edustaa Rafael Helangon väitöskirja *Turun poikasakit* (1953). Se on sosiologinen tutkimus 9-16 -vuotiaiden poikien ryhmistä Turussa vuosina 1944-1951. Yksi Helangon päätavoitteista oli tutkia poikasakkeja normaaleissa olosuhteissa, kun esimerkiksi amerikkalainen tutkimusperinne oli keskittynyt pääosin suurkaupunkien slummialueisiin. Helankoa kiinnosti missä määrin poikasakki oli sidottu tiettyyn ikäkauteen ja alueeseen, ja mitä sakeissa ylipäättään puuhaillaan.²⁶ Helangon tutkimuksen keskiössä ei ole varsinaisesti väkivallanteot eikä rikollisuus muutenkaan. Hän keskittyy sen

²⁵ Esim. Waris 1973, 103-104.

²⁶ Helanko 1953, 15.

sijaan sakkien muodostumiseen ja kehitykseen sekä poikien välisiin suhteisiin.

Nuorisorikollisuus oli poikasakeissa Helangon mukaan pikemminkin yksilöihin ja pareihin liittyvä ilmiö, eikä sakki sinällään ollut rikollisuutta edistävä tekijä.²⁷

Talous- ja sosiaalihistorian oppiaineessa viimeaikaisista Pro gradu -tutkielmista on mainittava Jenni Heikan ”*Varastettu musta poimutettu hame, puserossa silkkilisäyksiä* – *Naiset ja omaisuusrikollisuus vuoden 1908 Helsingissä*” (2012). Heikka valottaa helsinkiläisen rikollisuuden sosiaalihistoriaa tutkimuskohteenaan naisten omaisuusrikollisuus, joka nähdään osana naisten selviytymisstrategioita.²⁸ Toinen mainitsemisen arvoinen Pro gradu on Valtteri Härmälän ”*Jengit sotajalalla*” (2012). Tutkielma keskittyy vuoden 1978 syksyn lehdistössä käytyyn keskusteluun nuorisojengeistä. Tuolloin helsinkiläisten nuorten jengit saivat osakseen epätavallisen suurta julkista huomiota, kun uutisoitiin muun muassa jengitappelusta. Härmälä selvittää diskurssianalyysin avulla nuorisoon liitettyjä ongelmia ja laajemmin nuorisosta muodostunutta kuvaa jengikeskustelun kautta.²⁹

Humanistisen tiedekunnan Suomen ja Pohjoismaisen historian osastolla Jari Määttä on tutkinut Pro gradussaan ”*Pahat pojat ja tuhmat tytöt*” (2005) lasten ja nuorten pahantapaisuutta ja rikollisuutta 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Määttä osoittaa, että lehdistön ja aikalaisten asiaa koskevat käsitykset kärjistikään lasten ja nuorten rikollisuusongelmaa. Moraalinen paniikki ja paheksunta oli ristiriidassa nuorisorikollisuustilastojen kanssa ja Määttän mukaan nuoriso-ongelmaa liioiteltiin.³⁰

²⁷ Helanko 1953, 114-115.

²⁸ Heikka 2012.

²⁹ Härmälä 2012.

³⁰ Määttä 2005.

2.4 Pitkänsillan pohjoispuoli ja sakilaiset

Tutkielmani kannalta kenties olennaisin teos tutkimuskirjallisuudesta on Kari Koskelan *Huligaanit* (2002). Sitä voidaan pitää kokonaisvaltaisimpana huliganismia käsittelevänä teoksena Suomessa. Koskela tarkastelee Helsingin Sörkan katuelämää vuoden 1905 suurlakosta kevään 1918 sisällissotaan asti. Tutkimus on mielekkään lähellä omaa aikarajaustani ja taustoittaa mainiosti ensimmäistä helsinkiläistä sakilaisten sukupolvea, minkä pohjalle monet mielikuvat ja käsitykset huliganismista pohjautuvat. Koskela lähestyy huliganismia sosiaalisten yhteisöjen dynamiikan näkökulmasta ja kuvailee monipuolisen lähdeaineiston avulla värikkäästi sakilaista elämäntapaa sekä sen huliganismin poliittisia ulottuvuuksia ja yhteyksiä työväenliikkeeseen ja lopulta sisällissotaan. Koskelan pääasiallinen lähdeaineisto on Helsingin poliisipiirien ilmoituspäiväkirjat sekä Helsingin raastuvanoikeuden rikosasiain pöytäkirjat. Lisäksi Koskela käyttää lähdeaineistona *Työmies* -lehteä sekä muistitietoaineistoa.

Koskelan mukaan *sakilainen* oli aikalaisten käyttämä synonyymi helsinkiläiselle huligaanille. Koskela määritelmän mukaan huligaanit olivat ”*toistuvasti Helsingin kaduilla, lähinnä Sörkassa järjestyshäiriöihin, ilkivaltaan tai väkivaltaan syyllistyneitä nuoria miehiä, jotka joutuvat kahnauksiin poliisin kanssa*”.³¹ Monille huliganismi rajoittui muutamaa nuoruusvuoteen, mutta toisille väkivallasta ja rikollisuudesta tuli elämäntapa.³² Koskela piirtää tarkan kuvan sakilaisesta elämäntavasta. Identiteetin rakentamiseen kuului tietynlainen pukeutuminen, hius- ja hattutyylit sekä tunnistettava kävely- ja tanssityyli. Erottautuminen oli osa sosiaalista elämänhallintaa ja toi paikallista julkisuutta.³³ Ainakin näiltä osin kyse oli siis väkivaltakulttuurin yksilöllistymisestä. Individualismi näkyi myös ruumiinkulttuurissa. Fyysistä työtä tekemään

³¹ Koskela 2002, 10.

³² Mt., 48-49.

³³ Mt., 129-154.

tottuneen rahvaan nuoret etsivät elämyksiä voimannäyttöön ja fyysisyyteen perustuvan arvomaailman pohjalta.³⁴

Koskelan tarkastelemalla ajanjaksolla, jota leimasivat suuret poliittiset ja yhteiskunnalliset muutokset, helsinkiläinen sakilaisuus selvästikin kukoisti. Omassa tutkielmassani tarkastelen Kallion väkivaltaa vuonna 1928. Tutkimuskohteena on tässäkin nuoret, mutta uuden leimallisen elementin 1920-luvulle toi kieltolaki ja sitä myöten räjähdysmäisesti kasvaneet juopumusrikokset sekä viinan salakuljetuksella ja myynnillä vahvistunut alamaailma.

3. Rikollisuuden ja kriminologian historiaa

Kriminologialla tarkoitetaan rikosten ja rikollisuuden tutkimista yhteiskunnallisena ilmiönä.

Termiä käytettiin ilmeisesti ensimmäistä kertaa 1800-luvun lopulla.³⁵ Rikos voidaan määritellä legaalisti ja sosiologisesti. Legaalisessa mielessä rikos määritellään lain mukaan rangaistavaksi teoksi, jossa rikoksentekijä syyllistyy vallitsevien oikeusnormien vastaiseen tekoon.³⁶

Sosiologisessa mielessä rikosta tarkastellaan virallisten normien lisäksi myös muiden määrittelykriteerien avulla. Keskiössä on rikollisuuden yhteiskunnallisen luonteen selittäminen esimerkiksi sen avulla, miten tietynlainen käyttäytyminen määritellään normien vastaiseksi ja keiden intressejä esimerkiksi lainsäädäntöpäätökset palvelevat.³⁷ Yhteiskunnallisen tutkimuksen kannalta on siis olennaista hahmottamaa rikoksentekijän ja vallitsevien normien ja valtarakenteiden välistä suhdetta.

³⁴ Koskela 2002, 66-67.

³⁵ Laitinen & Aromaa 2005, 9, 11.

³⁶ Mt., 12.

³⁷ Mt., 13-14.

3.1 Rikollisuuden keskeiset selitysmallit

1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa syntynyt niin sanottu klassinen koulukunta oli ensimmäisiä kriminologian teoreettisia ajattelutapoja. Klassinen koulukunta nojasi aikakauden valistusaatteeseen; sen kritiikki kohdistui keskiajan ankariin rangaistusmenettelyihin, oikeudenkäyntien korruptioon sekä lain epämääräisyyteen ja mielivaltaiseen tulkintaan. Pyrittiin luomaan yhdenvertaisuuteen perustuva rikosoikeudellinen järjestelmä, jonka keskeisenä ajatuksena oli, että rangaistuksen tulisi vastata rikosta. Klassisen kriminologian mukaan ihmisellä on vapaa tahto ja kyky tehdä rationaalisia ratkaisuja oikean ja väärän välillä, jolloin häntä on myös rangaistava suhteessa muihin rationaaliseen harkintaan pystyviin ihmisiin.³⁸

1800-luvulla uusklassinen koulukunta syntyi klassisen koulukunnan kritiikistä. Uusklassinen koulukunta painotti lieventäviä asianhaaroja (fyysisiä, psyykkisiä, ympäristöllisiä), jossa esimerkiksi rikoksentekijän menneisyys tulisi ottaa huomioon rikoksesta tuomittaessa. Lieventävien asianhaarojen nähtiin vaikuttavan ihmisen kykyyn käyttää rationaalisesti vapaata tahtoaan.³⁹

1800-luvun lopulla rikollisuutta ja rikoksentekijää alettiin pitää yhä enemmän varsinaisena tutkimuskohteena. Kriminaaliantropologia syntyi Cesare Lombroson vuonna 1878 julkaiseman *L'uomo Delinqueten* myötä. Lombroson teorian mukaan rikollisuus on ihmisen synnynnäinen piirre, jäänne primitiivisestä ihmisestä, ja rikollisen tunnistaa ulkomuodolta jälkeenjääneisyyden piirteistä, kuten tietynlaisista kasvojen piirteistä tai pään muodosta.⁴⁰ Rikollisen käyttäytymisen selityksiä on haettu myöhemmin biologiasta ja psykologista. Rikollinen teko on nähty yhteydessä yksilön biologisiin tai psykologisiin ominaisuuksiin. Suomessakin tämä uusi aatteellinen muoti sai jalansijaa 1900-luvun alussa. Vanhan säätyhierarkian tilalle löytyi tieteellinen kehitysoppi, jonka mukaan yhteiskunnallisten erojen taustalla on erot ihmisyyden

³⁸ Laitinen & Aromaa 2005, 35-37.

³⁹ Mt., 35, 38.

⁴⁰ Mt., 40.

asteessa. Alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluneiden nähtiin olevan alemmalla kehitysasteella, lähempänä eläintä.⁴¹

Ranskalaisen kriminologin Gabriel Tarden mukaan rikollisuus on muilta rikoksentekijöiltä opittua toimintaa. Oppimisprosessissa omaksutaan esimerkiksi teknisiä taitoja, yhteinen kieli ja käyttäytymiskoodeja.⁴² Edwin Sutherland kehitteli oppimisteoriaa 1930-luvulla. Sutherlandin *differentiaalisen assosiaation* (eriytyvä oppiminen) teorian mukaan henkilöstä tulee rikollinen kun ”hänen omaksumansa tavoitteet ja/tai toimintatavat määrittyvät niin, että ne ’voittavat’ sen, minkä yhteisö määrittelee lailliseksi”⁴³. Rikolliseen käyttäytymiseen oppiminen noudattaa samoja oppimismekanismeja kuin mikä tahansa muukin oppiminen.⁴⁴ Avainasemassa on ympäröivässä yhteiskunnassa vallitseva eriytyvä sosiaalinen organisaatio, jossa eri alaryhmillä yhdyssteinä toimivat yhteiset edut ja tarkoitusperät. Käyttäytymistä ohjaa ryhmän arvot eivätkä yksilökohtaiset piirteet.⁴⁵

Yhdysvaltalaiset kriminologit Gresham Sykes ja David Matza jatkoivat Sutherlandin teorian kehittelyä keskittymällä siihen, *mitä* oppimisprosessissa opitaan. Sykesin ja Matzan mukaan erilaiset neutralisointitekniikat ovat osa prosessia, jolla rikolliset teot pyritään oikeuttamaan ja syyllisyys neutralisoidaan pois.⁴⁶ Viisi neutralisointitekniikkaa ovat: 1. *Vastuun kieltäminen*, 2. *Vahingon kieltäminen*, 3. *Uhrin kieltäminen*, 4. *Tuomitsijoiden tuomitseminen* ja 5. *Vetoaminen korkeampiin velvollisuuksiin*.⁴⁷ Sykesin ja Matzan teorian ytimessä on se, että rikollinen ei arvomaailmaltaan juurikaan poikkea muista ihmisistä ja että he myös tuntevat häpeää ja syyllisyyttä tekemistään rikoksista.⁴⁸

Robert K. Mertonin kehittämän *anomiteorian* mukaan rikollisuus selittyy päämäärien ja keinojen välisestä suhteesta; siitä, mitkä ovat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä päämääriä

⁴¹ Koskela 2002, 34.

⁴² Laitinen & Aromaa 2005, 55.

⁴³ Sutherland & Cressey 1955, 78.

⁴⁴ Mt., 79.

⁴⁵ Laitinen & Aromaa 2005, 56-58.

⁴⁶ Mt., 58-59.

⁴⁷ Sykes & Matza 1957 (Suom. Laitinen & Aromaa 2005, 59).

⁴⁸ Laitinen & Aromaa 2005, 58-59.

ja millainen normisto ohjailee näiden päämäärien tavoittelemista. Rikollisuus syntyy olosuhteissa, joissa lain sallimat keinot päämäärien tavoittelemiseksi jakautuvat eriarvoisesti, jolloin alempien luokkien menestymistavoitteet johtavat rikolliseen toimintaan.⁴⁹ Rikollinen siis pyrkii tavoittelemaan yleisesti hyväksyttyjä päämääriä poikkeamalla normeista, koska vallitseva sosiaalirakenne estää hyväksyttyjen keinojen käytön tietyltä väestönosalta. Merton kuitenkin korostaa, että rikolliset eivät välttämättä vaivu normittomaan tilaan vaan kehittävät myös omia normistoja.⁵⁰

Alakulttuuriteoriassa rikollisuus nähdään reaktiona rakenteellisiin ja kulttuurisiin ongelmiin. Alakulttuurien tutkimuksen kohteena on ollut erityisesti nuorison väkivaltarikollisuus. Teorian mukaan joidenkin yhteiskunnan alaryhmien perusarvot sallivat ja jopa ihailevat väkivaltaista käyttäytymistä. Väkivalta nähdään ryhmän sisäisenä normien mukaisena käyttäytymisenä.⁵¹ Niin sanotun birminghamilaisen alakulttuuriteoreetikoiden piirissä tutkittiin erityisesti maahanmuuttajien ja työläisnuorten konflikteja valtakulttuurin kanssa. Esimerkiksi brittiläisessä lehdistössä ilmenevä moraalinen paniikki, jossa keskityttiin alaluokkien rikollisuuden huomioimiseen, nähtiin palvelevan hallitsevan luokan intressejä ja ylläpitävän vallitsevaa luokkayhteiskuntaa.⁵²

Alakulttuuriteoria liittyy läheisesti Austin Turkin ja Richard Quinney'n 1970-luvulla kehittelemään ryhmäkonfliktiteoriaan, josta Quinney ja William Chambliss muodostivat luokkakonfliktiteorian. Teorian mukaan rikollisuus selittyy eri ryhmien välisistä valtasuhteista. He tutkivat marxilaisesta näkökulmasta yhteiskuntaluokkien toimintaa suhteessa yhteiskunnan taloudelliseen tilaan. Luokkakonfliktiteoriassa tietyt teot on määritelty rikollisiksi, koska tämä edistää hallitsevan luokan etuja. Hallitseva luokka voi rikkoa samoja lakeja, mutta vain hallittavia rangaistaan teoista. Konfliktiteoriat politisoivat kriminologisen tutkimuksen, sillä

⁴⁹ Laitinen & Aromaa 2005, 61-62.

⁵⁰ Mt., 62.

⁵¹ Mt., 62-63.

⁵² Härmälä 2012, 11.

niiden mukaan rikollisuuden tutkimusta ei voida erottaa rikosoikeudesta, koska rikosoikeudelliset ratkaisut ovat aina arvovalintoja ja siksi myös poliittisia.⁵³

Kontrolliteorian mukaan kaikki ovat potentiaalisia rikollisia. Teoria ei kysy miksi jotkut tekevät rikoksia, vaan miksi kaikki eivät tee rikoksia. Selitysmallin mukaan syynä ovat kontrollimekanismit: epävirallinen ja virallinen kontrolli vaikuttavat lain rikkomiseen. Travis Hirschin mukaan erilaiset sosiaaliset siteet toimivat pidäkkeinä, kuten ”*kiintyminen lainkuuliaisiin henkilöihin, kiinnostus hyväksytyihin päämääriin, ajan ja energian käyttäminen yhteiskunnassa arvostettuihin tehtäviin ja usko yhteisiin arvoihin*”.⁵⁴

Leimautumisteoriassa rikollisuuden selitysmallia etsitään sellaisista sosiaalisista prosesseista, joiden kautta yksilöitä ja ryhmiä luokitellaan ja kategorisoidaan. Teorian mukaan sosiaalinen kontrolli leimaa poikkeavan yksilön. Näin lähiyhteisön leimautumisen myötä rikollinen uusii tekonsa ja hakee hyväksyntää muista rikollisista. Leimautuessaan yksilö alkaa käyttäytyä häneen kohdistuneiden odotusten mukaisesti rikollisena.⁵⁵

4. Keskeiset käsitteet

4.1 Huligaaneja, sakilaisia, Sörkän sällejä

Tutkielmassani on mikrohistoriallinen ote ainakin siinä mielessä, että kiinnostuksen kohteena on jossain määrin marginaalinen ilmiö ja yhteiskunnan laitapuolella elävät ihmiset. Kohdetta lähestytään ruohonjuuritasolla vastapainona historian tutkimukselle, jonka keskiössä ovat suurmiehet tai muut merkkihenkilöt. Tällaisen ”roskaväen” tai alaluokan historian tutkimuksen tarkoituksena on laajentaa käsitystä siitä, mikä historiassa on tärkeätä.⁵⁶ Historiantutkimuksen

⁵³ Laitinen & Aromaa 2005, 69.

⁵⁴ Mt., 64-65.

⁵⁵ Mt., 66-67.

⁵⁶ Kts. Esim. Peltonen 1996, 9-10; Koskela 2002, 9.

kentälle otetaan sellaisia yksilöitä tai väestöryhmiä, jotka eivät omaehtoisesti ole saaneet ääntään kuuluviin.

Menneisyyden valtaapitävien ja kontrolliviranomaisten käyttämät käsitteet ja niiden merkitykset saattavat vain muodostaa ennakkoluuloja tutkimuskohteen toimintaa tarkasteltaessa. Esimerkiksi termi ”huligaani” voi hyvinkin olla osuvin kuvaus tutkielmani kohteena olevista nuorista väkivaltarikollisista, mutta tutkimuskysymysten kannalta olisi ongelmallista leimata heidät sellaisiksi. Kuulustelupöytäkirjoissa sana huligaani ei tule kertaakaan esiin. Kukaan kuulusteltava ei kutsu itseään huligaaniksi, eikä yksikään poliisikonstaapeli nimitä heitä huligaaniksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö huliganismi olisi ollut ajankohtainen ja aikalaisia huolestuttava ilmiö 1920-luvulla.

”Huligaani” -käsitteen syntyhistoria on jokseenkin epäselvä, mutta englantilaiseen kielenkäyttöön se nousi kesällä 1898 sanomalehdistön myötävaikutuksella. Erään elokuisen pyhäpäivän juhlinnan seurauksena Lontoon työläiskaupunginosissa nuoria pidätettiin poikkeuksellisen suuri määrä juoppoudesta, ryöstelystä, tappeluista ja poliisin vastustamisesta. Erityistä paheksuntaa herätti kaduille kerääntyneiden joukkojen vastarinta poliisien pidätysyrityksiin. Kun lehdistö omaksui huligaani -termin käytön, se oli tavallaan uusi sana vanhalle ilmiölle, pahantapaisten nuorten käyttäytymiselle. Olennaista oli kuitenkin korostaa sitä, että huliganismi oli jotain ennennäkemätöntä ja vierasta englantilaiselle kulttuurille ja arvoille. ”*Hooligan*” jäljitettiin irlantilaisperäiseksi termiksi ja lehdistössä huliganismi nähtiin englantilaisen kansallisuuden vastaisena.⁵⁷ Suomessa porvarillisen lehdistön lisäksi myös työväen lehdet tuomitsivat huliganismin.⁵⁸

Myöhemmin 1900 -luvun loppupuolella huliganismi yhdistettiin yhä enemmän jalkapallohuliganismiin, mikä lienee edelleen termin yleisin asiayhteys. Suomessa sana nousi aivan uudessa yhteydessä otsikoihin vuonna 2013, kun ympäristöaktivisti Sini Saarelaa syytettiin Venäjällä huliganismista. Esimerkiksi toimittaja Heikki Aittokoski ruoti sanan alkuperää ja löysi niin ikään sen juuret kesän 1898 Lontoosta: *Hooligan* on muunnella irlantilaisesta sukunimestä

⁵⁷ Pearson 1983, 74–76.

⁵⁸ Koskela 2002, 30.

Houlihan, josta muodostui pilkkanimi irlantilaisille.⁵⁹ Vuosisadan alussa Venäjää olivat kuohuttaneet huliganismiaallot, jotka olivat kytköksissä yhteiskunnan yleisen järjestyksen rakoiluun ja poliittiseen myllerrykseen.⁶⁰ Saarelan tapauksen yhteydessä pohdittiinkin myös Venäjän huliganismin pitkiä perinteitä. Venäjällä huliganismin kriminalisointi on perintöä Neuvostoliiton aikaisesta rikoslaista. Huliganismi kirjattiin lakiin vuonna 1922, ja sen tarkoitus oli rajoittaa yhteiskunnallista aktivismia. Vuonna 2012 feministisen aktivistiryhmä Pussy Riotin jäseniä tuomittiin vankilaan samoilla huliganismisyytteillä kuin mistä Saarela pidätettiin.⁶¹

Helsinkiläisessä katuelämässä huligaanin synonyymi oli ”sakilainen”. Nimitys tulee ”sakista”, eli nuorisojengistä. Kari Koskelan mukaan termi ilmestyi ensimmäisiä kertoja työväen lehti Työmiehen sivuilla vuonna 1909.⁶² Myös tämän termin yhteydessä on löydettävissä yhteys nykyajan jalkapallokulttuuriin, sillä helsinkiläisen jalkapalloseura HJK:n kannattajaryhmä on nimeltään Sakilaiset. Turkulaisia poikasakkeja tutkineen Rafael Helangon mukaan sakki -sanalla oli 1900-luvun puolivälissä vakiintunut asema poikien kielenkäytössä. Sen sijaan englannin kielen ”gang” sanan vastinetta ”känki” käytettiin harvemmin.⁶³

”Taidatte olla samaa sakkia. Olette niitä Sörkän sällejä.” Näin väitti eräs Arvo Kiiskinen⁶⁴ ratsupoliisin sanoneen hänelle erään toisen juopuneen henkilön pidätyksen yhteydessä Fredriksberginkadulla⁶⁵ marraskuussa 1927. Tokaisun yhteydessä oli ratsupoliisi lyönyt Kiiskisen mukaan häntä kaksi kertaa poskelle ja kerran miekan nupilla kylkeen. Kaltionkohtelun vuoksi oli Kiiskinen kaverinsa kanssa lähtenyt piirin poliisiasemalle tekemään asiasta ilmoitusta. Siellä kuitenkin oli vastassa ollut samainen ratsupoliisikaksikko, jonka kanssa Kiiskinen oli aikaisemmin joutunut kadulla vaikeuksiin. Kiiskisen mukaan ratsupoliisit olivat tällöin piirin pihalla paljastaneet miekkansa ja ratsain ajaneet Kiiskisen ja tämän toverin ulos poliisiaseman pihalta. Poliisit puolestaan kielsivät paljastaneensa miekkojaan missään vaiheessa. Lisäksi sanottu

⁵⁹ Aittokoski, Helsingin Sanomat 8.11.2013.

⁶⁰ Koskela 2002, 22–23.

⁶¹ Niemeläinen, Helsingin Sanomat 25.10.2013.

⁶² Koskela 2002, 50.

⁶³ Helanko 1953, 12–13.

⁶⁴ Alkuperäisaineistoissa esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu yksityisyydensuojan takaamiseksi.

⁶⁵ Nykyinen Aleksis Kiven katu.

nupilla lyöminen oli poliisin mukaan liittynyt Kiiskisen ja tämän kaverin taskujen tarkastukseen siltä varalta, että heidän hallusta olisi löytynyt puukkoja tai pulloja, nuorukaiset kun olivat poliisien mukaan humalassa. Ratsukonstaapeli oli omien sanojensa mukaan estänyt Kiiskisen pakenemisen laittamalla miekan tämän eteen tarkastuksen yhteydessä. Ratsukonstaapelit olivat vieneet pidätetyn juopuneen piirin asemalle, mutta myöhemmin sieltä lähtiessään takaisin vartioon, olivat pojat vielä Pengerkadulla huutaneen: *”Saatanan jeparit, kyllä te vielä näette”*.⁶⁶

Kyseisestä tapauksesta jäi historiallinen jälki Kallion poliisipiirin kirjelmiin, koska kahden ratsukonstaapelin menettelystä juopuneen pidätyksen yhteydessä tehtiin poliisimestarin määräyksestä selvityspyyntö. Se kielii ainakin kaduilla partioivien poliisimiesten ja Kallion nuorison huonoista väleistä. Muutamalla sananvalinnalla (”sakki” ja ”Sörkän sälli”) poliisi ikään kuin paljastaa asenteensa kyseisiä nuoria kohtaan. Tapaus todistaa tietenkin myös näiden sanojen elinvoimaisuuden Kallion kaduilla. Kenties tällainen kohtelu edesauttoikin poikien identiteetin mukautumista tähän heille varattuun muottiin. Ainakin uhmakas kiroilu ja pyrkimys hakea oikeutta kertovat kovasta itsetunnosta. Kostolla vihjaileva uhkaus taas kertoo valmiudesta väkivaltaan.

4.2 Alaluokka ja alamaailma

Tutkielman nuorten yhteiskunnallista paikantamista ja sosiaalista ympäristöä voidaan pohtia laajentamalla käsitteiden kartastoa alaluokkaan ja alamaailmaan. Väestönosa, jota kutsuttiin alaluokaksi, syntyi alun perin teollistumisen myötä eurooppalaisten kaupunkien laitamille. Helsingissä koettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa valtava väestöpaine, sillä asukasmäärä viisinkertaistui yhden sukupolven aikana.⁶⁷ Kaupungin nopean kasvun myötä syntyi ongelmakeskuksia kuten Punavuori, Pasila ja Pitkäsillan pohjoispuoli, joskin jo 1830-luvulla Kruununhakaan ja Katajanokalle oli syntynyt vähäisempää slummialuetta.⁶⁸ Robert

⁶⁶ KA/HPLA IV piirin 1. arkisto. Da I:13 no:101/1927.

⁶⁷ Häkkinen 2015, 31.

⁶⁸ Häkkinen 2000, 115.

MacDonaldin mukaan alaluokka oli *”sosiaalinen ryhmä tai luokka, joka sijaitsi luokkahierarkian pohjalla ja oli sekä rakenteellisesti että kulttuurisesti eristetty sekä säännöllisestä palkkatyössä käyneestä työväenluokasta että yhteiskunnasta muutoinkin”*.⁶⁹

Alaluokan ja alamaailman määrittelyt käsitteinä ovat Antti Häkkisen mukaan metodologisesti hankalia ja jopa harhaanjohtavia. Ne ovat poliittisesti ja ideologisesti latautuneita käsitteitä, joita usein käytetään tiettyjen ihmisryhmien leimaamiseen ja rangaistusten legitimoimiseen. Historian saatossa normaaliyhteiskunnalla on ollut tapana suurennella alaluokan ja alamaailman ongelmia korostaakseen oman asemansa merkitystä. Alaluokkaa ja alamaailmaa voidaan toisaalta ajatella vastayhteiskuntana, joka organisoitui ja loi omia instituutioita, ylläpiti omaa ideologiaa, kieltään ja tapojaan.⁷⁰ Historiallisessa tarkastelussa alaluokka on siis myös kelvollinen käsite, kun halutaan tutkia esimerkiksi urbanisoitumista tai köyhtymistä yksittäisten toimijoiden näkökulmasta.⁷¹

On todennäköistä, että ainakin osalla tutkielman nuorista oli jonkinlaisia kytköksiä helsinkiläiseen alamaailmaan, mikä oli ehkä vahvimmillaan juuri kieltolain viimeisinä vuosina 1920-30 -lukujen vaihteessa. Alamaailman ydinryhmä kasvoi selvästi, mutta erityisesti satunnaisesti alamaailman toimintaan osallistuneiden määrä räjähti.⁷² Ilmeisin yhteys oli osallistuminen pirtukauppaan, mikä oli runsaan alkoholin käytön myötä vääjäämätöntä. Kuulustelupöytäkirjojen tietojen perusteella heidän elämänsä muistutti ainakin jossain määrin alaluokkaista elämäntapaa. Erityisesti MacDonaldin määritelmän mukainen eristyneisyys säännöllisestä palkkatyöstä oli heille normaalia elämää, sillä monet olivat sekatyöläisiä ja muutenkin vasta työuransa alkuvaiheessa. Valtaosa joutui elättämään itsensä jo 13-15 -vuotiaasta lähtien. Mutta vaikka nämä väkivallantekijät sosiaalisessa hierarkiassa voidaan paikantaa Kallion alaluokkaan, ei suhde rikolliseen alamaailmaan käy kuulusteluissa ilmi aivan yhtä selkeästi. Luonnollisesti esimerkiksi pirtukontaktien paljastaminen viranomaisille ei

⁶⁹ MacDonald 1997, 3-4. (Suom. Antti Häkkinen 2015, 22-23).

⁷⁰ Häkkinen 2000, 107-109.

⁷¹ Häkkinen 2015, 25.

⁷² Häkkinen 2000, 116-117.

välttämättä ollut hyvä idea. Alamaailma oli osa salattua maailmaa, jossa oli omat toimintalogiikat ja sosiaaliset normistot. Todennäköisesti aineiston henkilöt osallistuivat satunnaisesti alamaailman verkostoihin, välillä tiiviimmin ja välillä löyhemmin.

4.3 Julkinen väkivalta ja kadun julkisuus

Tutkielmassa väkivallanteot on rajattu julkisilla paikoilla tapahtuneiksi yhteenotoiksi. Näitä ovat esimerkiksi kadunkulmat, torit, kahvilat tai kapakat. Yksityisasunnoissa tapahtunut väkivalta on tietoisesti jätetty ulkopuolelle. Julkisilla paikoilla tapahtuneeseen väkivaltaan liittyy tutkimuksen toteuttamisen kannalta kiinnostavia seikkoja. Ensinnäkin on todennäköistä, että tapahtumalla on useampia todistajia, mikä lähtökohtaisesti antaa kokonaisvaltaisemman ja moniäänisemmän kuvan tapahtumien kulusta. Näin ollen myös väkivallantekijöillä on käsitys siitä, ettei rikos välttämättä jää piiloon.

Toiseksi Kallion sosiaalisissa oloissa oli elementtejä, jotka veivät väkivaltarikollisuutta juuri kaduille ja kahviloihin. Eräs tekijä oli työläisasuntojen asumisahtaus⁷³, joka houkutteli nuoria viettämään aikaa ulkona. Kaupunkielämä vaati sopeutumista uudenlaiseen sosiaaliseen rooliin, eikä sopeutuminen aina ollut mutkatonta. Kari Koskela käyttää kadun huliganismista yleisnimitystä ”*väkivaltainen vetelehtiminen*”⁷⁴, mihin kuului varsin erilaisia väkivallan muotoja. Vetelehtiminen oli maskuliinisen identiteetin luomista: ”*Tämä identiteetti edellytti huomioiduksi tulemistä. Sakinpojat olivat riippuvaisia aiheuttamastaan häiriöstä. He tarvitsivat kadun julkisuutta.*”⁷⁵

Luvussa 7 perehdytään tarkemmin 1920-luvun lopun Kallion julkisen tilan kontrolliin, poliisivoimien resursseihin ja tätä kautta väkivaltarikollisen toimintamahdollisuuksiin. Jos huligaanit tarvitsevat kadun julkisuutta, voidaan olettaa, että ainakin poliisilla oli intressejä

⁷³ Esim. Waris 1973, 163, 168-169, 173, 195.

⁷⁴ Koskela 2002, 52.

⁷⁵ Mt., 105.

tukahduttaa tuo julkisuus. Toisin sanoen julkinen väkivalta ja sen ehkäiseminen oli taistelua julkisen tilan käytöstä.

5. Aineisto, menetelmät ja tutkimuskysymykset

5.1 Lähdeaineistot

Tutkielmassa nuorten väkivaltarikollisuutta lähestytään viranomaisaineiston kautta. Väkivaltatilanteiden analysoinnin ja väkivallantekijöiden sosiaalisen profiilin hahmottamisen lähdeaineistona käytän Kansallisarkiston Helsingin poliisilaitoksen rikososaston⁷⁶ kuulustelupöytäkirjoja. Vastaavanlaiset viranomaisaineistot, kuten kuulustelupöytäkirjat ja eri oikeusasteiden rikosasiain pöytäkirjat ovat tyypillisiä väkivallan historian tutkimuksen lähdeaineistoa.⁷⁷

Kuulustelupöytäkirjojen lisäksi tarkastelen Kallion poliisipiirin (IV. poliisiapiiri)⁷⁸ kirjelmiä, joita lähetettiin piirin poliisiasemalta pääosin kaupungin poliisilaitoksen päällikölle eli poliisimestarille. Kirjeissä kuvataan piirin poliisitoiminnan arjen ongelmia, joista varsinkin miehistövaje nähtiin jatkuvana ongelmana. Toisaalta kirjeet kertovat poliisiviranomaisten pyrkimyksistä kontrolloida Kallion julkista tilaa ehkäistäkseen rikollisuutta. Samalla tavalla haluttiin kontrolloida erityisesti huonomaineisten kahviloiden toimintaa piirin alueella.

Kolmantena alkuperäisaineistona käytän vuonna 1931 valmistunutta komiteamietintöä, jossa Valtioneuvoston pyynnöstä tutkittiin syitä nuorten rikollisuuden lisääntymiseen 1920-luvun aikana. Komitean asettamisen taustalla oli nuorten henkilöiden rikosoikeudellisen lainsäädännön uudistaminen, ja se osaltaan keskittyy nimenomaan nuorten

⁷⁶ Rikososastoa kutsuttiin tuolloin Etsivän osastoksi.

⁷⁷ Esim. Koskela 2002, Määttä 2005, Rajala 2004, Spierenburg 1998, Ylikangas 1976.

⁷⁸ Helsingissä oli vuodesta 1918 lähtien kuusi vartiopiiriä: Kruununhaka, Eira, Hietaniemi, Kallio, Vallila sekä Töölö. (Lähde: Keskinen & Silvennoinen 2004, 109). Kallion poliisiasema sijaitsi Pengerkadulla.

väkivaltarikollisuuden kasvun pohtimiseen. Väkivaltarikollisuuden kasvun tilastollinen tieto on peräisin Helsingin kaupungin tilastollisista vuosikirjoista.

5.2 Tutkimuksen rajaus

Tutkielma on maantieteellisesti rajattu Pitkäsillan pohjoispuolelle, josta 1800-luvun lopulla muodostui teollisen murroksen myötä sosiaalisesti selvärajainen työläisyhteiskunta.⁷⁹

Vastaavanlaisia työläiskaupunginosia olivat esimerkiksi Helsingin Punavuori ja Tampereen Pispala.

Alueen työläisyhteiskunnan syntyä selvitti perinpohjaisesti Heikki Waris klassikkotutkimuksessaan 1930-luvun alussa. Wariksen mukaan Pitkäsillan pohjoispuoli muodosti luonnollisen sosiaalisen alueen, jolla oli selvät maantieteelliset rajat, ja jonka elämä oli yhtenäistä, mutta eristynyttä muusta kaupungista.⁸⁰ Sörkan maine alkoi syntyä 1890-luvulla Sörnäisten sataman kasvaessa kiinni alueen tehdas- ja työväenkaupunkiin. Pahamaineisuus kumpusi satamatyöläisten ja ulkomaalaisten merimiesten käyttäytymisestä. Pitkäsillan pohjoispuolen asukkaat kärsivät monista nopeasti kasvavan kaupunginosan ongelmista, kuten asumisahtaudesta, epähygieenisistä oloista ja sen myötä erilaisista tartuntataudeista. Rakenteellisina taloudellisina ongelmina olivat väestönkasvun myötä paisunut sekatyömiesten määrä vuosina 1870-1900 ja kausityöttömyys, jotka molemmat aiheuttivat epävakautta työläisten toimeentuloon.⁸¹

Pitkäsillan pohjoispuoli on tutkielmassa määritelty melko löyhästi; maantieteellisesti eteläisin väkivaltainen yhteenotto tapahtui Pitkäsillan kupeessa Kaisaniemen puolella, kun taas pohjoisin tapaus on Taivaskallion suksimäeltä Koskelasta. Valtaosa aineiston yhteenotoista tapahtui kuitenkin Kallion kaduilla, kahviloissa, sisäpihoilla ja porttikongeissa. On huomioitava, että vastaavanlaisia nuorten väkivaltaisia yhteenottoja tapahtui myös muissa kaupunginosissa. Tutkielmassa keskitytään kuitenkin Pitkäsillan pohjoispuoleen, koska tarkoituksena on

⁷⁹ Haarni 2000, 52–53.

⁸⁰ Waris 1973, 28.

⁸¹ Mt., 114-119.

selvittää kysymyksenasettelun kautta, ja toisaalta alueen historiallisen maineen kautta, mahdollisia sakilaisuuden tai huliganismin tunnusmerkkejä, jotka olivat alueella ilmeisiä vuosisadan alussa.⁸² Yksityisasunnoissa tapahtunut väkivalta, kuten perheväkivalta on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle.

Ajallisesti väkivaltatilanteiden tarkastelu on rajattu vuoteen 1928. Rajaukseen vaikutti kuulustelupöytäkirjojen läpikäymiseen käytetty työmäärä, minkä valossa vuoden aikajänne vaikutti sopivalta Pro gradu -tutkielmaan. Aineistoksi on nostettu yhteensä 22 tapausta, syytettyjä on yhteensä 29, sillä muutamassa tapauksessa on useampi syytetty. Toisaalta tutkielmassa sidotaan nuorten väkivaltainen käyttäytyminen ainutlaatuiseen historialliseen ilmiöön, eli vuodet 1919-1931 voimassa olleeseen kieltolakiin. Tätä alkoholin täyskieltoa vasten on hyödyllistä tarkastella aikalaisymmärrystä 1920-luvusta väkivaltarikosten kasvun kautena, mihin esimerkiksi vuoden 1931 komiteamietintö viittaa. Tarkasteluvuodeksi 1928 valikoitui myös sen vuoksi, että tuolloin tilastoitiin ennätysmäärä törkeitä pahoinpitelyitä, peräti 438 tapausta.

Lopuksi aineistoon on rajattu vain sellaisia tapauksia, joissa syytettynä oleva väkivallantekijä on alle 25-vuotias. Aineistosta löytyy tietysti myös yli 25-vuotiaita puukonheiluttajia ja katuväkivallalle onkin hieman ongelmallista asettaa selkeää ikärajaa. Näiden rajausten avulla kuitenkin pyritään pääsemään mahdollisimman lähelle sitä ilmiötä, jota kutsuttiin huliganismiksi, ja jonka keskiössä oli nimenomaan nuori väkivallantekijä.

5.3 Kuulustelupöytäkirjat lähdeaineistona

Pohtiessaan miten alaluokkaa tulisi tutkia Antti Häkkinen kirjoittaa:

”Sosiaalishistorian näkökulmasta alaluokan tutkimisessa kohteena on ilmiö, josta on olemassa jäänteinä vain fragmentaarisia tiedonpalasia. On

⁸² Kts. Koskela 2002.

käytettävissä massiivinen kontrolliaineisto mutta vain vähän omakohtaisia kertomuksia, kokemuksia tai muistelmia.”⁸³

Viranomaisaineiston – tarkemmin oikeudenkäyntipöytäkirjojen – ongelmallisuutta historian tutkimuksessa kuvailee puolestaan mikrohistorioitsija Carlo Ginzburg seuraavasti:

”Ne ovat arvokkaita, joskin vääjäämättä riittämättömiä dokumentteja: historioitsija asettaa itselleen – ja esittäisi syytetyille ja todistajille, jos hänellä olisi käytössä aikakone – loputtoman määrän kysymyksiä, joita menneiden aikojen tuomarit ja inkvisiittorit eivät tehneet eivätkä olisi siihen kyennetkään. Kyse ei ole vain kulttuurien välisestä välimatkasta vaan tarkastelutapojen erilaisuudesta.”⁸⁴

Pohditaanpa hieman näitä ajatuksia oman tutkielmani kontekstissa. Kyse on siis tutkimusongelmasta, joka syntyy, kun alkuperäisaineiston on laatinut oman aikansa kontrolliviranomainen, tässä tapauksessa kuulustelupöytäkirjaa pitävä poliisikonstaapeli. Hänen tiedonsaannin intressit ovat täysin erilaiset kuin vuosikymmeniä myöhemmin samaa kuulustelupöytäkirjaa havainnoivan tutkijan.

Rikosoikeudellinen järjestelmä on määritellyt väkivallanteon osalliset valmiin roolimallin mukaisesti: syytetty, uhri, todistaja, sivullinen jne.⁸⁵ Väkivallanteko on kuitenkin monimuotoisempi tilanne, jossa osapuolet eivät välttämättä noudata roolejaan, vaan ne saattavat vaihdella tai kääntyä pääläelleen.⁸⁶

Helsingin poliisilaitoksen rikososaston kuulustelupöytäkirjojen konventiot noudattelevat juuri kuvatun kaltaista roolijakoa. Poliisiviranomaisten käytäntönä oli, että aluksi kirjataan rikoksesta syytetyn tai syytettyjen nimet sekä rikosnimike, kuten pahoinpitely, törkeä pahoinpitely jne. Seuraavaksi on lyhyesti kuvailtu mitä, missä ja milloin on tapahtunut, ja ketkä poliisit etsivän

⁸³ Häkkinen 2015, 26.

⁸⁴ Ginzburg 1996, 101-102.

⁸⁵ Rajala 2004, 30.

⁸⁶ Polk 1995, 58; Rajala 2004, 34.

osastosta ovat alkaneet selvittää kyseistä väkivaltarikosta. Itse kuulusteluissa ensimmäisenä on tyypillisesti kirjattu uhrin ("*kantaja*" tai "*asianomistaja*") lausunto, jota seuraa syytetyn ("*vastaja*") lausunto. Syytetyn osalta kirjattiin aina lyhyt elämäkertakooste, johon on koottu syntymäpaikka- ja aika, siviilisäätö, koulutus- ja työhistoria sekä mahdolliset aiemmat rikostuomiot. Syytetyn vanhemmista ilmenee nimien lisäksi tieto ammatista usein vain isän osalta, mutta molempien osalta tieto siitä, olivatko he elossa vai kuolleet. Lisäksi kirjattiin tieto siitä, minkä ikäisestä lähtien epäilty oli alkanut elättämään itseään.

Uhrin ja syytetyn lausuntojen jälkeen kirjattiin todistajien ja silminnäkijöiden lausunnot, joiden määrä vaihtelee tapauksen mukaan. Joissakin tapauksissa myös pidätystilanteissa olleet poliisikonstaapelit antavat lausunnon. Kaikkia kuulusteluja ei aina tehty välittömästi rikoksen jälkeen. Syytetty saattoi olla pitkäänkin karkuteillä ja toisinaan myös uhria päästiin kuulemaan vasta hänen oltuaan paremmassa kunnossa. Kirjattu kuulustelu ei ole laadittu niin, että kukin kuulusteltava vastaisi erillisiin selkeisiin kysymyksiin. Pikemminkin se on kuulustelijan kirjoittama selonteko kuulusteltavan lausunnosta, jota kuulustelijan kysymykset mahdollisesti ohjaavat, mutta näitä kysymyksiä ei ole kirjoitettu auki itse pöytäkirjaan. Kuulustelutapa on tältä osin tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta hyödyllinen: se antoi kuulusteltavalle mahdollisuuden vapaammin kertoa oma näkemyksensä tapahtumista.

Poliisille on olennaista kirjata ylös oikeudellisesti relevanttia tietoa, ja kuulusteltavan kertomus suodattuu aina lopulta poliisin kynän kautta. Kuulustelukertomus on siis poliisin oma tulkinta rikoksesta.⁸⁷ Kuulustelutilanteessa korostuu kuulusteltavan ja kuulustelijan välinen valtasuhde. Kiinni jäädessään rikollinen on paitsi tutkinnan kohde, myös poliisin vallankäytön kohde. Kuulustelutilanteessa on kuitenkin myös vuorovaikutuksellisia elementtejä. Sekä poliisi että rikollinen omaksuvat itselleen suotuisia käyttäytymisstrategioita. Mitä kokeneempi poliisi tai paatuneempi rikollinen, sitä enemmän hän oppii vastapuolen toimintatavoista.⁸⁸

⁸⁷ Kainulainen 2015, 65.

⁸⁸ Mt., 54.

Viime kädessä paperille jää kuulustelijan tulkinta tapahtuneesta, jossa poliisiviranomaisella on valta muodostaa lopullinen totuus. Poliisilla on myös valta jättää tiettyjä asioita kirjaamatta ja luonnollisesti tällaiset seikat jäävät tutkijalta tavoittamatta.

Historiantutkimuksen lähdeaineistona kuulustelupöytäkirjat tarjoavat kuitenkin kiinnostavan näkökulman väkivallan tutkimiseen. Tilannelähtöisessä tutkimusasetelmassa väkivaltatilanteesta voidaan rakentaa kuulusteltavien lausunnoista koostuva moniääninen kuulustelukertomus tapahtumien kulusta. Lausunnot ovat usein ristiriidassa keskenään, mutta ne myös täydentävät toisiaan. Näin muodostuu tapahtumasarja, jossa käydään läpi väkivaltatilannetta edeltäneet tapahtumat, itse väkivaltatilanne sekä sen jälkeiset välittömät tapahtumat. Kuulustelupöytäkirjoista löytyy myös muita ajallisia tasoja; muutamissa tapauksissa esimerkiksi viitataan johonkin aiempaan kaunaan osapuolten välillä. Lisäksi pöytäkirjoihin on toisinaan kirjattu sitaateissa suoria lainauksia tappelun tiimellyksestä, jotka kuvastavat tunnelmia väkivallan keskellä. Tällaiset ”vuorosanat” paljastavat väkivallan motiiveja ja vaikuttavat osaltaan väkivaltatilanteen kulkuun.

5.4 Tilannelähtöinen tutkimusasetelma

Tappelut ovat usein sekavia ja mielivaltaisen tuntuisia tapahtumia. Ne saavat alkunsa sekavissa, usein humalaisissa oloissa ja tappelu harvoin täysin noudattaa kummankaan osapuolen suunnittelemaa kulkua. Roolit voivat vaihtua tappelun edetessä ja alun perin ulkopuolisia henkilöitä saattaa sotkeutua siihen mukaan. Jos tappelulla on jonkinlainen ”käsikirjoitus”, sitä tulkitsevilla tutkijalla on itse tappelupukareihin nähden siinä mielessä etuoikeutettu asema, että hän pystyy analysoimaan sitä riittävän etäältä ja vailla huolta omasta hengestä.

Tutkimusotetta voi luonnehtia tilannelähtöiseksi, sillä tutkielmassa pyritään selvittämään mitä itse väkivaltatilanteessa tapahtuu. Karjalan Kannaksen väkivaltakulttuuria 1885-1917 tutkineen

Juha Rajalan mukaan tällaisessa lähestymistavassa tutkimuksen kohteena ei ole niinkään väkivaltaisen käyttäytymisen takana olevat tekijät, vaan itse väkivaltainen käyttäytyminen.⁸⁹

5.5 Väki­valta rituaalina, kunniakoodeina ja ruumiin symboliikkana

Käytän tutkielman väkivaltatilanteiden analyysin metodologisena apuvälineenä Pieter Spierenburgin artikkelia ”*Knife Fighting and Popular Codes of Honor in Early Modern Amsterdam*”. Spierenburg tutki niin ikään viranomaisaineiston (tuomioistuinten asiakirjat) avulla Amsterdamin puukkotappeluita vuosina 1640–1810. Lisäksi Spierenburgin tutkimat tapaukset tapahtuivat julkisilla paikoilla.

Spierenburgin mukaan väki­valta liittyy fyysisen ulottuvuutensa vuoksi laajemmin ajatellen ruumiin historiaan ja sen symboliseen representaatioon.⁹⁰ Väki­valtainen käyttäytyminen on perinteisesti liitetty maskuliiniseen kunnian säilyttämiseen ja kunnia­koodistoon. Näistä ilmeisin historiallinen esimerkki on kaksintaistelut, joissa kahden miehen välinen konflikti ratkaistiin suunnitelmallisesti ja molempien osapuolten hyväksynnällä. Spierenburgin mukaan rituaalinen väki­valta on siinä mielessä samanlaista kuin mikä tahansa muukin rituaalinen toiminta, että molemmat saatetaan toteuttaa esimerkiksi tietty­nä vuoden aikana tai muuten ennalta suunnitellusti.⁹¹

Rituaalinen väki­valta voi saada myös teatraalisia piirteitä. Suomalaisia kylätappeluita tutkineen Elina Haavio-Mannilan mukaan tappelutilanteissa noudatettiin julkilausumattomia toimintasääntöjä ja tappeluiden perinteellisiä menoja, joissa osapuolet omaksuivat tappelijan roolin.⁹² Spierenburg on myös tuonut esiin ajatuksen siitä, että ajan myötä instrumentaalisen väkivallan nousu on marginalisoinut väkivallan rituaalisia piirteitä.⁹³ Instrumentaalisella väkivallalla tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa tavoitellaan jonkinlaista hyötyä, kuten

⁸⁹ Rajala 2004, 33.

⁹⁰ Spierenburg 1998, 4.

⁹¹ Mt., 13.

⁹² Haavio-Mannila 1958, 2-3.

⁹³ Spierenburg 1998, 13, 121–125.

ryöstöstä koituvaa taloudellista hyötyä. Ajatuksen voi kytkeä laajemminkin modernisaatioon, kaupungistumiseen ja sivilisoitumisprosessiin. Maalaisyhteiskunnassa tietynlainen rituaaleihin nojaava väkivalta oli hyväksyttävää, koska sen nähtiin lisäävän kylän yhteishenkeä.⁹⁴ Väkivallalla oli näin ollen yhteisöllinen ulottuvuus. Yhteiskunnan modernisoituessa yhteisöllinen väkivalta muuttui yksilöllisemmäksi, marginaalisten ryhmien toimintamalliksi, johon suhtauduttiin kielteisesti.

Lontoon julkista väkivaltaa ja kaksintaistelukulttuuria tutkineen Robert B. Shoemakerin mukaan väkivallan merkitys maskuliinisuuden määrittäjänä väheni pitkällä aikavälillä varhaismodernissa Englannissa aateliston keskuudessa. Erityisen dramaattiset muutokset tapahtuivat Lontoossa 1700-luvulla. Väkivallasta tuli monin tavoin rajoittuneempaa, mutta myös tasavertaisempaa. Ensinnäkin kaksintaisteluissa käytetyt aseet vaihtuivat miekoista pistooleiksi. Miekkataistelu ei välttämättä ollut tasavertainen, sillä osapuolten miekankäyttötaidot vaihtelivat ja toisaalta miekkojen kantaminen ja miekoilla harjoittelu väheni 1700-luvulla. Pistooleihin siirryttäessä kuolemantapaukset ja muu verenvuodatus väheni. Koska pistooleita ei yleensä kannettu mukana, tapahtui riitelystä alkanut kaksintaistelu viiveellä, usein esimerkiksi vasta seuraavana aamuna. Tämä antoi osapuolille mahdollisuuden rauhoittua tai selvitä humalatilasta, mikä puolestaan edesauttoi riidan ratkaisemista rauhanomaisin keinoin. Ampumaharjoittelua pidettiin kunniattomana ja kaksintaistelijoiden välinen etäisyys ilmeisesti piteni, kun pistooleista tuli tarkempia. Lisäksi useimmiten laukauksia ei ammuttu kuin muutama.⁹⁵

Kaksintaistelun käytäntöjen lisäksi myös syyt niiden käymiseen muuttuivat. Yhä enemmän oli kyse rohkeuden osoittamisesta ja yhä vähemmän pyrittiin osoittamaan taistelutaitoja tai kykyä vahingoittaa toista. Koska kaksintaistelukäytäntö koki yhä enemmän julkista vastustusta, ne jouduttiin käymään salaisemmin. Näin ollen niiden julkinen ulottuvuus katosi. Yleisön puuttuminen teki kaksintaisteluista epäsosiaalisia tapahtumia ja samalla kunnian puolustamiselta ja rohkeuden osoittamiselta katosi pohja.⁹⁶ Koska kunniaa ei enää määritelty

⁹⁴ Haavio-Mannila 1958, 131–133.

⁹⁵ Shoemaker 2002, 525-534.

⁹⁶ Mt., 535-540.

muiden ihmisten näkemysten kautta, oli vähemmän tarpeellista ratkaista kunnianloukkaukset väkivaltaisesti.⁹⁷ Urbanin aateliston keskuudessa väkivaltaan alettiin suhtautua tuomitsevasti. Herrasmiehiltä odotettiin tunteiden hallintaa ja kohteliaisuutta muita kohtaan ja vihan osoittaminen nähtiin nyt miehisyyden paheena.⁹⁸

Tässä tutkielmassa traditionaaliseksi miellettyä rituaalista väkivaltaa etsitään kuitenkin 1920-luvun Kallion kaduilta. Taustalla on ajatus siitä, etteivät kaupungistuminen ja modernisaatio välttämättä kuihduttaneet väkivallan rituaalisia elementtejä. Erityisesti Kari Koskelan tutkimien 1900-luvun alun Helsingin sakilaisten elämäntavasta on löydettävissä rituaalisia piirteitä, kuten tarkkaan harkittu puukon käyttö.⁹⁹

5.6 Spierenburgin positiiviset ja negatiiviset rituaalit

Tappelutilanteiden lähiluennalla aineistosta havainnoidaan rituaalista väkivaltaa Spierenburgin erottelemien positiivisten ja negatiivisten rituaalien kautta.

Positiivisten rituaalien keskiössä on kunniakoodit. Tarkoitus oli tavallaan hillitä väkivallan vaikutusta. Kunnia perustui tappelun osapuolten yhteisesti ymmärrettyihin peruslähtökohtiin. Ensinnäkin haluttiin varmistaa reilu kaksintaistelu (”equal combat”). Tämä edellytti aseellista tasavertaisuutta, eli esimerkiksi sitä, että molemmilla oli veitsi käytettävissä tappeluun lähdetessä. Lisäksi reilussa kaksintaistelussa ulkopuoliset pysyvät sivussa, eivätkä liity tappeluun tukemaan toista osapuolta. Kunniallisen tappelun perussääntönä oli myös se, että mikäli yhteenotto oli alkanut kapakassa¹⁰⁰, siirryttiin tappelemaan ulkopuolelle. Näin haluttiin välttää nolaamasta kapakanpitäjää. Veitsen esiin ottaminen kapakassa nähtiin jo itsessään kunniattomana.¹⁰¹

⁹⁷ Shoemaker 2001, 205.

⁹⁸ Shoemaker 2002, 541.

⁹⁹ Koskela 2002, 63.

¹⁰⁰ Spierenburg käyttää sanaa ”tavern”, Kalliossa oli enemmänkin kyse kahviloista.

¹⁰¹ Spierenburg 1998, 107-112.

Negatiiviset rituaalit puolestaan liittyvät vastapuolen nöyryyttämiseen. Olennaista on mihin ruumiinosaan puukotettiin. Tiettyihin ruumiinosiin liittyi nöyryyttävä symbolinen ulottuvuus. Esimerkiksi kasvoihin tai pakaraan puukottaminen tarkoituksena oli puhtaasti nöyryyttää ja toisaalta osoittaa omaa ruumiin hallintaa ja taidokasta veitsen käyttöä.¹⁰² Tutkielmassa otetaan nöyryyttävän väkivallan vastakohtaksi tarkasteluun hengenvaarallinen ja kuolemaan johtanut väkivalta.

Tutkielmassa etsitään väkivallan merkityksiä havainnoimalla väkivaltatilanteita tapahtumaketjuina. Kokonaistulkinta muodostuu tappelun osapuolten kuulustelujen lisäksi todistajien lausunnoista, jotka yhdessä muodostavat kunkin tapauksen kuulustelukertomuksen. Tämä kuulustelukertomus antaa tietoa väkivallan piirteistä, joita tulkitaan positiivisten ja negatiivisten rituaalien näkökulmasta. Rituaalien lisäksi väkivaltaa pohditaan myös suhteessa 1920-luvun yhteiskunnallisiin ilmiöihin, väkivaltarikollisuuden kasvuun ja kieltolakiin. Näin pääasialliset tutkimuskysymykset ovat:

1. Onko aineiston nuorten väkivallasta löydettävissä positiivisia ja/tai negatiivisia rituaalisia piirteitä?
2. Miten väkivalta kytkeytyy kieltolakiin ja 1920-luvun väkivallan kasvuun?
3. Minkälainen kokonaiskuva väkivallasta ja väkivallantekijöistä muodostuu?

Tutkielman empiirinen osio etenee niin, että luvussa 6 selvitetään väkivallan tilastollista kasvua Helsingissä 1920-luvulla. Luvussa tarkastellaan myös vuoden 1931 Komiteamietintöä, joka asetettiin selvittämään rikollisuuden kasvun syitä.

Luvussa 7 otetaan lähikuva Kallioon 1920-luvun lopulle. Kallion poliisipiirin kirjelmien avulla saamme jonkinlaisen käsityksen siitä, miltä taistelu julkisen tilan kontrolloinnista näytti poliisiviranomaisten näkökulmasta ja toisaalta siitä, minkälaisia mahdollisuuksia

¹⁰² Spierenburg 1998, 115-116.

väkivallantekijöillä oli operoida julkisessa tilassa. Näin voidaan arvioida, oliko Kallio vuonna 1928 otollinen toimintaympäristö väkivallantekijöille.

Luvussa 8 perehdytään aineiston 29 nuorta miestä kattavaan väkivallantekijäjoukkoon. Kuulustelupöytäkirjoista kerättyjen tietojen avulla määritellään niin väkivallantekijän kuin väkivallanteonkin profiili.

Luvussa 9 analysoidaan itse väkivaltatilanteita ja niiden rituaalisia piirteitä.

Johtopäätöksissä (luku 10) vastataan tutkimuskysymyksiin.

6. Väkivaltarikollisuuden kasvu 1920-luvulla

6.1 Väkivallan kasvu tilastoina

Helsingin kaupungin tilastollisen vuosikirjan mukaan vuonna 1928 poliisin rikososastolle ilmoitettiin 438 törkeää pahoinpitelyä.¹⁰³ Vastaava luku oli edellisenä vuonna 358 ja esimerkiksi vuonna 1924 vain 160.¹⁰⁴ 1930-luvun alkuvuosina ilmoitettujen pahoinpitelyiden määrä rikososastolle väheni, mutta pysyi reilusti yli 300 tapauksen vuositasolla.¹⁰⁵ Vuosikirjaan on myös tilastoitu ”*poliisin tietoon tulleiden rikosten luku*”, jossa väkivaltarikokset on eritelty hieman tarkemmin seuraaviin kategorioihin:

1) *murha*, 2) *tappo tai kuolemantuottanut pahoinpitely (myös tappelusta)*, 3) *murhan tai tapon yritys*, 4) *törkeä tai törkeätä lievempi pahoinpitely (myös tappelusta)*, 5) *kuoleman tai vaikean ruumiinvamman tuottaminen*, 6) *lievä pahoinpitely tai aseiden nostaminen*.

Tarkasteluvuonna 1928 näiden kaikkien kategorioiden yhteenlaskettu rikosmäärä oli 748, joista valtaosa (527) oli kirjattu lieväksi pahoinpitelyksi tai aseiden nostamiseksi. Toiseksi eniten

¹⁰³ Helsingin kaupungin tilastollisessa vuosikirjassa etsivälle poliisille ilmoitetut väkivaltarikokset luokiteltiin 1920-luvulla ”*murha, tappo, sikiön lähdeettäminen ja salaaminen*”, ”*murhapoltto*” ja ”*törkeä pahoinpitely*”.

¹⁰⁴ Hel.kaup. tilastollinen vuosikirja 1929/22, taulukko 133, s. 134.

¹⁰⁵ Hel.kaup. tilastollinen vuosikirja 1935/28, taulukko 163, s. 151.

kirjattiin törkeitä tai törkeää lievempiä pahoinpitelyitä (147).¹⁰⁶ Näin ollen sellaiset pahoinpitelyrikokset, jotka eivät johtaneet kuolemaan muodostivat ylivoimaisen enemmistön kaikista väkivaltarikoksista. Lievän pahoinpitelyn ja aseiden nostamisen luokittelu samaan kategoriaan on ongelmallista, koska emme voi tietää kuinka suuri osuus näistä tapauksista oli vain (terä)aseella uhittelua, eikä varsinaiseen fyysiseen kontaktiin johtaneita yhteenottoja. Epäselväksi jää myös se, tarkoitetaanko aseiden nostamisella teräasetta, pistoolia vai molempia.

Poliisin rikososastolle kirjatut pahoinpitelytilastot eivät myöskään täsmää poliisin tietoon tulleiden rikosten taulukon kanssa, mutta voidaan olettaa, että pahoinpitelyrikoksista vakavimmat (siis ”*törkeimmät*”, kuten taulukossa ilmaistaankin) käsiteltiin rikososastolla, kun taas lievempiä rikoksia selvitettiin Helsingin poliisipiirien tasolla. Helsingin tilastollisessa vuosikirjassa ei ole eritelty väkivaltarikollisuutta eri kaupunginosien mukaan, joten Kallion alueella tapahtuneiden pahoinpitelyjen osuus kaupungin kokonaismäärästä ei ole tiedossa.

Joka tapauksessa vuonna 1928 rikososastolle ilmoitetuista 438 törkeästä pahoinpitelytapauksesta saatiin selvitettyä varsin suuri osuus 359, eli noin 82%.¹⁰⁷ Kaikkien poliisin rikososastolle ilmoitettujen rikosten selvittämisaste oli 66.7%¹⁰⁸, joten pahoinpitelytapauksista saatiin selvitettyä huomattavasti suurempi osa.

Rikollisuuden tilastointiin liittyy aina tietynlaisia ongelmia. Ilmeisin näistä on piilorikollisuus, eli sellainen rikollisuus, mikä jää virallisen tilastoinnin ulkopuolelle.¹⁰⁹ Tilastollisesti ajatellen väkivaltarikollisuuden kokonaismäärä jää siis tavoittamatta. Rikosmuotona Kallion kaduilla ja kahviloissa tapahtuva väkivalta on lähtökohtaisesti hyvin näkyvää, jolloin joko poliisi tai ulkopuolinen silminnäkijä on saattanut tapauksen viranomaisien tietoon ja sitä kautta tilastoihin. Puukon käyttöä seuraa usein sairaalareissu ja poliisikuulustelu, jotka niin ikään johtavat tapausten tilastointiin. Kovassa humalatilassa arviointikyky saattoi pettää, eivätkä tappelupukarien päällimmäisenä huolena olleet aina väkivallan jälkiseuraukset.

¹⁰⁶ Hel.kaup. tilastollinen vuosikirja 1935/28, taulukko 163, s. 151.

¹⁰⁷ Hel.kaup. tilastollinen vuosikirja 1929/22, taulukko 133, s. 134.

¹⁰⁸ Hel.kaup. tilastollinen vuosikirja 1929/22, taulukko 132, s. 133.

¹⁰⁹ Laitinen & Aromaa 2005, 204.

Mikäli ulkopuolinen kontrollikoneisto ei syystä tai toisesta puuttunut väkivaltatilanteeseen, saattoi olla tappelijoiden etujen mukaista jättää rikosilmoitus tekemättä. Kallion poliisipiirissä ilmennyt jatkuva resurssipula alueen vartiotoiminnassa kieli piilorikollisuuden suuresta määrästä; mikäli poliisin kontrollivoimat julkisilla paikoilla eivät riittäneet, oli väkivallantekijöiden helpompi ottaa tuo tila haltuun. On lisäksi ilmeistä, että kieltolain valvonta ylikuormitti poliisin tehtäviä. Viinan salakuljetuksen ja salakaupan torjumisen lisäksi järjestyspoliisi tarkkaili ja pidatti kaduilla liikkuneita juopuneita, ja juopumispidätykset kasvoivat räjähdysmäisesti.¹¹⁰ Julkisella paikalla juopuneena esiintymisestä tuli rikos vuonna 1922.¹¹¹ Kallion poliisipiirissä otettiin vuonna 1928 huostaan 5809 juopunutta – enemmän kuin missään muussa piirissä. 1920-luvun loppupuolella kuitenkin myös Eiran ja Hietaniemen piireissä huostaanottojen määrä oli 4000–5000 tapauksen paikkeilla. Kieltolain viimeisinä vuosina huostaanotot kasvoivat vielä entisestään: vuonna 1931 Kalliossa tapauksia kirjattiin 6209 ja Eirassa peräti 7528.¹¹²

6.2 Vuoden 1931 komiteamietintö ja huoli väkivallan kasvusta

Valtioneuvosto asetti vuonna 1930 komitean, jonka tarkoituksena oli tutkia rikollisuuden lisääntymisen syitä, mutta sitä ei varsinaisesti velvoitettu esittämään keinoja rikollisuuden vähentämiseen.¹¹³ Jo aikaisemmin oltiin alettu kiinnittää huomiota kasvavaan väkivaltarikollisuuteen ja erityisesti henkirikollisuuden kasvuun 1920-luvulla. Vuoden 1927 alussa järjestettiin maan lääneissä paikallistasolla kokouksia, joissa pohdittiin rauhattomuuden syitä ja sen torjumiskeinoja.¹¹⁴ Tuija Hietaniemen mukaan 1920-luvun loppupuolen aikalaisymmärryksessä huliganismi uhkasi yhteiskuntaelämää kasvavana väkivaltarikollisuutena, mutta se sai myös poliittisen merkityksen. Huliganismi yhdistettiin vanhaan

¹¹⁰ Keskinen & Silvennoinen 2004, 112-113.

¹¹¹ Sillanpää 2002, 53.

¹¹² Hel.kaup. tilastollinen vuosikirja 1933/26, taulukko 141, s. 129.

¹¹³ Komiteamietintö 1931 n:o 16; Rajala 2004, 13.

¹¹⁴ Hietaniemi 1992, 110-111.

punakaartilaisuuteen ja vasemmiston voimistuneeseen ja yhä näkyvämpään julkiseen toimintaan. Tämä ”*monisärmäinen huliganismi*” sai muun muassa maaherrat ja porvarillisen lehdistön vaatimaan kovempia rangaistuksia, tiukennuksia kieltolakiin ja ennen kaikkea poliisivoimien lisäämistä.¹¹⁵

Vuonna 1931 valmistunut komiteamietintö toteutettiin tuomioistuinten aineiston pohjalta. Mietinnössä tarkasteltiin väkivallan kasvua tilastollisesti. Juha Rajalan mukaan ”*komitean metodina oli pääasiassa eri väkivaltarikostyyppien [murha, tappo, kuoleman tai vaikean ruumiinvamman aiheuttanut pahoinpitely tai tappo] määrällisen kehityksen tarkasteleminen toisiinsa ja erilaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin verraten*”.¹¹⁶

Tutkimus käsittää kaiken kaikkiaan noin 5000 rikostapausta maanlaajuisesti. Vertailun kohteena ovat vuodet 1904–1913 ja 1920–1929.¹¹⁷ Komiteamietinnössä tarkasteltiin muun muassa väkivallantekijöiden koulutustaustaa, väkivaltarikollisuuden jakautumista maantieteellisesti (kaupunkien, kaupunkiin rajoittuvien kuntien ja muiden maalaiskuntien kesken) sekä väkivallanteon tapahtumaympäristöä (koti, kartano, perhejuhla, huvitilaisuus, kahvila ym., markkinat). Lisäksi tarkasteltiin väkivallantekijöiden ikäjakaumaa,¹¹⁸ taskuaseiden käyttöä väkivaltatilanteissa, tekojen jakautumista eri viikonpäiville sekä juopumuksen osuutta niin väkivallantekijöiden kuin uhrienkin osalta.

Komiteamietinnön päähavaintona oli se, että jälkimmäisenä tarkastelukautena (1920–1929) tapoista, kuoleman aiheuttaneista pahoinpitelyistä, törkeistä pahoinpitelyistä sekä tappeluista tuomittujen määrä oli lisääntynyt niin suhteellisesti kuin absoluuttisestikin. Kuitenkin murhasta tuomittujen lukumäärä on kumpanakin tarkastelukautena pysynyt jokseenkin samana. Tähän seikkaan vedoten komitea järkeili, ettei väkivaltarikollisuuden kasvua voi selittää yksinomaan kevään 1918 kansalaissodan aiheuttama ”*ihmishengen arvon aleneminen*”, koska siinä tapauksessa myös murhien olisi pitänyt lisääntyä muun väkivaltarikollisuuden lailla. Lisäksi

¹¹⁵ Hietaniemi 1992, 117-119.

¹¹⁶ Rajala 2004, 13.

¹¹⁷ Komiteamietintö 1931 n:o 16, 21.

¹¹⁸ Komiteamietinnössä käytettiin ikähaitaria 15-30 -vuotiaat.

mietinnössä todetaan, että väkivaltarikollisuus kasvoi nimenomaan 1920-luvun loppua kohden, eli mitä enemmän sodasta oli kulunut aikaa.¹¹⁹ Samaan tapaan todettiin, että koska väkivaltarikollisuutta lähellä oleva rikollisuus - kuten väkisinmakaamiset tai ryöstöt - eivät olleet lisääntyneet, ei syynä väkivallan kasvuun voinut olla yksinomaan *"lainkuuliaisuuden höltyminen", "raaistuminen" ja "yleisten siveellisten käsitteiden herpaantuminen"*. Lisäksi väkivaltarikollisuus oli kasvanut ennen kaikkea maaseudulla, kun komitean mielestä edellä mainitut kriminaalipsykologiset tekijät edellyttäisivät, että väkivalta olisi kasvanut myös kaupungeissa.¹²⁰

Väkivaltarikollisuuden kasvun syyksi komitea löysi hyvin yksioikoisen syyn, joka kuvaa laajemminkin kieltolain ajan ilmapiiriä ja väkivallan aikalaisymmärrystä:

*"Sen sijaan näyttää komitean mielestä edelläesitetystä tilastollisesta tutkimuksesta käyvän riidattomasti selville, että valtavasti suurimmassa osassa puheenalaisia rikoksia alkoholin käyttö on ollut se yleissyy, joka monien erilaisten rikollisuuteen johtavain ja sitä edistävien tekijäin ohella on vaikuttanut toimeenpanijan tavoin, saaden rikollisuuden edellytykset puhkeamaan rikolliseksi teoksi."*¹²¹

Alkoholilla on aivan erityinen paikka suomalaisessa kulttuurissa, kun pyritään selittämään normeista poikkeavaa käyttäytymistä. Komiteamietinnössä korostettiin alkoholin *toimeenpanevaa* roolia; viina aiheuttaa väkivallantekijässä äkkipikaisuutta ja mielentilan, jossa tekijä toimii *"vailla sielullista tasapainoa"*.¹²² Merkillepantavaa on kuitenkin myös se, että komitea sai juopumisesta syyn väkivaltaiselle käyttäytymiselle, vaikkei väkivallantekijä olisikaan ollut tekohetkenä humalassa. Juopuneena esiintyminen saattoi nimittäin olla niin ärsyttävää, että se antoi raittiissakin tilassa olevalle *"aiheen rikokseen johtavaan päätöksentekoon"*. Silloinkin, kun kukaan tappelun osapuolista ei ollut alkoholin vaikutuksen alaisena, nähtiin viina väkivallan pohjimmaiseksi syyksi, sillä rikoksentekijä oli monessa tapauksessa ollut alkoholisti –

¹¹⁹ Komiteamietintö 1931 n:o 16, 22-23.

¹²⁰ Mt., 47.

¹²¹ Mt., 47-48.

¹²² Mt., 48.

vaikkei siis olisikaan ollut tekohetkellä humalassa. Komitea suhtautui kriittisesti jopa sellaisiin tapauksiin, missä tuomioistuimen mukaan alkoholilla ei ollut osuutta väkivallantekoon. Vaikka tällaisten väkivaltarikosten määrä on huomattava, todettiin mietinnössä, ettei aina voitu todistaa oliko alkoholia käytetty vai ei.¹²³

Miksi komitealle oli näin tärkeää korostaa alkoholin ratkaisevaa roolia väkivaltarikollisuuden kasvussa? Ensinnäkin on huomioitava 1920-luvun poikkeusolosuhteita leimannut kieltolaki. Kieltolaki, eli alkoholin myymisen ja valmistamisen täyskielto astui voimaan vuonna 1919. Se synnytti välittömästi pimeät alkoholimarkkinat salaisine jakelu- ja anniskelukanavineen. Viinaa myytiin avoimesti salakapakoissa, jotka olivat julkisia salaisuuksia. Vaikka kieltolain valvonta oli käytännössä mahdotonta ja tiedettiin, että laista oli enemmän haittaa kuin hyötyä, kumottiin laki vasta vuonna 1932.¹²⁴ Kieltolaki hyväksyttiin yksimielisesti jo aikaisemmin Suomen ensimmäisessä yksikamarisessa eduskunnassa vuonna 1907, mutta senaatti jarrutti sen toimeenpanoa.¹²⁵ Laki kuitenkin osoitti hyvin kuinka vallitsevat oikeusnormit eivät saa tukea kansalaisten oikeuskäsityksistä. Näin ollen kieltolain laajamittainen rikkominen paljastikin lain toimimattomuuden.¹²⁶ Lain kumoamiseen asetti paineita Suomessa vuonna 1928 alkanut talouslama, jonka seurauksena valtio etsi uusia verotulokohteita. Lisäksi kieltolain valvominen ja erityisesti juoppousrikosten tuomitseminen tulivat valtiolle erittäin kalliiksi.¹²⁷

Kieltolaki kytkeytyy myös olennaisesti käsitykseen erityisestä suomalaisesta juomatavasta tai ”suomalaisesta viinapäästä.” Matti Peltonen ajoittaa suomalaisen viinapään käsitteen vuoden 1910 tienoille. Sen ytimessä oli ajatus juomatavan kansallispiirteestä, jossa korostuu päihdyttävä nauttimistapa, ja jossa alkoholin käyttö johtaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Suomalaista viinapäästä selitettiin ennen kaikkea historian saatossa syntyneellä kansanluonteella ja ominaisuutena, joka periytyi biologisesti. Sivistyneistön piirissä suomalainen rahvas nähtiin omanlaisena rotuna, joka piti eristää kieltolain avulla alkoholista kokonaan.¹²⁸

¹²³ Komiteamietintö 1931 n:o 16, 48.

¹²⁴ Keskinen & Silvennoinen 2004, 112-113.

¹²⁵ Peltonen 1997, 71.

¹²⁶ Laitinen & Aromaa 2005, 22, 73; Sillanpää 2002, 57.

¹²⁷ Sillanpää 2002, 62.

¹²⁸ Peltonen 1997, 72-74, 81.

Peltosen mukaan Suomessa alkoholiongelman huomio keskittyi juuri alkoholin ja rikollisuuden väliseen suhteeseen: *”Ei ajateltu, että lakeja rikkovat suomalaiset käyttäisivät alkoholia, vaan että suomalaiset käyttäessään alkoholia ajautuvat rikkomaan lakeja”*¹²⁹.

Sörnäisten sakilaiskulttuuria suurlakon ja sisällissodan välisenä aikana tutkinut Kari Koskela ei pidä alkoholia järjestyshäiriöiden syynä, vaikka alkoholi näyttelikin isoa roolia huligaanien elämässä. Koskelan mukaan alkoholi kuului vetelehtivään elämäntapaan ja alkoholin juominen tuki väkivallan tuottamaa elämystä. Huligaaneille alkoholi oli myös eräänlainen puolustautumisstrategia kuulusteluissa; juopumus antoi mahdollisuuden vedota siihen, ettei muista mitään.¹³⁰

Sivistyneistön piirissä kieltolakiin petyttyiin kuitenkin jo 1920-luvun alussa. Yksimielisyys kieltolain asettamisesta oli perustunut ensimmäisen maailmansodan poikkeusoloille, mutta sodan loputtua tämä yhteys katosi, eikä kieltolaki enää vastannut sivistyneistön oikeustajua. Lisäksi aikaisempi paloviinan polttokielto oli koskenut lähinnä rahvasta, mutta vuoden 1919 kieltolaki oli jyrkempi ja vaikutti näin ollen myös eliitin juomistapoihin.¹³¹ Peltosen mukaan eri yhteiskunnalliset piirit ajattelivatkin kieltolain toimenpiteenä *toisia* varten.¹³²

On myös tärkeä huomioida, että kieltolaki säädettiin alun perin pysyväksi.¹³³ Kenties juuri tämän vuoksi komiteamietinnössä ei otetakaan kantaa kieltolakiin, vaan todetaan lopuksi: *”Mitkä syyt nykyisissä alkoholioloissamme ovat tähän [väkivallan lisääntymiseen] vieneet, on kysymys, johon komitean suorittama tutkimus ei anna vastausta.”*¹³⁴

Alkoholin käytön ja väkivallan välinen suhde siis nähtiin, mutta tätä suhdetta ei suoranaisesti haluttu yhdistää vallitsevaan alkoholilainsäädäntöön. Oliko mietinnön tekijöillä velvollisuus puolustaa kieltolakia vielä vuonna 1931, vaikka lain ongelmat olivat ilmeisiä ja vieläpä paistoivat läpi nimenomaan komitean omasta selvityksestä? Komiteamietinnön allekirjoittajiksi on

¹²⁹ Peltonen 1997, 66-67.

¹³⁰ Koskela 2002, 67.

¹³¹ Peltonen 1997, 94-98.

¹³² Mt., 112.

¹³³ Mt., 10.

¹³⁴ Komiteamietintö 1931 n:o 16, 49.

merkitty Väinö Voionmaa, A.P. Arvelo, Paavo Mustala ja Viljo Hytönen. Heistä Voionmaa ja Hytönen olivat pitkän linjan aktiiveja raittiusliikkeessä. Ainakin ”*kieltolakipatriarkka*” Voionmaa puolusti kieltolakia osana raitista elämäntapaa lain ongelmista huolimatta.¹³⁵

7. Kallion poliisipiirin resurssit ja alueen kontrolliongelmat

Tässä luvussa tarkastellaan Kallion poliisilaitokselta lähetettyjä kirjeitä kaupungin poliisimestarille ja muille viranomaisille vuosina 1927–1929. Kirjeet valottavat Kallion poliisivoimien näkökulmaa alueen rikoksentorjuntaan liittyvistä ongelmista. Virallisella kontrollilla tarkoitetaan tässä yhteydessä viranomaisten harjoittamaa toimintaa, jonka perimmäinen tarkoitus on ehkäistä rikollisuutta.¹³⁶ Virallisen valvonnan ongelmina nähtiin Kallion poliisipiirissä erityisesti laiton viinanjuonti alueen kahviloissa ja poliisivoimien niukat miehistöresurssit. Lisäksi julkista tilaa, kuten tori- ja katuelämää pyrittiin rauhoittamaan muilla keinoin.

Noina vuosina Helsingin poliisimestarina toimi Onni Wilkman, joka tarinan mukaan itsekin tapasi yöaikaan kulkea siviilipukuisena kaupungilla tarkastamassa yöelämää ja poliisin toimintaa.¹³⁷

7.1 Kallion poliisipiirin niukat resurssit

Sisällissodan jälkeisiin poliisivalvonnan tehostamispyrkimyksiin kuului uusi poliisipiirijako syksyllä 1918. Keskinen muutos oli jakaa kolmas (Hietaniemi) ja neljäs (Kallio) vartiopiiri, jotta näiden työväenluokkaisten alueiden järjestystä pystyttäisiin valvomaan paremmin. Silloisen

¹³⁵ Peltonen 1997, 101

¹³⁶ Aromaa & Laitinen 2005, 32; Ylikangas 1976, 324.

¹³⁷ Keskinen & Silvennoinen 2004, 474-475.

poliisimestari Veikko Heleniuksen mukaan pelkona oli uusien levottomuuksien syntyminen alueilla, joista oli lähdetty punakaartiin. Uusi piirijako toi kuitenkin myös lisätöitä, sillä nyt sisällissodassa ehdollisiin rangaistuksiin tuomittujen valvonta sekä esimerkiksi matkustuslupien myöntäminen kuului piiripoliisille. Uuden punakapinan pelossa myös ampu-aseiden hallussapidon valvontaa tiukennettiin nimenomaan työväestön osalta.¹³⁸ Lisäksi vuoden 1923 aikana poliisilaitosten määrävahvuuksia supistettiin 15-20 prosentilla, mikä käytännössä tarkoitti paluuta sisällissodan kriisivuosista normaaliin poliisivahvuuteen. Helsingissä poliisimiehistöä ei irtisanottu, mutta avoimia toimia lakkautettiin.¹³⁹ Helsingin kaupungin tilastojen mukaan poliisihenkilökunnan kokonaismäärä putosi kuitenkin 888:sta 664:ään vuonna 1923. Vuonna 1928 poliisien kokonaismäärä oli noussut 723:een, mutta väkilukuun suhteutettuna poliisien määrä oli alimmillaan koko 1920-luvun aikana: 10 000 asukasta kohti 32,3 poliisihenkilöä. Ennen uudistusta sama suhdeluku oli ollut 44,2.¹⁴⁰

Miehistön vähyys vaikutti olevan todellinen ongelma Helsingin poliisissa 1920-luvun lopulla. Joulukuussa 1927 Kallion poliisipiiristä lähetettiin Poliisikamarin kansliaan ehdotus miehistön lisäämisestä 4. poliisipiirissä. Kirjeessä todetaan aluksi, kuinka nykyisellä miehistöllä alueen vartioiminen on aivan liian riittämätöntä – olihan alueen väkilukukin huomattavasti suurempi kuin Turun kaupungin. Piirin vartiokonstaapelien kokonaismäärä oli 38, joista yhdellä kertaa pystyttiin lähettämään vartioon vain 7-8 konstaapelia. Tällä määrällä pystyttiin vartioimaan vain noin puolta piirin 18 vartioalueesta. Normaalien vartiovuorojen lisäksi piirin konstaapelit ovat joutuneet tekemään viikonloppuisin ylimääräisiä vartiovuoroja. Kirjeessä verrataan tilannetta myös aikaan ennen viimeisintä poliisimiehistön vähentämistä vuonna 1923, jolloin piirin pystyi lähettämään edes 14–15 konstaapelia kerrallaan, mikä ei sekään ole tarpeeksi vahva alueella, jossa ”*asuu kaupungin tunnetusti huonoin ja vallattomin aines*”. Kesäaikaan Kallion piirin vartiointia rasitti entisestään Sörnäisten satama-alue, missä joutilaan aineksen ja ulkomaalaisten merimiesten kurissapito vaati kaksinkertaisen miehistön. Kirjeessä

¹³⁸ Keskinen & Silvennoinen 2004, 108-110.

¹³⁹ Hietaniemi 1992, 84-87.

¹⁴⁰ Hel.kaup. tilastollinen vuosikirja 1930/23, taulukko 133, s. 124.

ehdotetaankin vartiopiirin vahvuuksien lisäämistä 16 nuoremmalla ja 16 vanhemmalla konstaapelilla. Näiden lisäksi piiriin toivotaan kahta ylikonstaapelia, sillä nykyiset ylikonstaapelit joutuvat päivystysvuoroillaan valvomaan jopa toista vuorokautta yhteen menoon.¹⁴¹

Kun miehistöongelmiin palattiin seuraavan kerran vuoden 1929 alussa, vaikutti tilanne hieman parantuneen. Ylikonstaapelien määrä oli noussut kuudesta seitsemään, ja konstaapelien määrä 46:een. Kallion piirissä juopuneiden huostaanotto oli kuitenkin poliisin mukaan yhä suurempi ongelma, mikä vaati henkilökuntaa itse poliisiasemalle. Konstaapeleista kolme toimi erilaisissa kirjuri tehtävissä. Neljä konstaapelia toimi lähetteinä, jotka todistivat vuorokauden aikana pidätettyjen juopumisen tilaa ja auttoivat putkanvartijoita sekä päivystävää ylikonstaapelia poliisiasemalla rauhattomien pidätettyjen koppiin kuljettamisessa. Lisäksi kaksi konstaapelia toimi pidätettyjen vartijoina jakaen työn kahden kesken vuorokausittain. Näin ollen, piiristä kirjoitettiin poliisimestarille, näistä 46 konstaapelista vain 37 harjoitti varsinaista vartiotoimintaa – mikä tarkoitti siis yhtä konstaapelia vähemmän kuin vuonna 1927. Piirissä toivottiinkin, että nämä yhdeksän virkaa siirrettäisiin uusille, pelkästään poliisitoimintaan määrättäville miehille ja lähetit haluttiin vakinaistaa osaksi virkailija- ja kansliahenkilökuntaa. Naisten palkkaaminen tällaiseen toimeen ei piirin mukaan voinut *”tulla lainkaan kysymykseen”*.¹⁴²

Saman vuoden heinäkuussa vedottiin vielä poliisimestariin piirin ylityöongelmassa. Jotta ylityötuntien tekeminen saataisiin poistettua, tarvittaisiin piiriin vielä kolme ylikonstaapelia ja yhdeksän nuorempaa tai vanhempaa konstaapelia.¹⁴³

Mutta jos Kalliossa poliisin ongelma oli vartiotoiminnan ja näkyvyyden puute kadulla, niin omanlaisia murheita aiheutti myös itse poliisiaseman tila. Syyskuussa 1928 asemalta kirjoitettiin Poliisikamarin kansliaan:

¹⁴¹ KA/HPLA IV piirin 1. arkisto. Da I:13 no:105/1927.

¹⁴² KA/HPLA IV piirin 1. arkisto. Da I:13 no:8/1929.

¹⁴³ KA/HPLA IV piirin 1. arkisto. Da I:13 no:39/1929.

*"Asemallamme ei ole lainkaan varattu odotushuonetta kuulusteluun kutsutuille henkilöille, vaan saavat he sitä varten odottaa eteisessä. Tämä ei kuitenkaan ole suotavaa, koska he siten joutuvat näkemään piirin asemalle tuotuja pidätettyjä, vieläpä tekemisiin heidän kanssaan. Toiseksi on asemalle johtava sisäänkäytävä erittäin epäkäytännöllinen, syystä että sen ovi on jalkakäytävän alapuolella, joten vesi sadesäällä virtaa portaisiin. Sitä paitsi on ovi kapea ja ulosaukeava, mikä seikka pidätettyjä tuotaessa aiheuttaa useasti sen [oven] ja siinä olevien lasiruutujen rikkoutumisen."*¹⁴⁴

Piiristä ehdotettiin, että eräässä nykyisessä virkahuoneessa asuva piirin siivoajatar siirrettäisiin rakennuksen kolmanteen kerrokseen, jolloin vapautunut virkahuone saataisiin käyttöön odotushuoneeksi. Siivoajattaren uusi asunto tosin tulisi olemaan piirin miehistön makuuhuoneen etuhuone, mutta näiden huoneiden väliin tulisi vahvistettu väliseinä ja uusi ovi avattaisiin portaista makuuhuoneeseen. Sisäänkäyntiä puolestaan voitaisiin ehdotuksen mukaan parantaa korottamalla oviaukkoa ja asentamalla uusi sisäänpäin kääntyvä ovi.¹⁴⁵

Vuoden 1929 lokakuussa piirin aseman tilanahtaus vaikutti olevan vielä huonommalla tolalla. Nyt nostettiin esiin varsin erikoinen ongelma: poliisiasemalle tuotujen pidätettyjen kopit nimittäin sijaitsivat piirin aseman siipirakennuksen alakerroksessa, missä pidettiin myös Suojelusosaston mielisairaspotilaita. Näin mielisairaat ja pääosin juovuksissa olevat pidätetyt olivat suorassa kosketuksissa keskenään. Piiristä kirjoitettiin poliisimestarille:

"Puuttumatta nyt sen tarkemmin tähän jo itsestään hämmästyttävään ja siveyskäsitteitä loukkaavaan, mutta kuitenkin tosiasiallisesti vallitsevaan epäkohtaan, saan kiinnittää Poliisimestarin huomiota varsinaisesti toiseen, alussa viittaamaani asiantilaan. Päivä päivältä kasvava pidätettyjen, suurimmaksi osaksi tietysti juopuneiden lukumäärä, josta piirimme tilastot puhuvat selvää kieltä, on nyt lopultakin vienyt siihen, mikä on jo kauan ollut ilmeistä, nim. sietämättömään tilanahtauteen. Koppeihin voidaan

¹⁴⁴ KA/HPLA IV piirin 1. arkisto. Da I:13 no:80/1928.

¹⁴⁵ Mt.

normaalioloissa, tarvitsematta niitä ylikuormittaa, sijoittaa n. 35-40 pidätettyä, mikä määrä ylitetään nykyään harva se päivä. Onhan selvää, minkälainen tilanne on silloin, kun pidätettyjen määrä nousee jopa 80:aan, mikä säännöllisesti tapahtuu lauantaisin ja sunnuntaisin. Ja kuinka voisikaan vastata nykyajan vaatimuksia enää sellainen tila, mikä on järjestetty noin 20 vuotta sitten vallinneita oloja silmällä pitäen.”¹⁴⁶

Myös mielisairaalaosastolla vallitsi tilanpuutteen vuoksi kireä tilanne, sillä potilaiden koppeihin mahtui vain muutama henkilö, mutta nyt yhteen koppiin jouduttiin sijoittamaan jopa kymmenen potilasta. Piiristä ehdotettiin käytännöllisintä ja halvinta ratkaisua; nykyistä siipirakennusta korotettaisiin yhdellä kerroksella, jolloin uusi kerros tulisi Suojeluosaston mielisairaiden käyttöön ja ensimmäinen kerros toimisi kokonaisuudessaan pidätettyjen koppeina.¹⁴⁷

Ahtauden lisäksi poliisiasemaa vaivasi kylmyys. Asemaa lämmitettiin edelleen uuneilla, mutta huoneiden korkeuden vuoksi lämpötila pysyi kylmänä. Uuneja jouduttiin pitämään lämpiminä ympäri vuorokauden, minkä johdosta uunien muurit halkeilivat jatkuvasti liiallisesta kuumuudesta. Piirissä katsottiin, että kylmyyden vuoksi poliisihenkilökunnan terveys oli vaarassa, mutta myös pidätetyt valittivat kylmyydestä johtuvaa kipua ja särkyä – siedettävimpiä oloja vaati jo pelkkä ”ihmisystävyysskin”. Kirjeessä järkeiltiin, että olisi aika siirtyä nykyaikaiseen keskuslämmitykseen, mikä ajan mittaan tulisi kunnalle halvemmaksi kuin mahdoton puiden kulutus ja jatkuva uunien ja muurien korjaaminen.¹⁴⁸

7.2 Ravintolaelämän levottomuus – tapausesimerkkinä Avenida -kahvila

Julkisessa tilassa tapahtuneiksi väkivaltarikoksiksi mielletään tutkielmassa myös sellaiset yhteenotot, jotka saivat alkunsa Kallion kapakoissa – tai kahviloissa, kuten niitä tuohon aikaan kutsuttiin. Rauhallinen kahvittelu oli kuitenkin kaukana näiden paikkojen arkitodellisuudesta

¹⁴⁶ KA/HPLA IV piirin 1. arkisto. Da 1:13 no:83/1929.

¹⁴⁷ Mt.

¹⁴⁸ Mt.

kieltolain aikaan. Kahvin sijaan tavanomaisempi juoma vaikutti olevan sitruunasoodaan tai teehen sekoitettu sprii. 1920-luvun lopulla Kallion poliisille aiheutti erityisesti harmia Avenida -kahvila, joka sijaitsi Hämeentie 2:ssa. Paikka oli jatkuvien järjestyshäiriöiden ja kieltolain rikkomisen vuoksi suljettuna muutaman kuukauden ajan vuonna 1926 ja uudestaan vuoden 1928 loka-joulukuussa.¹⁴⁹

Kallion poliisiasemalta kirjoitettiin tyypillisesti poliisimestarille kirjeitä, joissa luettiin Avenidassa tapahtuneita lukuisia järjestyshäiriöitä. Kesän alla toukokuussa vuonna 1927 kahvilan omistaja Albert Oksa pyysi lupaa saada järjestää kesätanssiaisia kahvilassa. Poliisissa kuitenkin katsottiin, että tällaiset tilaisuudet tuovat kahvilaan ”*piirin alueella liikuskelevaa levotonta ja joutilasta ainesta*” ja ehdotettiin, ettei anomukseen suostuttaisi. Poliisi luetteli vuoden alkupuolella sattuneita järjestyshäiriöitä, jotka olivat johtaneet vakaviin muistutuksiin:

4. tammikuuta konstaapeli toi piirin asemalle miehen joka oli räyhännyt kahvilassa.

12. helmikuuta niin ikään tuotu juopunut mies asemalle.

27. helmikuuta mies solvannut naisia kahvilassa.

30. maaliskuuta mies sekoittanut spriitä juomaansa ja nauttinut sitä siellä.¹⁵⁰

Vuosina 1928 ja 1929 poliisi kuulusteli useasti Avenidan henkilökuntaa liittyen spriin juomiseen kahvilassa. Tyypillisesti asiakkaat toivat oman spriin mukanaan, mutta nyt oli myös syytä epäillä, että kahvilassa tarjoiltiin väkijuomia. Kahvilassa tilattiin teetä ja sitruunasoodaa, johon sprii sitten sekoitettiin. Esimerkiksi heinäkuussa 1928 oli kolmella miehellä ollut mukanaan spriinsekoituslasit ja kanisteri, jossa oli noin 200g spriitä. Konstaapeli oli pidättänyt miehet juuri ennen kuin he olivat saaneet spriinsä sekoitettua. Silloin kun spriitä oli tarjoiltu kahvilan toimesta, olivat asiakkaat poliisien saapuessa paikalle kertoneet, että lasit olivat vain ilmestyneet pöydille. Vedottiin myös siihen, että he luulivat juoneensa vain teetä.¹⁵¹

¹⁴⁹ KA/HPLA IV.piirin 1. arkisto. Da 1:13 no:70/1927; KA/HPLA IV.piirin 1. arkisto. Da 1:13 no23/1929.

¹⁵⁰ KA/HPLA IV.piirin 1. arkisto. Da 1:13 no:47/1927.

¹⁵¹ KA/HPLA IV.piirin 1. arkisto. Da 1:13 no:94/1928.

Kun Avenidan vastuunalaista hoitajaa Elna Jackia kuulusteltiin asiasta erään syyskuun 1928 tapauksen jälkeen, kertoi hän että kahvilassa on kyllä esiintynyt juopuneita, mutta hän ei ollut nähnyt heidän sekoittavan väkijuomia, eikä kahvilan puolesta sellaisia ollut tarjolla. Tuona syyskuuisena lauantaina oli viisi juopunutta miestä tilannut kahvilasta voileipiä ja teetä. Avenidan hovimestari Alvar Nuutila oli nähnyt kahdessa lasissa spriisekoitusta, mutta painotti ettei kahvilassa saa esiintyä juopuneena, eikä siellä tarjoiltu väkijuomia. Hovimestari Nuutila oli kuitenkin itse pidätetty juovuksissa aikaisemmin heinäkuussa kahvilan lähettäviltä. Avenidan tarjoilija Erja Vuorinen myönsi niin ikään nähneensä, kuinka miehet olivat sekoittaneet hänen tarjoilemaansa teeheen spriitä, mutta kertoi myös, ettei ollut koskaan aikaisemmin nähnyt kahvilassa juopuneita tai väkijuomia nautittavan. Paikan vahtimestari Kaarlo Wikberg puolestaan oli joutunut joskus poistamaan juopuneita kahvilasta, mutta juomia kahvilassa ei tarjoiltu, vaan vieraat ovat itse niitä tuoneet.¹⁵²

Avenidan henkilökunnan lausunnot hieman vaihtelivat kuulusteltaessa, mutta ainakin poliisille uskoteltiin, ettei kahvilassa siedetty juopottelua. Vuodesta toiseen jatkuvat järjestyshäiriöt kertovat kuitenkin siitä, että paikka oli viinanjuojien suosiossa. Tällaisen maineen saatuaan sitä oli vaikea karistaa – siksi poliisi suhtautuikin penseästi kesätanssien järjestämiseen.

Eräs kiinnostava seikka liittyy Avenidassa olleeseen soittokelloon, jonka tarkoituksena oli poliisin ja henkilökunnan välillä erimielisyyksiä. Eräs komisario nimittäin tulkitsi, että kahvilan eteisestä tarjoilijoiden huoneeseen johtava soittokello oli tarkoitettu hälyttämään poliisien varalta. Poliisin ilmestyessä vahtimestari siis varottaisi tarjoilijoita soittamalla kelloa ja tarjoilijat pitäisivät huolen, että asiakkaiden väkijuomat olivat piilotettuina. Avenidan hovimestarin ja vahtimestarin mukaan soittokellon tarkoitus oli kuitenkin vain kutsua tarjoilijoita, koska kahvilan huoneisto oli hyvin laaja.¹⁵³

Avenida siis suljettiin vuoden 1928 lopulla, mutta väkijuomien nauttiminen aiheutti poliisille jatkuvasti käyntejä kahvilassa edelleen vuoden 1929 aikana. Toukokuun 19. päivänä kuulusteltiin jälleen kahvilanhoitaja Jackia, joka taas kielsi spriin myymisen ravintolassa ja

¹⁵² KA/HPLA IV.piiin 1. arkisto. Da 1:13 no:94/1928.

¹⁵³ Mt.

totesi, että oman pullon mukanaan tuoneet asiakkaat ajetaan pois. Saman päivän iltana tuotiin Avenidasta jälleen spriitä juoneita miehiä piirin poliisiasemalle.¹⁵⁴

1900-luvun suomalaista ravintolaelämää tutkineen Merja Sillanpään mukaan kieltolain aika oli ravintoloille ristiriitaista ja epävarmaa aikaa. Alkoholin salakauppa oli laitonta, mutta sen taloudellinen tuottavuus houkuttelevaa. Vaikka riskinä oli, että paikka suljettiin määräajaksi tai kokonaan, lähes jokainen kahvila tai ravintola myi kieltolain aikana alkoholia. Ja vaikka omistaja olisikin halunnut pitää liikkeensä alkoholittomana, niin henkilökunta usein harjoitti yksityistä alkoholikauppaa.¹⁵⁵ Näin vaikuttaisi käyneen myös Avenida -kahvilan tapauksessa, missä spriinjuonti jatkui 1920-luvun lopulla, vaikka kahvila oli ollut määräajaisesti suljettuna.

7.3 Julkisen tilan kontrollointi

Jos Kallion poliisipiirissä rikollisuuden torjumisen esteenä nähtiin ennen kaikkea miehistön vähyys, niin sen kääntöpuolena oli piirin laajuus maantieteellisesti. Katujen rauhallisuus perustui poliisin näkyvyyteen. Jos näkyvyyttä ei ollut, pyrittiin julkista tilaa kontrolloimaan muilla keinoin. Hakaniementorilla sijaitsi halonmittaajia varten rakennettu lautakoju, joka oli pitkään ollut käyttämättömänä, mutta josta oli muodostunut ”*torilla oleskelevan joutilaan aineksen*” vakinainen kokoontumispaikka. Koska poliisi joutui usein pidättämään alueelta juopuneita, ehdotettiin piiristä, että kaupunki poistaisi tarpeettoman kojun kokonaan.¹⁵⁶

Vilhovuorenkujalla ja Pengerkadulla poliisi oli puolestaan huolissaan katuvalaistuksen puutteesta; ”*kunnolliset ihmiset*” olivat nimittäin useasti joutuneet pimeään tullen pyytämään poliisilta suojelua kävellessään valaisemattomilla kaduilla.¹⁵⁷

Polemiikkia syntyi myös ideasta siirtää narinkkakauppa Kampista Kallioon:

¹⁵⁴ KA/HPLA IV.piirin 1. arkisto. Da 1:13 no:23/1929.

¹⁵⁵ Sillanpää 2002, 56.

¹⁵⁶ KA/HPLA IV.piirin 1. arkisto. Da 1:13 no: 18/1927.

¹⁵⁷ KA/HPLA IV.piirin 1. arkisto. Da 1:13 no: 89/1928.

*"Aivan ilmeistä on nyt, että ko. kauppakojurykelmä tulee vetämään luokseen kaikenlaista joutoväkeä ja valonarkaa ainesta, jolle avautuu, ellei suorastaan sen suojissa, niin ainakin sen nurkkauksilla ja liepeillä virkeä toiminta-alue."*¹⁵⁸

Erityisesti poliisi oli huolissaan siitä, että suunniteltu narinkkatori sijaitsi lähellä Kallion tunnetuinta *"viinakeskusta"* osoitteessa Eläintarhanhuvila 1. Poliisin mukaan oli itsestään selvää, että markkinapaikan avaaminen edistäisi näin myös laitonta viinanmyyntiä ja siten alueen epäjärjestystä.

Kallion kaduilla partioiva poliisi oli se välittömin viranomainen, joiden kanssa väkivallantekijät joutuivat tappelutilanteessa tekemisiin. Vartiokonstaapelien läsnäolon oli tarkoitus ennaltaehkäistä rikollisuutta, mutta myös keskeyttää tappeluita, mikä puolestaan edellytti mahdollisuutta olla oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Poliisilaitoksen kirjelmistä käy ilmi, että tällaiset mahdollisuudet olivat kaventuneet 1920-luvun loppupuolella. Viranomaisten julkisen tilan kontrollointimahdollisuudet siis vähenivät ja samalla väkivaltarikollisten potentiaalinen toimintaympäristö kasvoi. Valvonnan pettäminen loi rikollisille tilaisuuksia. Kallion kahviloiden löyhä suhtautuminen viinanjuontiin edesauttoi nopeaa juopumista ja sitä kautta tilanteiden eskaloitumista väkivaltaisiksi yhteenotoiksi. Virallisen kontrollon näkökulmasta tarkasteltuna Kalliossa vaikuttikin olevan 1920-luvun lopulla otolliset olosuhteet julkisille väkivallanteoille.

¹⁵⁸ KA/HPLA IV.piiin 1. arkisto. Da 1:13 no: 36/1929.

8. Huligaania etsimässä

8.1 Väkivallantekijän sosiaalinen profiili

Minkälaisia nuoria aineiston väkivallantekijät olivat? Leimaamatta heitä vielä sakilaisiksi tai huligaaneiksi, voidaan kuulustelupöytäkirjoihin kirjatun lyhyen henkilöhistorian avulla hahmotella jonkinlainen sosiaalinen profiili ja etsiä joukolle yhteisiä tyypillisyyksiä.

Tarkasteluvuoden 1928 kuulustelupöytäkirjoista olen nostanut esiin 22 erillistä tapausta. Kaikki tapaukset käsittävät rajauksen määrittelemät kriteerit: tekijät ovat alle 25-vuotiaita ja teko on tapahtunut julkisella paikalla, kuten kahvilassa, kadulla, porttikongissa tai talon pihamaalla. Epäiltyjä väkivallantekijöitä on yhteensä 29, sillä neljässä tapauksessa tekijöitä on useampia. Kaikki tekijät ovat miehiä.

Tekijöistä vanhin oli tekohetkellä 25-vuotias ja nuorin 16-vuotias. Keskimäärin epäilty oli 20,5-vuotias. Moni heistä oli tullut Helsinkiin muualta Suomesta, sillä vain yksitoista oli syntyperäisiä helsinkiläisiä. Kaikki epäillyt olivat erilaisissa työläisammateissa. Kolme ilmoitti kuulusteluissa olevansa ”toimettomia”, joten lähes jokaisella oli ainakin jonkinlaista työkokemusta.

Tyypillisesti epäillyt olivat rakennusalan ammattiteissa, kuten muurareina, maalaajina, rappareina tai levyseppinä tai näiden ammattien oppilaina. Helsinki houkuttelikin juuri rakennustyömiehiä suureksi kasvaneeseen rakennusteollisuuteen, sillä näillä aloilla vaadittiin vain vähän erikoista ammattitaitoa.¹⁵⁹ Kuulusteluissa seitsemän epäiltyä ilmoitti olevansa sekatyömiehiä, mikä useimmiten tarkoitti sitä, että he toimivat apureina rakennustyömailla. Sekatyöläisten toimeentulomahdollisuuksia vaikeutti rakennustoiminnan vuosittaiset suhdanteet. Etenkin talvikausina moni joutui työttömäksi, vaikka 1920-luvun lopulla Helsingissä elettiin rakentamisen noususuhdannekautta.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Waris 1973, 79–80.

¹⁶⁰ Hannikainen 2000, 80–83.

Sekatyömiesten määrä kasvoi Helsingissä erityisesti 1870-1900 -luvulla, mikä loi Heikki Wariksen mukaan uudenlaisen kaupunkilaisköyhälistön luokan Pitkäsillan pohjoispuolelle. Maaseudulta tulevan ammattitaidottoman työväestö paljous piti palkat ja elintason matalana.¹⁶¹ Rakennusbuumin myötä Helsinkiin syntyi liikaväestöä, joka ei onnistunut sopeutumaan helsinkiläiseen työelämään.¹⁶²

Kuulustelupöytäkirjojen perusteella väkivallantekijöille voidaan hahmotella jonkinlainen sosiaalinen tausta, vaikka tiedot ovatkin kokonaisvaltaisen analyysin tekemiseen puutteelliset. Tiedämme ainakin, että valtaosa oli jollakin tavalla kiinni työelämässä, eikä elämä voinut siten olla pelkkää kaduilla lorvimista tai väkivallan hakemista. Moni oli lähtenyt Helsinkiin alun perin paremman elämän perässä. Kuulusteluissa moni kertoi elättäneensä itsensä jo hyvin nuoresta iästä; suurin osa 13-15 -vuotiaasta lähtien, siis heti kansa- ja rippikoulun jälkeen. Näin siitakin huolimatta, että lähes kaikilla oli molemmat tai toinen vanhempi elossa. Helsinkiin tullessaan he olivat kuitenkin omillaan.

Esimerkiksi valkeakoskelainen Akseli Terho, joka oli puukotuksesta kiinni jäädessä 25-vuotias, oli lausuntonsa mukaan elättänyt itsensä 12-vuotiaasta lähtien viilaajanoppilaana ja myöhemmin viilaajana Valkeakosken tehtaalla. Terho oli käynyt rippi- ja kansakoulun ja ollut sotaväessä vuosina 1923-24. Helsinkiin hän oli tullut vuonna 1926 ja toiminut viimeksi Strömbergin sähkötehtaalla viilaajana.¹⁶³

Tampereella syntynyt 22-vuotias Raimo Louhila oli puolestaan elättänyt itsensä 15-vuotiaasta lähtien ensin sepänapulaisena lasitehtaalla Viialassa ja sen jälkeen rautateillä vaununvoitelijana Riihimäellä. Asevelvollisuuden jälkeen Louhila oli palannut Viialaan, tällä kertaa kirvesmiehen töihin. Helsinkiin muutettuaan helmikuussa 1928 hän sai töitä jälleen vaunujen korjaajana rautatieasemalla. Louhila pidätettiin puukotuksesta epäiltynä syyskuun loppupuolella, joten hän ehti olla kaupungissa vain reilu puoli vuotta ennen tätä kohtalokasta elämänkäännettä. Louhilan oman kertomuksena mukaan häntä oltiin aikaisemmin rangaistu sotaväessä

¹⁶¹ Waris 1973, 118–122.

¹⁶² Häkkinen 2000, 115.

¹⁶³ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 198/nro 974.

järjestysrikkomuksesta ja juopumuksesta. Louhila myönsi puukottaneensa hänelle aiemmin tuntematonta henkilöä rinnan vasemmalle puolelle Siltasaarenkadulla. Kuulustelujen päätteeksi Louhila passitettiin lääninvankilaan.¹⁶⁴

Paatuneen huligaanin henkilöprofiilia ei tue ainakaan kuulustelupöytäkirjoissa ilmoitettu väkivallantekijöiden rikostausta. Kahdellatoista syytetyistä ei ollut lainkaan rikostaustaa. Tähän tietoon on kuitenkin suhtauduttava varauksella, sillä useimmissa tapauksissa kuulustelupöytäkirjoihin kirjattu tieto rikostaustasta on täysin kuulusteltavan rehellisyyden varassa. Tieto on kirjattu muotoon ”*Oman ilmoituksensa mukaan ei vastaaja ole tätä ennen mistään rikoksesta tuomittu*”. Ilmeisesti kuulustelutilanteessa poliisilla ei välttämättä ollut hallussa syytetyn rikosrekisteriä. Muualta muuttaneilla saattoi tietysti olla aiempia rikostuomioita synnyinseuduilla, mutta tämä tieto ei ollut kantautunut Helsingin poliisille asti ainakaan siinä vaiheessa, kun kuulustelua suoritettiin.

Ne henkilöt, joilla oli rikostaustaa, oli tuomittu useimmiten lievemmistä rikoksista kuin mistä heitä nyt epäiltiin. Tyypillisiä tuomioita olivat varkaudet ja näpistykset sekä erilaiset alkoholirikokset, kuten juopumissakko tai väkiviinan hallussapito. Vain kaksi vastaajaa oli aiemmin tuomittu pahoinpitelystä.

8.2 Väkivallanteon profiili

Entä mitkä olivat väkivallan tekovälineitä? Selvästi yleisin ase oli puukko tai jonkinlainen veitsi. Teräasetta käytettiin seitsemässätoista tapauksessa. Pelkillä nyrkeillä selvittiin yhdessä tapauksessa, toisessa käytettiin nyrkkien lisäksi aseena kahvilan tuolia. Erikoisimmat pahoinpitelyvälineet olivat tiiliskivi ja polkupyörän pumppu. Yhdessä tapauksessa käytettiin pistoolia, mikä johti uhrin kuoleman lisäksi myös ampujan itsemurhaan. Puukotuksista yksi tapaus johti kuolemaan, kun muissa tapauksissa selvittiin vähemmällä. Useimmiten pahoinpidellyt päätyivät tavalla tai toisella Kirurgiseen sairaalaan hoidettavaksi.

¹⁶⁴ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 200/nro 1297.

Kuulustelupöytäkirjoista kerätyn tiedon perusteella nämä syytetyt eivät siis olleet välttämättä kovinkaan kokeneita tappelijoita tai puukonkäyttäjiä. Hieman yli puolelta heistä löytyi jonkinlaista rikostaustaa, mutta vain muutamalta väkivaltarikoksia. Miksi he sitten kantoivat teräasetta mukanaan? Syitä voi tietysti olla monia. Pahoinpitelytilastot kertovat väkivaltaisesta Helsingistä ja juoppoudesta pidätettyjen valtava määrä arvaamattomasta käyttäytymisestä, mitä julkisilla paikoilla saattoi kohdata. Maaseudulta muuttaneelle Kallio tuntui varmasti vieraalta ja vielä uhkaavammalta kuin paikallisille nuorille. Kenties puukko oli mukana varmuuden vuoksi itsepuolustustarkoituksessa.

On vaikea arvioida sitä, olivatko väkivallantekijät lähtökohtaisesti valmiita käyttämään puukkoa kun hetki koitti vai tehtiinkö päätös vasta, kun muita vaihtoehtoja ei nähty. Teräaseen kantaminen kertoo kuitenkin väkivaltaisen kulttuurin tiedostamisesta ja siitä, että itsekin saattoi tällaiseen tilanteeseen joutua. Kun kuulusteluissa tuli aika kertoa löytyneestä teräseestä, monet kielsivät sellaista edes kantavansa. Esimerkiksi Sörnäisten aseman ratapihalla tapahtuneesta puukotuksesta syytetty Lasse Tuomi kielsi, että hänellä tapahtumapäivänä oli puukkoa mukana, eikä hänellä muutenkaan ollut tapana sellaista kantaa.¹⁶⁵ Frediksberginkadun¹⁶⁶ ja Kotkankadun kulmauksessa tapahtuneesta puukotuksesta syytetty Kari Sjöblom puolestaan ilmoitti kuulustelussa, että hän kyllä omisti puukon, muttei ollut kantanut sitä mukanaan puoleen vuoteen.¹⁶⁷ Jos puukkoa kannettiinkin vain varmuuden vuoksi, yrittivät väkivallantekijät kuitenkin kiinni jäätyään häivyttää tekovälineen kauas pois omasta kädestä.

¹⁶⁵ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 194/nro 310.

¹⁶⁶ Nykyinen Aleksis Kiven katu.

¹⁶⁷ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 195/nro 514.

8.3 Humalan ulottuvuudet

Luvussa 6 käsiteltiin kieltolain aikaisen juoppousrikollisuuden räjähdysmäistä kasvua. Miten humalatilaa käsiteltiin kuulusteluissa?

Kuulustelupöytäkirjoihin on kirjattu mainintoja tappeluiden osapuolten humalatilasta. Yleisesti voidaan todeta, että useimmissa tapauksissa väkivallantekijät olivat nauttineet alkoholia. Jos vastaaja itse kielsi humalantilan tekohetkellä, kertoivat todistajat usein toisin. Kuudessa tapauksessa kuulustelupöytäkirjoissa ei mainita alkoholin käyttöä ollenkaan. Näistä kahdessa tapauksessa tilanne alkoi eskaloitua sekavissa oloissa kahvilassa, joten voidaan ainakin epäillä, että alkoholi näytteli jonkinlaista roolia. Ennen väkivaltaista yhteenottoa viinaa juotiin joko jossakin Kallion kahviloista tai kierreltiin ostamassa spriitä sieltä täältä. Spriin ostaminen edellytti ainakin jonkinasteista myyntiverkoston tuntemista, eikä viinan hankkiminen pääosin tuottanutkaan ongelmia. Usein spriitä ostettiin ”varpunen”¹⁶⁸ kerrallaan, mikä juotiin porukalla milloin missäkin; asunnoissa, porttikäytävissä, kadulla tai tanssiaisissa. Juoman loputtua haettiin taas uusi varpunen.

Jos tekohetkellä oltiinkin useimmiten humalassa, niin toinen asia vaikuttaa olevan se millaiseksi humalatila koettiin. Kuulusteluista paljastuu tappeluosapuolten monimuotoinen suhde alkoholiin, tai tarkemmin juopuneeseen tilaan. Humalatilaa nimittäin kuvailtiin erikoisin sanankääntein ja toisinaan hyvinkin tarkasti. Esimerkiksi erään ”Alli” -kahvilan edustalla tapahtuneen puukotuksen uhri kertoi olleensa ”*jossain määrin liikutettuna*” saapuessaan kahvilaan. Saman tapauksen syytetty Arvo Miinalainen puolestaan kertoi olleensa vain ”*hiukan humalassa*”.¹⁶⁹ Toisessa tapauksessa todistaja kuvaili, kuinka sekä vastaaja että kantaja olivat olleet ”*tavallisen humalassa*”.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Varpunen=1/4 litraa spriitä.

¹⁶⁹ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 193/nro 181.

¹⁷⁰ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 194/nro 421.

Sprii vaikuttaa olleen vahvuutensa vuoksi petollinen juoma, sillä monilla oli ongelmia muistaa tapahtumien kulkua. Väinö Rauhala, joka oli puukolla lyönyt vanhaa tuttuaan Eero Lampea kadun kulmassa, kertoi kuulusteluissa, että hän oli spriin juonnista tullut sen verran humalaan, ettei varmuudella voinut muistaa kaikkia yksityisseikkoja. Rauhala oli tapahtumailtana liikkeellä Lammen lisäksi veljensä Eino Rauhalan kanssa. Kolmikko oli yhdessä nauttinut yhden tai muutaman lasillisen spriitä, mutta sekä syytetyn veli että Lampi ilmoittivat, etteivät olleet varsinaisesti tulleet tästä humalaan. Väinö Rauhala kuitenkin myönsi jo ottaneensa muutaman ryyppyn ennen tätä, mikä vaikutti lopulta hänen muistiinsa tapahtumien kulusta.¹⁷¹

Petollista sprii oli toki silläkin tavalla, että se oli varmasti omiaan rohkaisemaan impulsiiviseen väkivaltaan. Erittäin vahvan alkoholin nauttiminen nopeasti aiheutti aggressiivisen tunnepiikin, mikä oli ratkaisevassa asemassa väkivallantekoon ryhdyttäessä. On kuitenkin vaikea spekuloida olisiko miedomprien juomien nauttiminen - ja siten tasaisempi humala - vähentänyt väkivaltarikosten määrää. Mutta kieltolaki teki juomisesta joka tapauksessa liikkuvampaa ja salamyhkäisempää, vaikka viinaa olikin lopulta helposti tarjolla. Kuulusteluissa humalatilaa arvioitiin kuin jonkinlaisella tasoasteikolla; humalatila sai erilaisia ulottuvuuksia. Asianomistaja tai todistajat saattoivat vähätellä omaa humalatilaa tai korostaa selväpäisyyttään saadakseen painoarvoa omalle lausunnolle. Vastaavasti syytetty saattoi kokea hyödylliseksi vedota vahvaan humalatilaa ja muistinmenetykseen. Mitään johdonmukaista kaavaa humalalla selittämiseen ei kuitenkaan ole löydettävissä, vaan humalan ulottuvuus oli tapauskohtaista. Varmaa on, että alkoholi näytteli useimmiten roolia väkivaltaan ryhdyttäessä.

9. Tilanteen ytimessä - väkivalta rituaaleina

Tässä luvussa syvennyttään itse väkivaltatilanteeseen. Kuten edellisessä luvussa käy ilmi, väkivaltaan ryhdyttiin lähes aina juopuneessa tilassa. Tämän vuoksi olisi houkuttelevaa selittää

¹⁷¹ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 194/nro 328.

väkivaltainen käyttäytyminen humalan sytyttämänä impulsiivisena ja sekavana toimintana vailla sen kummempia merkityksiä. Voidaan kuitenkin myös ajatella, että alkoholi oli vain rohkaiseva tekijä - väkivaltaan olisi ryhdytty muutenkin. Ainakin 1900-luvun alun helsinkiläisiä huligaaneja tutkineen Kari Koskelan mukaan alkoholi kuului väkivaltaiseen vetelehtimiseen ja viinan kautta haettiin tukea väkivallan aiheuttamille elämyksille.¹⁷² Ottamalla tarkasteluun itse väkivaltatilanne, voimme ainakin hetkeksi siirtää sivuun alkoholin selittävänä tekijänä ja etsiä väkivallan merkityksiä rituaalien kautta.

9.1 Positiiviset rituaalit: kunniallisen puukkotappelen lähtökohdat ja Kallion väkivalta

Analyysissään varhaismodernin Amsterdamin veitsitappeluista Pieter Spierenburg jakaa rituaalit positiivisiin ja negatiivisiin rituaaleihin. Positiiviset rituaalit perustuvat tappelun osapuolten yhteisesti ymmärrettyihin peruslähtökohtiin, joita tappelussa noudatettiin. Ensinnäkin varmistettiin reilu kaksintaistelu, jossa molemmilla osapuolilla oli veitsi käytössä. Sääntöjen kunnioitus mukautui yhteen tappelutilanteessa purkautuneen impulsiivisen käyttäytymisen ja intohimon kanssa. Mikäli tilanteessa oli kaksintaistelijoiden lisäksi muita osapuolia, he yleensä siirtyivät sivuun ja osallistuivat vain, mikäli halusivat keskeyttää tappelun. Toiseksi kunniallinen tappelu edellytti sitä, että mikäli rähinöinti oli alkanut kapakassa, siirryttiin kadulle, jottei nolattaisi kapakanpitäjiä. Veitsen esiin ottaminen sisätiloissa nähtiin kunniattomana.¹⁷³

Noudatettiinko tällaista kunniakoodistoa Kalliossa? Kaikkein selkein ero vaikuttaisi olevan tappelun aseellisessa lähtöasetelmassa. Kallion väkivaltaisissa yhteenotoissa nimittäin harvoin oltiin aseellisesti tasavertaisia, sillä vain toisella osapuolella oli puukko. Tappelutilanteeseen ei valmistauduttu yhdessä tuumin. Tästä seurasi tapahtumaketju, jonka seurauksena puukon käyttäjä oli useimmiten kuulusteluissa pahoinpitelijä, eli tapauksen vastaaja. Koska uhrilla, eli asianomistajalla, ei ollut puukkoa käytettävänä, joutui hän puolustautumaan muilla keinoin – mikäli ehti puolustautumaan ollenkaan. Esimerkiksi Helsinginkadulla puukosta saanut Ilari

¹⁷² Koskela 2002, 67.

¹⁷³ Spierenburg 1998, 107-112.

Karvonen koetti omien sanojensa mukaan puolustautua pullolla, muttei ollut vielä ehtinyt lyömäänkään, kun syytetty oli jo häntä puukottanut.¹⁷⁴

Väkivaltatilanteiden aseellinen epätasapaino johti tilanteisiin, joissa osapuolten roolit saattoivat kesken tilanteen kääntyä pääläelle. Kun tasapuolisen veitsitappelun koodistoa ei noudatettu, muuttuivat tilanteet usein sekaviksi. Puukottaja ei välttämättä ollutkaan se osapuoli, joka oli vastuussa tilanteen eskaloitumisesta. Puukottaja saattoi kokea toimineensa provosoituna ja olleensakin itsepuolustuskannalla. Edellä mainittu Ilari Karvonen myönsi, että heillä oli aikaisemmin päivällä ollut ”vähän rähinää” häntä puukottaneen Urho Pääkön kanssa heidän ryypätyään yhdessä Pääkön asunnossa. Pääkön lausunnon mukaan Karvonen oli poistunut hänen asunnostaan, mutta oli tullut toveriensa kanssa takaisin ja vaatinut Pääkköä tulemaan ulos. Selkäsaunaa peläten ei Pääkkö ollut uskaltanut tulla ulos, mutta kohtasi Karvosen myöhemmin talon pihalla haettuaan kaljaa samassa talossa olevasta kahvilasta. Pääkkö kertoi, että Karvonen yritti lyödä häntä pullolla, mutta hän oli onnistunut omalla pullolla torjumaan iskun. Tämän jälkeen Pääkkö oli omien sanojensa mukaan ottanut puukon esiin vain pelottelutarkoituksessa.¹⁷⁵

Maaliskuussa 1928 Taivaskallion suksimäessä syntyi Max Kiven ja David Ikosen välille riitaa hiihtomäen käytöstä. Tilanne kärjistyi aluksi nyrkkitappeluksi, mutta päättyi siihen, että Ikonen löi Kiveä puukolla. Puukko ei kuitenkaan ollut hänen omansa, vaan Ikosen ollessa Kiven kuristusotteessa, otti Ikonen puukon tuppineen Kiven vyöltä ja iski tätä kylkeen. Tässä tapauksessa roolit kääntyivät niin, että puukon alkuperäisestä kantajasta tulikin uhri ja Ikosesta, jolla ei edes ollut puukkoa mukana, syytetty. Syytetyn mukaan Kivi oli vielä pyytänyt kaveriaan apuun kesken tappelun, jolloin hän oli käyttänyt puukkoa vain päästäkseen irti heidän otteestaan.¹⁷⁶ Tältäkin osin siis rikottiin tasavertaisen kaksintaistelun koodia.

Mitä kunnialliseen, reilun kaksintaistelun järjestämiseen tulee, niin vain muutamassa tapauksessa oli tappelun alkaessa merkkejä siitä, että pyrittiin tasavertaiseen taisteluun.

¹⁷⁴ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 192/nro 97.

¹⁷⁵ Mt.

¹⁷⁶ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 194/nro 308.

Kesäkuisena iltana Mustikkamaalta tanssiaisista tulleet Svante Vilkmán ja Sulo Turtiainen olivat kotiin kävellessään ryhtyneet kinastelemaan illan tapahtumista. Syytetty Vilkmán oli ollut sitä mieltä, että Turtiainen oli hänelle velkaa Mustikkamaan laivamatkan, jonka hän oli kustantanut toiselle heidän matkassaan olleelle tytölle. Vilkmán oli myös tuohtunut siitä, ettei Turtiainen tahtonut lähteä hänen ja mukana olleiden kahden tytön kanssa jatkamaan iltaa Castreninkadun lähellä olevalle kalliolle. Lopulta Vilkmán otti puukon esiin, mutta Turtiainen ehdottikin: *”pistä taskuun se puukko, tapellaan nyrkeillä”*. Tasavertaista taistelua ei kuitenkaan kauaa kestänyt. Vilkmán hyökkäsi Turtiaisen kimppuun laitettuaan puukon pois, mutta kun Turtiainen oli työntänyt häntä pois, olikin Vilkmán vastannut iskemällä puukolla rintaan.¹⁷⁷

Eräässä toisessa tapauksessa taas alkutilanteen näennäinen tasavertaisuus vaihtui nopeasti raukkamaiseksi väkivallaksi. Ilpo Hulkon ja Valtteri Engmanin välinen riita alkoi jo eräässä 3. linjan kahvilassa, mutta puukot kaivettiin esiin vasta talon pihalla. Tässäkään tapauksessa reilun kaksintaistelun ehdot eivät varsinaisesti toteutuneet, sillä Engman otti puukon esiin ensiksi ja Hulkko vain puolustaakseen, hokien vielä Engmanille että *”älä tule”*. Kahvilasta tappeluun osallistui kuitenkin kolmaskin osapuoli, Raine Lampela, joka Hulkon ja muutaman todistajan mukaan löi Hulkkoa kivellä päähän takaapäin. Hulkko menetti tajuntansa ja kaatui maahan, mutta vielä tämänkin jälkeen oli Engman lyönyt häntä kahdesti puukolla.¹⁷⁸ Näin siis Lampela rikkoi tasavertaisen kaksintaistelun lähtökohtaa sotkeutumalla kolmantena osapuolena tappeluun mukaan.

Kun yhteisesti ymmärrettyä kunniakoodistoa ei noudatettu, johtivat tilanteet tyypillisesti väkivallan merkkien väärinymmärtämiseen tai väärintulkitsemiseen. Hyvä esimerkki tästä on Akseli Terhon ja Kaarle Pajusen välinen tappelu, joka alkoi tammikuisena aamuyönä *”huvimatkan”* päätteeksi asunnossa Fleminginkadulla. Mukana oli riitapukarien lisäksi neljä muuta miestä, jotka kaikki antoivat todistajalausunnon. Terho ja Pajunen painivat aluksi asunnossa, kunnes todistajista Hugo Väisänen ja Nestori Airaksinen menivät tappeluun väliin ja Väisänen pyysi Terhoa poistumaan, jotta tilanne saataisiin rauhoittumaan. Terho lähtikin alas

¹⁷⁷ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 197/nro 860.

¹⁷⁸ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 198/nro 914, 957, 1124.

kadulle talon edustalle, mutta jäi siihen odottamaan Väisästä, jonka kanssa hänen oli tarkoitus kävellä samaa matkaa kotiin. Jonkin ajan kuluttua Pajunen kuitenkin säntäsi raput alas kadulle Terhon perään. Terhon lausunnon mukaan hän oli nähnyt Pajusen pitävän kädessään jotakin pyöreää esinettä, jonka Terho arveli olevan puukon varren pää. Vastaaja Terho kertoi, ettei hänellä ollut muuta mahdollisuutta kuin kaivaa takataskusta oma puukko esiin, millä hän löikin Pajusta silmäkulmaan. Terho katsoi siis toimineensa itsepuolustustarkoituksessa. Mutta oliko Pajusella puukkoa? Pajunen itse ei mainitse puukkoa kantaneensa, vaan kertoi että kompastuessaan jalkakäytävällä oli Terho aavistamatta häntä lyönyt. Pajunen ei myöskään ehtinyt nähdä oliko Terholla jonkinlaista asetta kädessä tämän iskiessä. Todistaja Väisäsen mukaan Pajunen oli rappukäytävässä pyytänyt Airaksiselta puukkoa, muttei tällä sellaista ollut ollut. Uudelleenkuultuna Airaksinen itse kielsi, että Pajunen olisi edes puukkoa pyytänyt. Väisäsen kuitenkin kertoi, että Pajunen oli hypätessään portaat alas jalkakäytävälle laittanut käden taskuun, nostanut ilmaan ja huudahtanut: *”nyt minä sinua hakkaan”*. Kenties Terho oli tulkinnut tämän puukon esiin nostamiseksi, vaikka käsi olikin lopulta vain nyrkissä. Airaksisen lausunnon mukaan Pajunen oli kohottanut kätensä vain suojellakseen itseään puukoniskulta. Ennen iskuaan Terho kuitenkin tunsii olevansa pahasti alakynnessä ja kysyikin: *”oletteko kaikki samaa puolta”*.¹⁷⁹ Lausahdus paljastaa, että Terho koki tappelun reilun kaksintaistelun vastaiseksi, sillä hänen näkökulmastaan oli vaarana, että muut lyöttäytyisivät Pajusen puolelle ja häntä vastaan.

Entä kunnioitettiin kapakoiden – tai Kallion tapauksessa kahviloiden – rauhaa siirtymällä tappelemaan kahvilan tiloista ulkopuolelle? Aineiston 22 tapauksesta neljä tappelua alkoi eskaloitumaan kahvilassa. Kaksi näistä tapahtui Itäinen Viertotie¹⁸⁰ 10 sijaitsevassa ”Alli” - kahvilassa.

Jalmari Backin ja Uuno Astalan välinen kärhämä alkoi kahvilassa Astalan mukaan siitä, kun Back oli sylkenyt hänen hernerokkaansa ja muutenkin *”öykköillyt”*. Backin seurue poistui kahvilasta ensimmäisenä talon ulkopuolelle, minne Astala puolestaan seurasi häntä kaverinsa kanssa ja

¹⁷⁹ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 198/nro 974.

¹⁸⁰ Nykyinen Hämeentie.

puukotti Backia selkään. Sen enempää Backin, Astalan tai kahden todistajankaan lausunto ei kuitenkaan puolla sitä, että välienselvittely olisi tietoisesti viety kahvilan ulkopuolelle. Astala yksinkertaisesti seurasi Backia kostoaikeissa. Selkään puukotus myös kielii siitä, ettei Back ollut lainkaan valmistautunut tappelemaan Astalan kanssa.¹⁸¹

Toisessa Alli -kahvilassa sattuneessa yhteenotossa on viitteitä siitä, että varsinainen tappelu pyrittiin ainakin toisen osapuolen toimesta viedä ulkopuolelle. Tilanne alkoi, kun Julius Virtanen saapui kahvilaan, tilasi kahvin, mutta ryyppäsi viinaa myös omasta pullostaan. Kahvilan tarjoilija ja todistajana toiminut Siiri Hätönen meni kahvilan keittiöön ilmoittaen tästä kahvilan omistajalle, joka käski Hätöstä sanomaan Virtasen pöytäseurueelle, ettei tämä käy päinsä. Miehet eivät tästä kuitenkaan välittäneet vaan jatkoivat juopottelua. Vastaaja Arvo Miinalaisen mukaan Allin omistaja oli pyytänyt häntä ylläpitämään kahvilan järjestystä. Miinalainen, joka tosin myönsi olleensa itsekin hieman humalassa, olikin mennyt Virtasen pöytään ja kieltänyt miestä *"sekoittamasta"* ja käkenyt häntä poistumaan kahvilasta. Virtanen olikin poistunut, mutta tullut pian takaisin ja alkanut uudelleen sekoittaa. Erään todistajan mukaan Miinalainen oli sitten huudahtanut Virtaselle, että *"kyllä minä, perkele, sinulle näytän, ettet sinä täällä sekoita spriitä!"*. Miinalaisen mukaan Virtanen oli työntänyt pöytänsä pois paikoiltaan, käkenyt Miinalaista itseään poistumaan ja samalla pitänyt käsiään taskussaan. Miinalainen koki tämän uhkaavaksi ja oli ottanut tarjoilupöydällä olevan leikkuuveitsen ja alkanut sillä työntämään Virtasta kahvilan ulko-ovea kohden. Virtanen oli yhtäkkiä kääntänyt kasvonsa Miinalaista kohden, joka samassa oli huitaissut Virtasta veitsellä päähän. Veitsi oli viiltänyt Virtasen takaraivoon noin 10–13 sentin pituisen haavan, joten isku oli todennäköisesti osunut Virtasen päähän jo ennen tämän kääntymistä. Miinalainen kuitenkin kertoi, että isku oli tapahtunut kahvilan ulkopuolella, eikä todistaja Hätösenkään mukaan veitsi missään vaiheessa koskenut Virtaseen kahvilan sisäpuolella.¹⁸²

Miinalainen oli jo muutama päivä ennen kyseistä iltaa kysynyt mahdollisuutta toimia Allin järjestysmiehenä, mihin paikan omistaja olikin suostunut. Ottaen huomioon tämän uuden

¹⁸¹ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 192/nro 122.

¹⁸² KA/HPLRO 1. arkisto/1928/ Cb 193/nro 181.

erikoisroolin, oli Miinalaiselle varmasti tarkoituksenmukaista siirtää eskaloitunut tilanne kahvilan tilojen ulkopuolelle. Ohjaamalla Virtasta veitsellä ulos, pyrki Miinalainen todennäköisesti pikemminkin vain ajamaan Virtasen pois kahvilasta kuin valmistautumaan ulkona käytävään veitsitappeluun. Veitseen – joka otettiin kunnioittamattomasti esiin jo kahvilassa – kiteytyy tässäkin tapauksessa paljon. Ensinnäkin Miinalainen vaikutti tarttuneen leikkuuveitseen tulkittuaan väärin Virtasen elettä, kun tämä kaivoi taskuaan. Kuulusteluissa ei ole minkäänlaista mainintaa siitä, että Virtasella olisi ollut puukkoa hallussaan. Lisäksi varsinainen väkivallanteko tapahtui aseella, joka ei kuulunut kummallekaan osapuolelle, sillä omistaja Elviira Heleniuksen mukaan veitsi oli kahvilan omaisuutta.¹⁸³

Kolmannen linjan kahvilassa alkanut Ilpo Hulkon ja Valtteri Engmanin välinen tappelu päättyi pihamaalle, kuten edellä on kuvattu. Vaikka puukot otettiin esiin vasta kahvilan ulkopuolella, alkoi pullojen heittäminen, kuristaminen ja muu rähiseminen jo kahvilassa. Tappelu siirtyi ulos, koska Hulkko lähti Engmania pakoont kahvilan keittiön kautta. Veitsitappelu ei siis tietoisesti ja yksissä tuumin viety kahvilan ulkopuolelle.¹⁸⁴

Neljäs tappelu sattui Lautatarhankatu 10 sijaitsevassa kahvilassa. Se ei voinut olla tasaväkinen puukkotappelu, sillä tappelu käytiin nyrkein ja vieläpä varsin yksipuolisesti. Kantaja Aulis Tahvanainen ja vastaaja Juho Minkkinen olivat istuneet aluksi samassa pöytäseurueessa kahvilan takahuoneessa. Minkkinen oli siirtynyt toiseen pöytään, jossa istui todistaja Janne Piirainen. Piirainen oli nähnyt, kuinka Tahvanainen oli alkanut virtsaamaan juomalasiinsa ja mennyt tästä häntä moittimaan, sekä kehottanut kaatamaan lasin sisällön ikkunasta ulos. Tahvanainen oli totellut, mutta heittänyt lasin sisällön kohti ikkunaa sellaisella tavalla, että virtsaa lensi myös ikkunaan ja kahvilan seinään. Minkkinen oli tästä suuttuen käynyt ensin lyhyen sanaharkan Tahvanaisen kanssa ja sitten lyönyt häntä useita kertoja kasvoihin. Tahvanainen oli Minkkisen mukaan yrittänyt lyödä takaisin, mutta ei ollut saanut osumia perille. Tahvanainen oli tämän jälkeen pyrkinyt ulos pakoont, mutta Minkkinen myönsi, että hän oli vielä kahvilan etuhuoneessa lyönyt Tahvanaista 3-4 neljä kertaa niskaant, minkä johdosta tämä oli

¹⁸³ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 193/nro 181.

¹⁸⁴ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 198/nro 914.

kaatunut, mutta noussut pian ylös ja päässyt ulos pakoon.¹⁸⁵ Tätäkään tappelua ei siis viety tietoisesti kahvilan ulkopuolelle. Kahvilanpitäjän epäkunnioittamisesta kertoo kaiken Tahvanaisen virtsan heittäminen.

9.2 Negatiiviset rituaalit ja ruumiin symboliikka

Positiivisten rituaalien tarkastelun rinnalle voidaan ottaa myös negatiiviset rituaalit, eli sellaiset rituaalit, joiden tarkoitus oli nöyryyttää vastustajaa. Tässä havainnointi keskittyy puukon käyttöön ja tarkemmin siihen, mihin kohtaan ruumista iskettiin ja oliko tällä ruumiin iskukohteella symbolisesti nöyryyttävä merkitys. Nöyryyttävän väkivallan vastakohtaksi on otettu hengenvaarallisen vamman aiheuttaminen sekä kuolemantapaukset. Olennaista tässä on se, mihin puukotettiin. Pieter Spierenburgin mukaan esimerkiksi kasvoihin puukottamisella oli tarkoitus korostaa omaa paremmuutta, sillä kasvoihin puukottamista pidettiin vaikeana.¹⁸⁶ Se oli siis osoitus puukon ja ruumiin hallinnasta. Kasvoihin puukottamisesta jäi näkyvä, mahdollisesti ikuinen arpi, mikä lisäsi uhrin nöyryyttävyyden tunnetta. Toisaalta erityisen nöyryyttävänä pidettiin sitä, jos vastustaja onnistui puukottamaan uhriaan pakaraan. Näin uhri joutui naurunalaiseen asemaan, jossa samalla korostuu heikon fysiikan ja huonojen teräasetaitojen halveksuminen.¹⁸⁷ Helsinkiläistä huliganismia 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä tutkineen Kari Koskelan mukaan sakilaisten puukon käyttö oli tyypillisesti hyvin harkittua. Kohdetta ei haluttu tappaa, mistä kertoo se, että usein puukoniskut osuivat käteen tai jalkaan.¹⁸⁸ Entä 1920-luvun lopun Kalliossa? Mihin ruumiinosiin puukotettiin ja mitä siitä voidaan tulkita?

Kuten aikaisemmin mainittiin, useimmiten uhri vietiin tappelun päätyttyä Kirurgiseen sairaalaan Ullanlinna. Sairaalakäynnin seurauksena kuulustelupöytäkirjoihin oli useimmiten liitetty

¹⁸⁵ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 198/nro 979.

¹⁸⁶ Spierenburg 1998, 115-116.

¹⁸⁷ Koskela 2002, 63-64; Spierenburg 1998, 116.

¹⁸⁸ Koskela 2002, 63.

lääkärintodistus, jossa arvioidaan vammojen vakavuutta. Aineiston tappeluista kaksi johti kuolemaan, mutta tarkastellaan niitä tuonnempana. Vaikka valtaosa tapauksista ei johtanutkaan kuolemaan, voidaan lääkärin lausunnon perusteella arvioida, kuinka lähellä tätä käytiin.

9.2.1 Hengenvaaralliset tapaukset

Vain kahdessa tapauksessa lääkäri määritteli uhrien vammat hengenvaarallisiksi. Toinen näistä uhreista oli Gunnar Vainio, jota Kari Sjöblom löi puukolla kerran vatsaan ja kaksi kertaa oikeaan jalkaan. Riita alkoi, kun Vainio oli kahden ystävänsä, veljesten Oiva ja Kauno Pesosen kanssa Kotkankadulle päin kävellessään potkaissut maassa olevaa jääpalaa ja heittänyt sen lähellä olevan autotallin katolle. Samalla oli Sjöblom kävellyt takaapäin heidän ohitseensa ja tulkinnut poikien yrittäneen heittää häntä jääpalalla. Sjöblom oli käsenyt useamman kerran poikia poistumaan paikalta, mutta he eivät tähän olleet suostuneet. Sekä Vainion että molempien Pesosen veljeksien mukaan oli Sjöblomilla ollut käsi jo tässä vaiheessa palttoon taskussa. Sanaharkan päätteeksi, ja kun poikakolmikko ei ollut suostunut poistumaan, oli Sjöblom Vainion mukaan yhtäkkiä pistänyt häntä vatsaan. Vainio oli nyt huomannut puukon ja piteli myös verta vuotavaa vatsaansa, mutta Sjöblom oli hyökännyt uudestaan häntä kohti ”*pistoasennossa*”. Vainio onnistui torjumaan iskun potkaisemalla Sjöblomia rintaan. Kun Sjöblom oli kolmannen kerran lähestynyt uhria, oli Vainio ottanut tätä kädestä kiinni ja kaatanut miehen kadulle. Vielä maassakin oli Sjöblom huitonut puukollaan, ja Vainio oli saanut iskut jalkaansa, kun hän oli yrittänyt potkia puukkoa pois Sjöblomin kädestä. Todistajaveljesten mukaan he olivat molemmat kuitenkin mukana tappelemassa puukkoa pois vastaajan kädestä, missä lopulta oli Oiva Pesonen onnistunutkin. Tilanne raukesi, kun Vainio ja Pesosen veljekset lähtivät omille teilleen. Vainio oli päässyt haavasta huolimatta kotiinsa, mistä hänet oli autolla kuljetettu

Kirurgiin, jossa hän oli hoidettavana yhdeksän päivän ajan vatsaan saadun syvän haavan vuoksi.¹⁸⁹

Yrittikö Sjöblom tappaa Vainion? Riitahan alkoi varsin vähäpätöisestä syystä – jääpalan heitosta. Vainion ja todistajien mukaan Sjöblom oli ”*jonkin verran humalassa*”, mikä on saattanut vaikuttaa hänen arviointikykyynsä esimerkiksi ensimmäisen vatsaan osuneen iskun kovuudesta. Osuman jälkeen Eklund kuitenkin yritti lyödä useamman kerran uudestaan veitsi pistoasennossa. On myös huomioitava, että vähemmän vaaralliset iskut jalkaan tulivat vasta hengenvaarallisen iskun jälkeen, kun Sjöblom jo makasi kadulla vastassaan kolme miestä, jotka yrittivät saada häneltä puukkoa pois.¹⁹⁰

Sjöblomin valmiudesta väkivallantekoihin kielii myös hänen rikoshistoriansa. Hänellä oli kontollaan kaksi pahoinpitelytuomiota vuodelta 1921. Mutta kuulustelussa Sjöblom kielsi olleensa edes läsnä tapahtumapaikalla. Sjöblom oli yhteenoton jälkeen päässyt pakoon ja häntä kuulusteltiin vasta viikon päästä. Sjöblom sanoi olleensa vaimonsa kanssa Hakaniemessä ostoksilla, minkä jälkeen oli viettänyt koko illan kotona ”*piirrustaen jotain taulua*” ja menneensä nukkumaan yhdeksän aikaan, kun puukotus oli tapahtunut noin kymmenen aikaan illalla. Sjöblom vielä mainitsi olleensa jo toista vuotta raittiina. Kuitenkin sekä Vainio että molemmat todistajat olivat tunnistaneen Sjöblomin puukottajaksi. Ainakin Sjöblomilla oli viikon verran aikaa rakentaa itselleen alibia ennen kuin hänet saatiin kiinni. Kuulustelupöytäkirjoissa ei käy ilmi tuomittiinko Sjöblomia kyseisestä pahoinpitelystä, sillä hänet passitettiin lääninvankilaan suorittamaan tuomiota aikaisemmasta rikoksesta, sotaväestä karkaamisesta vuonna 1925.¹⁹¹

Toinen lääkärin hengenvaaralliseksi määrittelemä tapaus oli Ilpo Hulkon pahoinpitely, jossa Valtteri Engman puukotti Hulkkoa kahdesti, kerran vasemmalle puolelle selkää haavan, joka ulottui keuhkoihin asti ja kerran päähän. Tätä ennen toinen vastaaja, Raine Lampela, oli lyönyt kivellä Hulkkoa, minkä seurauksena Hulkko oli menettänyt tajuntansa.¹⁹² Tässäkin tapauksessa

¹⁸⁹ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 195/nro 514.

¹⁹⁰ Mt.

¹⁹¹ Mt.

¹⁹² KA/ HPLRO 1. arkisto/1928/Cb198/nro 914, 957, 1124.

ensimmäinen isku, eli keuhkoon osunut, oli vaarallisin. Kuulustelupöytäkirjoissa ei mainita osapuolten juopumistilasta mitään, mutta kahvilassa alkanut rähinöinti ja se, että Hulkon ja Engmanin lausunnoissa muisti toisinaan pätkii, viittaavat siihen, etteivät he välttämättä olleet aivan selvin päin. Tapauksesta tekee erityisen mutkikkaan se, että Engman kielsi puukottaneensa Hulkkoa vaan syytti tästä Lampelaa. Engman mukaan hänellä kyllä oli ollut pihamaalla puukko esillä, mutta hän oli lähtenyt pakoon kadun puolelle, kun Lampela oli lyönyt Hulkkoa kivellä. Engmanin kävellessä pois oli Lampela seurannut häntä ja sanonut: *”lähde nyt pois, nyt minä sitä pistin”*. Lampela puolestaan kielsi olleensa pihamaalla ollenkaan vaan lähteneensä kahvilassa tapahtuneen tappelun jälkeen pois. Sen sijaan Engman oli seurannut Lampelaa ja Kallion kirkon kohdalla tullut hänen luokseen puukko kädessä. Lampela oli sanonut puukosta että: *”jos olet sitä tarvinnut, niin heitä pois sitten”*, mihin Engman oli vastannut, että sitä saattaa vielä tarvita. Lampelan lausunnon mukaan ei puukotus paljoa hetkauttanut Engmania, vaan mies oli uhannut mennä vielä kotiinsakin rähisemään ja että hän on ollut siellä ennenkin *”pistämässä hulinaksi”*.²⁰

Engmanilla ei hänen omien sanojensa mukaan ollut rikostaustaa, Lampelalla oli kontollaan varkausrikoksia. Kuitenkin Engman kantoi puukkoa ja oli erään aivan vieressä olleen todistajan mukaan puukottanut Hulkkoa ilmeisen välinpitämättömänä silminnäkijöistä, sillä Hulkkoa oltiin jo taluttamassa pois tapahtumapaikalta, kun Engman iski. Lampelan lausunnon perusteella Engman vaikuttaakin kokeneelta väkivallantekijältä, vaikka aikaisempia tuomioita hänellä ei ollutkaan. Kunniakoodeista hän ei vaikuttanut piittaavaan, olihan Hulkko jo puolustuskyvytön, kun Engman pisti puukolla. Engmanin väkivaltaa ei pidätellyt sekään seikka, että Hulkko oli liikkeellä vaimonsa kanssa. Itse puukotusta Helmi Hulkko ei kuitenkaan ollut lausuntonsa mukaan nähnyt, sillä hän oli juossut kadun puolelle hakemaan poliisia sen jälkeen, kun Lampela oli lyönyt hänen miestänsä kivellä. Engman ja Hulkko kertoivat molemmat tunteneensa toisensa jo entuudestaan, Hulkon mukaan ainakin vuoden ajan. Lausuntonsa lopussa Engman totesi, että

miesten välille oli syntynyt kolmisen viikkoa sitten riitaa, kun syytetty oli käynyt Hulkon asunnossa tervehtimässä siellä olevia tyttöjä, mutta Hulkko oli käskennyt häntä poistumaan.¹⁹³

Miten näin vähäpätöisen tuntuista riidasta päädytään vanhan tutun hengenvaaralliseen puukotukseen? Kuulustelupöytäkirja ei anna tähän selkeää vastausta. Kenties ainoa selitys on molempien osapuolten valmius väkivaltaan, kantoivathan molemmat puukkoa mukanaan. Tilanteen eskaloitumisessa korostuu kaksintaistelun epätasainen, jopa raukkamainen lähtöasetelma, mutta myös väkivallan silmittömyys. Engmanin tarkoitus ei ollut nöyryyttää tai saattaa Hulkkoa naurunalaiseksi, vaan todella satuttaa häntä.

9.2.2 Kuolemantapaukset

Kahden hengenvaaraan johtaneen tilanteen lisäksi kaksi yhteenottoa johti kuolemaan – ja toinen näistä tappajan itsemurhaan. Toisessa tapauksessa käytettiin puukkoa ja toisessa Browning -pistoolia.

Kuolettavassa puukotuksessa Elias Sundström löi puukolla Arvid Vuorista kaulaan toukokuuisena aamuyönä Kolmannella linjalla. Maassa makaavan Vuorisen luo mennyt todistaja Reino Raitanen kertoi, että verta tuli erittäin paljon: *”verenvuodosta syntyi ääni aivan kuin pullosta olisi kaadettu vettä”*. Tapaukseen liittyy useita muitakin henkilöitä ja tilanne eskaloitui kahden erillisen porukan kohdatessa Kolmannella linjalla. Riita alkoi ilmeisesti siitä, kumman seurueessa eräs naishenkilö jatkaisi iltaa. Tapahtumien kulku on melko sekava johtuen osallisten humalatilasta. Viinaa pyrittiin useamman todistajan mukaan illan myötä sinnikkäästi ostamaan lisää. Vuorinen oli jo aikaisemmin yrittänyt hakea pirtua lähellä olevasta talosta, mutta ei ollut sitä jostain syystä saanut. Nyt Vuorinen, yhdessä Raitasen, Frans Pekurisen ja Hertta Tähtisen kanssa yrittivät tätä uudestaan samalla kadulla, mutta eri talossa. Viinaostoksille lähetettiin porukan ainoa nainen, eli Tähtinen. Saman portin luona oli myöskin seissyt Sundström kolmen

¹⁹³ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb198/nro 914, 957, 1124.

muun miehen kanssa, jotka olivat käskeneet heitä poistumaan ja sanoivat, että Tähtinen jäisi heidän seuraansa. Tähtinen palasi, myöskään saamatta viinaa, ja jäikin Sundströmin porukan luo, kun taas Vuorinen seuralaisineen oli lähtenyt pois. Kolmikko oli vielä jäänyt odottamaan, josko Tähtinen liittyisi heidän seuraan ja nyt, jo hermostuneena, oli Vuorinen ottanut katukiven käteen ja uhannut sillä lyödä. Pekurinen oli kuitenkin saanut puhuttua miehen pois aikeistaan. Sundström oli nyt kävellyt heitä päin ja huutanut ”*mitäs te siinä seisotte, jatkakaa matkaanne!*”, mihin he olivat vastanneet, ettei heidän tarvitse käskystä lähteä minnekään. Sitten Sundström hyökkäsi Vuorisen kimppuun. Puukon isku oli ilmeisen nopea, sillä Raitanen oli nähnyt vain vilauksen puukosta, kun taas Pekurinen ei ollut nähnyt puukkoa ollenkaan, vaan luuli Sundströmin käyttäneen nyrkkiä. Yhden ainoan kuolettavan iskun jälkeen Sundström lähti pakoon. Hänet saatiin kuitenkin kiinni vielä samana yönä.¹⁹⁴

Sundström myönsi kuulusteltaessa teon, mutta kertoi vain puolustaneensa itseään, koska hänen kimppuunsa oltiin käyty joukolla. Sundström sanoi lyöneensä puukolla sitä, joka häntä oli eniten pahoinpidellyt. Sundström ei itse osannut sanoa mihin ja kuinka monta kertaa puukko oli Vuoriseen osunut.¹⁹⁵

Sundströmin puukonkäyttötaidoista saakin kuulustelukertomuksen perustella ristiriitaisen kuvan. Raitasen ja Pekurisen mukaan isku oli nopea – puukko vain vilahti – kuten Raitanen ilmaisi. Tämä viittaisi taidokkaaseen ja kokeneeseen puukonkäyttäjään. Omien sanojensa mukaan Sundströmiä ei kuitenkaan oltu aikaisemmin tuomittu mistään rikoksista.

Tappelutilanteessa hän oli alakynnessä, kun kolme miestä hyökkäsi hänen kimppuunsa. Sundström kaivoi taskustaan kääntöveitsen ja huitoi sillä puolustautuakseen sen koommin katsomatta mihin iskut osuivat. Epäilemättä pirtunhuuruksella yöllä oli vaikutus Sundströmin ja todistajien muistikuviiin, mutta myös Sundströmin mahdollisiin puukkotaitoihin. Eräs seikka kuitenkin puoltaa syytetyn raukkamaisuutta, nimittäin fyysinen kokoero. Frans Pekurisen mukaan Vuorinen oli ”*pieni ja heikko*”, kun taas Hertta Tähtinen kutsui tätä kuulusteluissa ”*pikkumieheksi*”. Elias Sundström oli sen sijaan vainajan isälle ulkonäöltään tuttu, sillä hänen

¹⁹⁴ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 196/ nro 747.

¹⁹⁵ Mt.

lausuntonsa mukaan Sundström oli toiminut Työväentalolla järjestysmiehenä.¹⁹⁶ Tuollaisessa tehtävässä Sundströmille fyysinen mitteli oli varmasti tuttua.

Toinen tapaus johti kahden ihmisen kuolemaan Alppilassa elokuun puolivälissä. 20-vuotias rappari Otto Skog ampui Veikko Mattsonia kerran vasemmalle puolelle rintaa sydämen kohdalle. Lyhyen pakomatkan päätteeksi Skog ampui itseään sydämen kohdalle. Molemmat vietiin Kirurgiseen sairaalaan, Mattson kuoli sairaalassa, Skog jo matkalla sinne.

Koska sekä vastaaja että asianomistajat ovat kuolleet, muodostuu kuulustelukertomus todistajien ja lähiomaisten lausunnoista. Tapahtuma alkoi Alppilan puistotien ja rautatien välisillä kallioilla, lähellä Helsinginkadulle vievää tunnelia. Paikalla oli ollut noin kymmenen hengen kaveriporukka. Porukka oli jakautunut kallioilla kahteen eri paikkaan, joista toisessa pojat yrittivät nostaa painavaa kiveä. Todistajien mukaan humalassa ollut Skog saapui tämän porukan luo ja ryhtyi niin ikään nostamaan kiveä. Tilanne alkoi eskaloitumaan, kun paikalle oli saapunut kaksi tyttöä, joille Skog alkoi todistajien mukaan huutamaan hävyttömyyksiä. Toinen tytöistä, Anna Vahtonen, ei tarkemmin kuulusteltaessa kertonut mitä Skog oli huudellut, mutta tämän veli Matti Vahtonen, joka kuului poikaporukkaan, sanoi Skogin huutaneen tytöille:

“mennääkö panee vituiks”.¹⁹⁷

Matti Vahtonen oli tämän jälkeen mennyt kertomaan Mattsonille ja tämän kavereille, että Skog oli loukannut hänen sisartaan. Tästä johtuen oli porukassa puhetta siitä, että solvaaja ansaitsi saada selkäänsä, mutta tappeluun ei kuitenkaan ryhdytty. Sen sijaan poikaporukka oli lähtenyt kävelemään puistotietä Helsinginkadulle päin ja Skog lyöttäytyi heidän seuraansa erään todistajan mukaan jutellen niitä näitä ja sanoen muun muassa, että hänen pitäisi saada naista. Pojat vastasivat, että naisia olisi hommattava muualta. Porukassa mukana olleen Pentti Solasen mukaan osa pojista oli sitten *“moittivassa äänilajissa”* kysellyt Skogilta miksi tämä oli loukannut Vahtosen sisarta. Skog oli vastannut, että pyytää kyllä anteeksi, mikäli oli jonkun sisarta loukannut ja samalla lähtenyt juoksemaan pojista poispäin. Kun pojat lähtivät juoksemaan

¹⁹⁶ KA, HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 196/nro 747.

¹⁹⁷ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb199/nro 1172.

hänen peräänsä, oli Skog yhtäkkiä hiljentänyt vauhtia ja kääntynyt takaisin. Lähimpänä häntä, vain muutaman metrin päässä, olivat Mattson ja Viljo Kilpi. Skog – jolla oli Solasen mukaan koko ajan ollut toinen käsi taskussa – otti nyt esiin pistoolin ja ampui yhden laukauksen kohti Mattsonia. Tämä oli ottanut rinnastaan kiinni ja kaatunut tielle. Skog lähti juoksemaan pakoan. Viljo Kilpi lähti Skogin perään, mutta kadotti tämän. Hetken päästä oli kuitenkin kuulunut laukaus ja Kilpi oli kuulemansa valitusäänen opastamana löytänyt Skogin luo. Kilpi tunnisti miehen samaksi, joka oli ampunut Mattsonia. Skog makasi vaikerellen maassa ja sanoi *“Herra Jumala, anna anteeksi.”* Samat sanat oli kuullut myös todistaja Iida Remes.¹⁹⁸

Laukausten äänet herättivät myös muiden lähistöllä olleiden mielenkiinnon, ja lopulta kuolemaa tekevän Skogin ympärille kokoontui useampi todistajana toiminut nuori. Albin Karttunen oli ensin kuullut Mattsoniin kohdistuneen laukauksen ja juostuaan paikalle nähnyt Mattsonin makaavan verissään useiden nuorten miesten ympäröimänä. Karttunen näki myös Skogin juoksevan pois, ja liittynyt muiden häntä jahtaavien kehotuksesta takaa-ajoon. Myös Karttunen kadotti Skogin kallioilla, mutta löysi tämän laukauksen äänen perusteella. Skog oli vuotanut rinnastaan verta ja kironnut Karttusen mukaan: *“noiden jätkien takia on sama jos elää tai kuolee”*.¹⁹⁹

Otto Skogin viimeinen teko liittyy hänen käyttämäänsä pistooliin. Ammuttuaan itseään Skog oli nimittäin vielä yrittänyt piilottaa asetta. Paikalla ensimmäisten joukossa ollut Iida Remes kertoi, kuinka hän oli nähnyt Skogin hoiperrellen nousevan puolittain seisovaan asentoon ja heittävän kädestään jotain pois, joka putosi kilahtaen läheiseen pensaikkoon. Remeksen kanssa paikalle tullut Eino Rutanen kertoi samalla tavalla. Useamman todistajan mukaan sitä etsittiin sähkölampun avulla ja lopulta todistajille tuntemattomaksi jäänyt henkilö vei aseensa mukanaan. Albin Karttunen todisti, että hän oli kuullut jonkun paikalla olleista sanoneen, että ase oli vienyt joku Skogin ystävä. Iida Remes puolestaan kertoi, että pistoolin vei joku, joka meni samalla puhelimitse soittamaan poliisit paikalle. Kyseinen henkilö jäi lopulta poliisillekin

¹⁹⁸ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb199 nro 1172.

¹⁹⁹ Mt.

arvoitukseksi, sillä kuulusteluraporttiin kirjattiin, ettei sen koommin ampumiseen käytettyä asetta kuin sen haltuun ottanutta miestäkään ole tavoitettu.²⁰⁰

Tuntuu merkilliseltä, että Skog vielä viimeisiä elämänhenkosia vedellessään välittäisi tekovälineen piilottamisesta. Arveliko hän, että mikäli kuitenkin selviytyisi itsemurhayrityksestään, olisi parempi, että pistoolia ei löydettäisi? Skogin omaisista kuulusteltiin hänen siskoaan, joka niin ikään asui Helsingissä. Otto Skogin elämäntarina oli monilta osin samanlainen kuin muidenkin aineiston nuorukaisten. Skogin molemmat vanhemmat olivat vielä elossa, mutta hän oli elättänyt itseään jo rippikoulun jälkeen, ensin maatöillä ja sitten kulkukaupalla eri maaseutupaikkakunnilla. Ennen kohtalokasta tekoa ei Skog ehtinyt kauan majoilla Helsingissä, hän oli nimittäin tullut kaupunkiin saman vuoden keväällä rapparin töihin. Skogin siskon mukaan tämä käytti verrattain runsaasti väkijuomia ja hän oli myös siskolle tuntemattomasta syystä käyttänyt itsestään työpaikalla nimeä Otto Fast. Browning -pistoolista tiesi hän sen verran, että Skogilla oli sellainen ollut mukanaan tullessaan Helsinkiin ja että Skog oli luvannut myydä sen. Näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut.²⁰¹

9.2.3 Väkivalta nöyryyttämisenä ja puukonkäyttötaidot

Entäpä sellaiset tapaukset, joissa puukko osui vähemmän vaarallisiin ruumiinosiin? Selkeästi ja pelkästään nöyryytys- tai häpäisy tarkoituksessa suoritettuja puukotuksia ei aineiston tapauksista voida luokitella ainuttakaan. Ketään ei puukotettu pakaraan. Sellaiset tapaukset, joissa isku osui naamaan tai muualle pään alueelle olivat vähemmän harkittua puukonkäyttöä ja enemmän humalatilan aiheuttamaa sekavaa mielentilaa, mikä johtikin toisinaan epäonnisiin tuloksiin.

²⁰⁰ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb199 nro 1172

²⁰¹ Mt.

Tapauksia, joissa puukolla lyötiin ainoastaan kasvoihin, on aineistossa vain yksi. Kun Akseli Terho puukotti Kaarle Pajusta ryyppyreissun päätteeksi oikeaan silmäkulmaan, vetosi hän kuulusteluissa siihen, ettei hänen ollut tarkoitus osua silmään, tarkentamatta kuitenkaan mihin oli tarkoitus osua. Vastaajan ja erään todistajan mukaan Terho kuitenkin huudahti ennen lyöntiä: *”tuossa on sinulle perkeleelle”*, joten isku ainakin lähti tarkoituksella. Vamman vakavuuden paljastuttua Terholla olikin syytä kieltää tarkoituksensa. Pajusen oikeasta silmästä olivat nimittäin silmähermot katkenneet ja silmä jouduttiin poistamaan kokonaan.²⁰² Jos Terhon tarkoitus olikin ollut viiltää Pajuselle pysyvä arpi kasvoihin, oli tämä lopputulos paljon traagisempi.

Kun Arvo Miinalainen työnsi Julius Virtasta leikkuuveitsen kanssa ulos Alli -kahvilasta, osui veitsi lopulta Virtasta niskaan. Kuitenkin kysyttäessä kuulusteluissa asiasta, sanoi Miinalainen, ettei ollut edes huomannut oliko isku osunut ollenkaan, muttei sitä tahtonut kieltääkään, jos kerran mies oli tilanteessa saanut haavan päähänsä.²⁰³ Tietoista nöyryyttämistä tämä ei kuitenkaan ollut, eikä erityisen taidokasta veitsen käyttöäkään.

Vain muutama uhri siis sai puukosta pään alueelle. Aineistosta löytyy kuitenkin kaksi yhteenottoa, missä teräaseen sijaan käytettiin muuta asetta. Molemmissa isku kohdistui päähän. Toisessa iskuväline oli tiiliskivi ja toisessa polkupyörän lukko.

Hannes Hytönen oli menossa ystävänsä Petri Patasen kanssa veljensä luo kylään Läntiselle Brahenkadulle, kun heillä tuli riitaa talon portilla. Hytönen pyysi talon portin toisella puolella olevaa Unto Pipistä ja tämän seurassa ollutta Jaakko Lahtea avaamaan lukittuna olleen portin. *”Avatkaa, jätkät, portti”*, oli Hytönen huutanut, mihin Lahti oli vastannut, että avataan mutta ei tarvitse sillä tavalla huutaa. Portin aukaisun jälkeen syntyi jonkinlainen kärhämä, jossa Pipisen ja Lahden mukaan kantaja Hytönen oli ensin lyönyt häntä nyrkillä silmään. Hytösen mukana ollut Patanen oli puolestaan heti portin auettua ottanut Lahtea vyötäisiltä kiinni. Pipinen oli Lahden mukaan ottanut tiiliskiven pihalla käteensä siltä varalta, että joku tulee hänen

²⁰² KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb198/nro 974.

²⁰³ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 193/nro 181.

kimppuunsa. Pipinen löi tiiliskivellä Hytöstä silmän yläpuolelle. Todistaessaan hän kuitenkin kielsi tienneensä mihin oli osunut, sillä tapahtuma-aikaan oli pimeää.²⁰⁴

Vielä tiiliskiveäkin erikoisempi ase oli polkupyörän lukko. Sellaisella Viktor Koivula kuitenkin löi Kustaa Seppästä otsaan Kristiinankadun ja Sturenkadun kulmassa. Seppänen oli alun perin lausuntoaan antaessa luullut, että häntä lyötiin nyrkkiraudalla. Koivula ja Seppänen sekä mukana ollut Oskar Ojala olivat kaikki humalassa ja muun muassa ryypiskelleet varpusen spriitä eri porttikongeissa Kalliossa. Juopumisesta johtuen oli riidan alkuperä kaikille melko lailla hämärän peitossa, mutta kantaja Seppänen kuitenkin muisteli, että Koivisto oli uhitellut, että hän on sellainen mies, jota ei saa solmuun. Koivula puolestaan kertoi lyöneensä lukolla, kun Seppänen oli yrittänyt lyödä häntä.²⁰⁵

Näistä kahdesta tapauksesta, joissa aseena käytettiin muuta kuin puukkoa, ainakin Pipisen käyttämä tiiliskivi vaikuttaa asevalintana olleen spontaani reaktio uhkaavaan tilanteeseen. Pipisen oli mitä todennäköisemmin napannut tiiliskiven kouraan vasta pihalla, eikä tiiliskivi tietenkään ole sellainen ase, jota kannettaisiin mukana. Koivula puolestaan oli ottanut lukkonsa taskustaan, eli hän kantoi lukkoa mukanaan. Mikään ei kuulustelupöytäkirjassa viittaa siihen, että hän olisi ollut pyörällä liikkeellä. Koska Seppänenkin luuli, että häntä lyötiin nyrkkiraudalla, on mahdollista, että Koivula käytti lukkoa samalla tavalla kuin nyrkkirautaa käytettäisiin. Näin Koivula kantoi tietoisesti nyrkkejä vahvempaa asetta mukanaan toisin kuin Pipinen, joka tarttui siihen mitä sattui olemaan tarjolla.

Eräässä Fleminginkadun ja Helsinginkadun kulmauksessa sattuneessa puukotuksessa iskut kohdistuivat käsiin. Vastaja Niilo Vilkki oli palaamassa Mustikkamaalta, kun hän oli Fleminginkadulla pyytänyt tulta kahdelta pojalta. Pojista toinen, eli syytetty Edvin Rautava, oli kuitenkin ilman syytä vetänyt puukon esiin ja alkanut sillä sohia Vilkkiä kohti. Vilkki oli laittanut kädet suojakseen, minkä seurauksena hän sai kaksi pienempää naarmua oikeaan käteen ja pari pidempää viiltoa vasempaan kämmeneensä. Rautavan mukaan tilanne alkoi jo aikaisemmin

²⁰⁴ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 198/nro 1047.

²⁰⁵ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 202/nro 1633.

Vilhovuorenkadulla, kun hänelle tuntemattomassa poikaporukassa ollut Vilkki oli ilman syytä lyönyt häntä kasvoihin. Rautava oli lähtenyt Helsinginkadulle päin pakoon, mutta porukasta Vilkki oli seurannut perässä ja lyönyt häntä vielä uudelleen. Tässä vaiheessa paikalle oli tullut ulkopuolisia hajottamaan tappelua ja Vilkki oli lähtenyt tilanteesta pois. Rautava oli kuitenkin vielä heittänyt kivellä Vilkkiä, joka tästä suuttuneena tulikin vielä takaisin alkaen lyödä Rautavaa uudelleen kasvoihin. Rautava oli nyt ottanut puukon esiin ja koettanut sillä torjua nyrkin iskuja.²⁰⁶

Kumpikin osapuoli siis kertoi puolustautuneensa torjumalla toisen hyökkäystä. Kuten oli tavanomaista, tässäkin tappelussa vallitsi aseellinen epätasapaino. Ottamalla puukon esiin Rautavalla oli Vilkkiin nähden aivan toisenlaiset mahdollisuudet väkivaltaan. Todistajien lausunnot puoltavat tässä tapauksessa sitä, että Vilkki todella aloitti koko kärhämän. Näin roolit ikään kuin vaihtuivat kesken tappelun ja syytettynä oli lopussa vakavamman väkivallan tekijä, eli puukottaja. Vaikuttaa kuitenkin selvältä, ettei Rautavalla ollut tarkoitus vahingoittaa Vilkkiä hengenvaarallisesti. Hyökkääviin nyrkkeihin viiltäminen oli ainakin tältä kantilta katsottuna harkittua ja taidokastakin teräaseen käyttöä.

Osoitukseksi taidokkaasta puukon käytöstä voidaan tulkita myös Urho Pääkön ”*härnääminen*”. Ennen kuin Pääkkö lopulta osui Ilari Karvosta vasempaan olkapäähän, oli hän viillellyt puukolla Karvosen takin vasenta hihaa. Oman lausuntonsa mukaan ei Pääköllä ollut muutenkaan tarkoitus vakavammin haavoittaa Karvosta, vaan vain härnäämällä pelottaa. Mutta kun Karvonen oli pullon kanssa tullut lähemmäksi, oli Pääkkö lyönyt kerran lujemmin. Tuloksena oli Karvosen kускаaminen Kirurgiin ja leikkauksen vaatinut haava.²⁰⁷

²⁰⁶ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 201/nro 1483.

²⁰⁷ KA/HPLRO 1. arkisto/1928/Cb 192/nro 97.

10. Johtopäätökset

Tämän Pro gradu -tutkielman tavoitteena oli analysoida Kalliossa julkisilla paikoilla tapahtunutta väkivaltarikollisuutta vuonna 1928. Tutkielman kohteena oli paitsi nuoret väkivallantekijät, myös itse väkivallanteko. Kysymyksenasettelun kautta tavoitteena oli analysoida väkivallantekoja rituaalisena toimintana. Väkivaltaa analysoitiin 1920-luvun ilmiöiden - väkivallan kasvun ja kieltolain – kontekstissa.

Onko siis kuulustelupöytäkirjoista muodostuvan kuulustelukertomuksen perusteella väkivallanteoista löydettävissä rituaalisia piirteitä? Pieter Spierenburgin positiivisten ja negatiivisten rituaalien kautta tarkasteltuna Kallion nuorten julkinen väkivalta ei ollut kovinkaan rituaalista. Tappelut eivät juuri koskaan täyttäneet kunniallisen puukkotappelun kriteereitä aseellisesti tasavertaisesta lähtökohdasta. Useimmiten vain toisella osapuolella oli puukko käytettävissä. Aseellinen epätasapaino johti toisinaan tilanteeseen, jossa osapuolten roolit kääntyivät pääläelleen. Tappelun aloittajasta tulikin tapauksen uhri. Myös ulkopuoliset saattoivat osallistua tappeluun, mikä osaltaan lisäsi asetelman raukkamaisuutta ja kunniattomuutta. Spriin juonnin takia tappelutilanteet muuttuivat usein sekaviksi tai olivat sekavia jo lähtökohtaisesti. Koska yhteisesti ymmärrettyä kunniakoodistoa ei ollut olemassa, johtivat tilanteet väkivallan merkkien väärinymmärtämiseen tai väärintulkittamiseen. Mikäli tappelu oli alkanut kahvilassa, sitä ei myöskään tietoisesti viety ulkopuolelle sen vuoksi, että pyrittäisiin välttämään kahvilanpitäjän häpäiseminen. Tältäkin osalta kunniallinen tappeluasetelma ei siis toteutunut.

Varsin vähän väkivalta oli myöskään negatiivisten rituaalien mukaista. Pelkästään nöyryytystarkoituksessa ei puukotettu yhdessäkään tapauksessa. Symbolisesti ehkä nöyryyttävimpään ruumiinosaan eli pakaraan ei puukolla lyönyt yksikään väkivallantekijä. Tapaukset, joissa isku osui kasvoihin tai muualle pään alueelle olivat enemmänkin humalatilasta tulosta kuin merkkejä taitavasta puukon käytöstä. Nöyryyttävän ja tyyllittelevän puukolla härnäämisen sijaan väkivalta oli muutamassa tapauksessa hengenvaarallista ja johti jopa

kuolemaan. Väkivaltaan ryhdyttäessä impulsiivisuus korostui, ja pyrkimys todella vahingoittaa vastustajaa vaikutti olevan väkivallanteon päämäärä.

Löytyykö rituaalisen väkivallan vähyydelle jonkinlaista selitystä? Yksi selitys voisi olla, etteivät nämä nuoret olleet kovinkaan kokeneita väkivaltarikollisia. Vain kaksi vastaajaa oli aiemmin tuomittu pahoinpitelystä. Peräti kahdellatoista nuorella ei ollut rikostaustaa ollenkaan.

Sellaiset, joilla oli aikaisempia tuomioita, oli tuomittu varkauksista ja juopumisrikoksista. Miten siis rituaalisen väkivallan koodistoja olisi voinut omaksua, jos varsinaista tappelukokemustakaan ei ollut.

Helsinki kasvoi jatkuvasti ja nuorisoa tuli pääkaupunkiin ympäri maata. Muuttuvassa ja kasvavassa Kalliossa tietynlaisten tappelunormien vakiintuminen oli mutkikkaampaa, kun yhteisö laajemmin ajatellen ei ollut luonteeltaan pysyvä samalla tavalla kuin vaikkapa kylätappeluihin tottuneella maaseudulla.

Silti väkivaltaan oltiin jossain määrin varauduttu, sillä puukkoa kannettiin mukana. Kallio siis tiedostettiin alueeksi, jossa oli oltava varuillaan. Tässä väkivalta kytkeytyikin juuri 1920-luvun väkivaltarikollisuuden kasvuun ja siihen kiinteästi liittyvään kieltolakiin. Kieltolain myötä räjähdysmäisesti kasvanut juopumisrikollisuus oli varmasti omiaan lisäämään myös väkivaltaisiin tilanteisiin ajautuneiden nuorten määrää. Näin ollen väkivaltaan tottuneiden huligaanien tai sakilaisten rinnalla eli nuorisoa, joille väkivalta ei ollut samalla tavalla arkipäiväistä, muttei myöskään turvallisen kaukana omasta sosiaalisesta todellisuudesta.

Väkivaltaan oltiin valmiita, koska olosuhteet edellyttivät sitä, mutta väkivallan kunniakoodistoja he eivät olleet ainakaan vielä omaksuneet. Ehkä tällaiset nuoret jäivät helpommin kiinni, kun kokeneemmat väkivallantekijät ja näin ollen päätyivät rikososaston kuulusteluihin. Kenties kunniakoodistoja noudattavat tappelut käytiin niin, ettei niistä jäänyt historiallisia jälkiä viranomaismateriaalin muodossa. Tuntuisi luonteelta, että kokeneemmat huligaanit kävivät tappelunsa mieluummin rauhassa ja viranomaisilta tietoisesti piilossa.

Väkivallantekojen kokonaiskuvaa määrittää joka tapauksessa ennen kaikkea alkoholi.

Osapuolten humalatila vaikutti paitsi tappeluiden syntyyn myös niiden kulkuun. Tällaisessa väkivaltatilanteessa kaikki oli tavallaan mahdollista, kun käsikirjoitusta ei ollut. Pahimmillaan se

johtikin hengenvaaran aiheuttamiseen ja jopa kuolemaan. Alkoholista ei haettu tukea väkivallan antamalle elämykselle, vaan alkoholi itsessään laukaisi väkivaltaisen käyttäytymisen. Sekavassa mielentilassa myös väkivallasta tuli sekavaa. Näin ollen nämä nuoret olivat pikemminkin sekavaa sakkia kuin väkivallan rituaalit hallitsevia sakilaisia.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Helsingin poliisilaitoksen rikososaston 1. arkisto/kuulustelupöytäkirjat 1928/Cb: 192-204.

Vuoden 1931 Komiteamietintö N:o 16 ”Tutkimus rikollisuuden lisääntymisen syistä”.

Helsingin poliisilaitoksen IV piirin (Kallio) 1. arkisto/ Arkistoyksikkö: Da 1:13 Kirjekonseptit (1927-1929)

Helsingin kaupunginarkisto

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1929, 1930, 1933, 1935.

Sanomalehtilähteet:

Helsingin Sanomat:

Niemeläinen, Jussi: ”Huliganismilla on Venäjällä pitkät perinteet” (25.10.2013).

Aittokoski, Heikki: ”Huligaanit huutaa ja rakkarit räyhää” (8.11.2013).

Kirjallisuuslähteet:

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi: Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan. Teoksessa: *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. SKS, Helsinki, 2003, 9-31.

Ginzburg, Carlo: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista.*

Gaudeamus, Helsinki, 1996.

Haarni, Tuukka: Kasvua monessa ulottuvuudessa. Teoksessa: Mattson, Otto & Sunell, Milka (toim.) *Pääkaupungin kuva: luentoja Helsingin historiasta.* Gummerus, Jyväskylä, 2000.

Haavio-Mannila, Elina: *Kylätappelut: sosiologinen tutkimus Suomen kylätappeluinstituutiosta.* Porvoo, 1958.

Hannikainen, Matti: Kaupungin rakentajat. Teoksessa: Mattson, Otto & Sunell, Milka (toim.) *Pääkaupungin kuva: luentoja Helsingin historiasta.* Gummerus, Jyväskylä, 2000.

Hietaniemi, Tuija: *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948.* SHS, Helsinki, 1992.

Helanko, Rafael: *Turun poikasakit: sosiologinen tutkimus 9-16 -vuotiaitten poikien spontaanisista ryhmistä vv. 1944-51.* Turun Yliopisto, 1953.

Humphries, Stephen: *Hooligans or Rebels? An Oral History of Working-Class Childhood and Youth 1889-1939.* Oxford, Blackwell. 1981.

Häkkinen, Antti: Helsinkiläinen alamaailma. Teoksessa: Mattson, Otto & Sunell, Milka (toim.): *Pääkaupungin kuva: luentoja Helsingin historiasta.* Gummerus, Jyväskylä, 2000, 106-127.

Häkkinen, Antti: *Kaupungin reunoilla – Helsinkiläistä alamaailmaa etsimässä.* Teoksessa: Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu: miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä.* Vastapaino, Tampere, 2015.

Härmälä, Valtteri: *”Jengit sotajalalla”. Syksyn 1978 jengikeskustelun nuorisokuva.* Talous- ja sosiaalhistorian Pro gradu -tutkielma, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin Yliopisto, 2012.

Kaarninen, Mervi: Nuoren tasavallan nuorison ongelmat. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia.* SKS, Helsinki, 2003, 217-238.

Kainulainen, Heini: *Poliisi ja rosvot – Salaisen tiedon jäljillä.* Teoksessa: Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu: miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä.* Vastapaino, Tampere, 2015.

Keskinen, Kimmo & Silvennoinen, Oula: *Helsingin poliisilaitoksen historia 1826-2001.* Helsingin kihlakunnan poliisilaitos, Helsinki, 2004.

Koskela, Kari: *Huligaanit. Katuelämää Sörkassa suurlakosta sisällissotaan.* SKS, Helsinki, 2002.

Laakso, Elina: *Ajanvieteväkivalta ja sukupuoli. Vuosien 1937 ja 1955 kylätappeluaineistojen uudelleentulkinta.* Talous- ja sosiaalhistorian Pro gradu -tutkielma, Helsingin Yliopisto, 2019.

Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko: *Rikollisuus ja Kriminologia.* Vastapaino, Tampere, 2005.

MacDonald, Robert (ed.): *Youth, the "Underclass" and Social Exclusion.* London and New York, 1997.

Määttä, Jari: *Pahat pojat ja tuhmat tytöt: Lasten ja nuorten pahantapaisuus ja rikollisuus Helsingissä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä.* Suomen ja Pohjoismaiden historian Pro gradu -tutkielma, Helsingin Yliopisto, 2005.

Pearson, Geoffrey: *Hooligan: A history of respectable fears.* Macmillan, London, 1983.

Peltonen, Matti: Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Teoksessa: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista.* Gaudeamus, Helsinki, 1996.

Peltonen, Matti: *Kerta kiellon päälle: suomalainen kieltolakimentaliteetti: vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932.* Tammi, Helsinki, 1997.

Polk, Kenneth: *When men kill: scenarios of masculine violence.* Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Rajala, Juha: *Kurittajia ja puukkosankareita. Väkivalta ja sen kontrollointi Kannaksen rajaseudulla 1885-1917.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2004.

Sillanpää, Merja: *Säännöstelty huvi: suomalainen ravintola 1900-luvulla.* SKS, Helsinki, 2002.

Shoemaker, Robert: *Male honour and the decline of public violence in eighteenth-century London*. Social History, 26:2, s. 190-208. Taylor & Francis Ltd, 2001.

Shoemaker, Robert: *The taming of the duel: Masculinity, honour and ritual violence in London, 1600-1800*. The Historical Journal 45:3, s. 525-545. Cambridge University Press, 2002.

Spierenburg, Peter: Knife Fighting and Popular Codes of Honor in Early Modern Amsterdam. Teoksessa: *Men and Violence. Gender, Honor and Rituals in Modern Europe and America*. Ohio State University Press, 1998, 103-127.

Sutherland, Edwin H. & Cressey, Donald R: *Principles of Criminology*. Fifth Edition, J.B. Lippincott Company, Chicago-Philadelphia-New York, 1955.

Sykes, Gresham & Matza, David: *Techniques of Neutralization. A Theory of Delinquency*. American Sociological Review 22, s. 664-670, 1957.

Waris, Heikki: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle*. Weilin & Göös, Helsinki, 1973.

Ylikangas, Heikki: *Puukkojunkkareitten esiinmarssi: Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825*. Otava, Helsinki, 1976.